

Міністерство освіти і науки України

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

№ 1 (5)

Луцьк
Вежа-Друк
2019

Редакційна колегія

- Шуляк Антоніна** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу (*головний редактор*).
- Вознюк Євгенія** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій (*відповідальний секретар*).
- Бояр Андрій** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами.
- Вавринюк Анджей Антоні** – Вища професійна державна школа (Польща, м. Хелм), доктор габілітований у галузі гуманітарних наук, професор кафедри міжнародних відносин.
- Васюта Ольга** – Педагогічний університет імені Національної освітньої комісії у Кракові (Польща, м. Краків), доктор політичних наук, професор, директор Інституту наук про безпеку;
- Вояковський Даріуш** – Інститут соціології Жешувського університету (Польща, м. Жешув), доктор габілітований у галузі гуманітарних наук, професор Департаменту центральноєвропейських досліджень.
- Карпчук Наталія** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу.
- Клепка Рафал** – Педагогічний університет імені Національної освітньої комісії у Кракові (Польща, м. Краків), доктор політичних наук, доцент Інституту наук про безпеку.
- Коцан Наталія** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри міжнародних відносин та регіональних студій, доктор географічних наук, професор.
- Кулик Сергій** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій.
- Малиновський Валентин** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління.
- Ніколаєнко Наталія** – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології.
- Павліха Наталія** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор економічних наук, професор, проректор.
- Піпченко Наталія** – Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації.
- Прокоп Мар'яна** – Університет імені Яна Кохановського (Польща, м. Кельце), кафедра країни Північної Європи, доктор політичних наук.
- Пехов'як-Лампарська Джоанна** – Університет Ніколая Коперніка в Торуні (Польща, м. Торунь), кафедра історії міжнародних відносин, доктор політичних наук.
- Рогар Наталія** – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доктор політичних наук, професор кафедри політології та державного управління.
- Сидорук Тетяна** – Національний університет «Острозька академія», доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин.
- Тихомирова Євгенія** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу.
- Турчин Ярина** – Національний університет «Львівська політехніка», директор Інституту гуманітарних та соціальних наук, доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин.
- Федонюк Сергій** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу, декан факультету міжнародних відносин.
- Хома Наталія** – Львівський національний університет імені Івана Франка, доктор політичних наук, професор кафедри теорії та історії політичної науки.
- Ярош Оксана** – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління.

Журнал є науковим фаховим виданням України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора чи кандидата політичних наук (Наказ Міністерства освіти і науки України від 04.04.2018 № 326). Свідчення про державну реєстрацію КВ № 22739-126398 від 24.04.2017 р.

ISSN 2524-2679 (Online),

ISSN 2522-1663 (Print)

Інтернет-сторінка видання – <https://relint.eenu.edu.ua/index.php/relint>

Редактор і коректор Г. О. Дробот. Технічний редактор: І. С. Савицька. Наклад 100 прим. Зам. 110. Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, каб. 6,8, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Тел. (0332) 24-12-00. Ел. адреса: antonina.mytko@eenu.edu.ua. Засновник і видавець – Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки (43025, м. Луцьк, просп. Вої, 13). Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65). Свідчення Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4607 від 30.08.2013 р. Обсяг 8,83 обл. вид. арк., 8,2 ум.-друк. арк.

© Гончарова В. О. (обкладинка), 2019

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019

*Міжнародні відносини,
суспільні комунікації
та регіональні студії*

*Журнал заснований у 2017 році
Періодичність 2–4 рази на рік*

№ 1 (5)

2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

- Kardas Krystian Michal**
System ochrony mniejszości narodowych
w lidze narodów 5
- Карпчук Наталія**
Гуманітарна допомога та цивільний захист
як напрям діяльності Європейського Союзу
для сприяння міжнародному миру й безпеці 13
- Кіянка Ірина**
Ідеї консенсусу й компромісу в європейській
політиці: приклад для України 23

РОЗДІЛ II. СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

- Vetrov Kyrylo, Voznyuk Yevhenija**
Information Terrorism as a Modern Threat
for Information Security of European States 34
- Кулик Сергій**
Особливості проведення олімпійського
референдуму в Калгарі 42
- Тихомирова Євгенія**
ЄС: проекти з протидії сфабрикованим
новинам 53
- Тодоріко Аліна**
Антикорупційні реформи як механізм підвищення
рівня довіри до інститутів політичної системи
в Україні 64

РОЗДІЛ III. РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ

- Беспалікова Ольга**
Палестинська проблема як один із найвідоміших
та найгостріших міжнародних конфліктів 78

CONTENT

SECTION I. INTERNATIONAL RELATIONS

- Kardas Krystian Michal**
System of Protection of National Minorities
in the League of Nations 5
- Nataliia Karpchuk**
Humanitarian Aid and Civil Protection as
the European Union Activity Direction
for the Promotion of International Peace and Security . 13
- Kiyanka Iryna**
The Idea of the Consensus and Compromise
in the European Policy: the Example for Ukraine 23

SECTION II. SOCIAL COMMUNICATIONS

- Vetrov Kyrylo, Voznyuk Yevhenija**
Information Terrorism as a Modern Threat
for Information Security of European States 34
- Kulik Sergii**
Special Features of Holding Olympic Referendum
in Calgary 42
- Tykhomyrova Yevheniia**
EU: Prospects for Combated News 53

- Todoriko Alina**
Anti-Corruption Reforms as a Mechanism
of Increasing the Level of Confidence
to the Institutes of the Political System in Ukraine 64

SECTION III. REGIONAL STUDIES

- Bespalikova Olga**
Palestin Problem as One of the Impressive
and the Largest International Conflicts 78

Гулай Василь, Максимець Віра
«Інформаційна політика Європейського Союзу» як
навчальна дисципліна та напрям міждисциплінарних
студій 86

Миколайчук Роман
Особливості сучасного соціально-економічного
розвитку Казахстану 95

Миндреску Юлія
Формування інститутів антикорупційної політики
в Україні та Румунії 106

Моренчук Андрій, Марчук Анастасія
Антиукраїнські протести в Польщі: польський
націоналізм чи російська пропаганда? 115

Ротар Наталія
Динаміка політичного дискурсу партії «Блок
Петра Порошенка “Солідарність”» у моделюванні
реінтеграційних перспектив Криму та Донбасу 124

РОЗДІЛ ІV. РЕЦЕНЗІЇ

Лопушинський Ігор
Публічна служба в Україні (Рецензія на книгу:
Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні:
підручник. Київ: Кондор, 2018. 312 с.) 145

Шуляк Антоніна
Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах
(Рецензія на книгу: Стратегічні комунікації в
міжнародних відносинах: монографія. Київ: Вадекс,
2019. 442 с. (Серія «Комунікації XXI століття») ... 147

Gulai Vasy, Maximets Vira
«Information Policy of the European Union»
as an Academic Discipline and a Direction
of Interdisciplinary Studies 86

Mykolaychuk Roman
Features of Modern Socio-Economic Development
of Kazakhstan 95

Myndresku Julia
Formation of Institutes of Anti-Corruption Policy
in Ukraine and Romania 106

Morenchuk Andrii, Marchuk Anastasia
Antyukrainian Protests in Poland: Polish
Nationalism or Russian Propagand? 115

Rotar Nataliia
Dynamics of the Political Discourse of the Party
«Block of Petra Poroshenko “Solidarity”» in Modeling
the Reintegration Prospects of the Crimea and Donbas ..124

SECTION IV. REVIEWS

Lopushynskyi Igor
Public Service in Ukraine (Review: Malynovskyi V. Ya.
Public Service in Ukraine: a Textbook. Kyiv: Condor,
2018. 312 p.) 145

Shuliak Antonina
Strategic Communications in International Relations
(Review: Strategic Communications in International
Relations: monograph. Kyiv: Wadex, 2019. 442 p. (Series
«Communications of the 21st Century») 147

РОЗДІЛ I

Міжнародні відносини

UDC 327.58:327.7, 341.121

Krystian Michał Kardas,

Magister, doktorant

Katedra Historii Ustroju i Prawa Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,
Lublin, Polska

ORCID ID: 0000-0002-3412-5018

krystiankardas@o2.pl

SYSTEM OCHRONY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W ŁADZIE NARODÓW

Przedmiotem niniejszego tekstu jest międzynarodowy mechanizm ochrony mniejszości narodowych pod rządami tzw. ładu wersalskiego. Cezurą, do jakiej w praktyce ogranicza się problem są lata 1920–1939, tj. od wejścia w życie Traktatu wersalskiego konstytuującego Ligę Narodów do wybuchu II wojny światowej. Formalnie Liga Narodów istniała do 1946 roku, lecz z dniem 1 września 1939 światem rządziło już prawo wojny (wcześniej również agresja przewyższała ład międzynarodowy, czego jaskrawym przykładem były polityka appeasementu wobec Hitlera czy przyzwolenie na ustawiczne łamanie prawa międzynarodowego czyniły Ligę Narodów mniej istotną aniżeli wynikało to z przepisów traktatowych). Autor przedstawił wspomniane zagadnienie osobno w wymiarze ogólnoeuropejskim, osobno względem Polski, łącząc oba spojrzenia. Przywołane zostały również fakty, ilustrujące tendencje konfliktowe w międzywojennej Europie i związane z tym wykorzystywanie instrumentów ochrony mniejszości narodowych do wprowadzania destabilizacji w stosunkach międzypaństwowych. Tekst podzielony został na wstęp, część merytoryczną oraz zakończenie.

Słowa kluczowe: system wersalski, prawa mniejszości, mały traktat wersalski, prawa polityczne, dwudziestolecie międzywojenne.

WPROWADZENIE

Na samym początku przypomnijmy, czym była Liga Narodów. Była to organizacja międzynarodowa utworzona na mocy traktatu wersalskiego przyjętego na konferencji pokojowej w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. Traktat ten wszedł w życie 10 stycznia 1920 r. toteż taką właśnie datę należy przyjąć za powstanie Ligi. Była to poprzedniczka obecnej Organizacji Narodów Zjednoczonych. Celem jej utworzenia było zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, których brak dowiodła największa do tamtej pory wojna w historii świata – I wojna światowa (historia bardzo boleśnie zweryfikowała skuteczność ustanowionych w ładu wersalskim

mechanizmów. Liga Narodów, której podstawowym zadaniem było utrzymać pokój, nie zapobiegła nowej największej wojnie w historii ludzkości, o wiele gorszej niż poprzednia). Był to pierwszy tego typu byt prawny w dziejach świata – stała organizacja międzynarodowa skupiająca państwa na zasadach równości (każde państwo posiadało 1 głos). W myśl art. 1 paktu członkiem Ligi Narodów mogło zostać każde państwo, dominium lub kolonia, jeśli rządziło się swobodnie, dawało rękojmię przestrzegania przyjętych zobowiązań i o ile uzyskało dwie trzecie głosów ogólnego Zgromadzenia członków. Jeżeli chodzi o istotę sojuszu, jakim była Liga, zauważmy, że w prawie międzynarodowym ze względu na wykonywanie praw suwerennych państw członkowskich rozróżnia się dwa typy organizacji międzynarodowych, tj. organizacje typu koordynacyjnego i organizacje typu ponadnarodowego (supranacjonalnego) [2, s. 164]. Liga należała do pierwszego z wymienionych typów, gdyż nie wykonywała części praw suwerennych przekazanych przez państwa członkowskie, a jedynie koordynowała ich współpracę.

WYNIKI BADAŃ

System prawny Ligi Narodów obejmował ochronę mniejszości narodowych jedynie w niektórych krajach Europy, pewną ochronę rdzennych mieszkańców terytoriów mandatowych Ligi oraz zaczątki międzynarodowego prawa pracy. Najważniejszym powodem, dla którego stworzono w jej ramach instytucje ochrony mniejszości etnicznych były olbrzymie zmiany terytorialne państw po I wojnie światowej (rozpadły się wielonarodowe monarchie – Austro-Węgry, imperium carów pogrążone w rewolucyjnym chaosie, upadek Rzeszy Niemieckiej powodowały powstanie całej grupy państw narodowych w Europie), które to zmiany doprowadziły do wytyczenia granic często w sposób niepokrywający się z zasięgiem zamieszkiwania poszczególnych narodów – wiele z nich znalazło się w kilku różnych nowo powstałych krajach. Aby zapobiec konfliktom powołano do życia traktatowy system ochrony mniejszości narodowych (mocarstwa sprzymierzone i stowarzyszone zawierały z poszczególnymi państwami traktaty zw. mniejszościowymi. Za wzorcowy przykład takiego porozumienia uważano traktat zawarty z Polską 28 czerwca 1919 r. tzw. mały traktat wersalski [3, s. 31]. Ochrona praw mniejszości była trzonem systemu obejmującego kilkanaście państw, które podpisały traktaty zwane mniejszościowymi, przy czym jego podstawą i pierwowzorem był traktat podpisany przez Polskę, gdyż to ona jako pierwsza podpisała tego rodzaju dokument [6, s. 198–199]. Zarówno z Polską, jak i innymi nowopowstałymi państwami regionu zawierano traktaty mniejszościowe narzucając je państwom jako warunek sine qua non, nie tylko państwom pokonanym, ale nawet członkom zwycięskiej Ententy [Ibidem, s. 204] mimo oporu zainteresowanych stron i bez konsultacji z nimi [1, s. 113–114]. Wynikało to z panujących wśród zwycięskich mocarstw nastrojów, jakoby to dzięki ich poświęceniu nowo powstałe państwa Europy środkowo – wschodniej zawdzięczały swój niepodległy byt. Wyrazem panujących w tym względzie poglądów była wypowiedź brytyjskiego premiera Davida Lloyd George’a, który stwierdził na posiedzeniu Rady Najwyższej 17 czerwca 1919 r., że: «jeśli Polska powróciła do życia,

jeśli Rumunia znajduje się w przededniu podwojenia swego terytorium, to stało się to dzięki wysiłkom i zwycięstwu wielkich mocarstw, mamy prawo domagać się od nich rachunku» [1, s. 114; 6, s. 197]. Rzeczywistość wyglądała inaczej, gdyż narody te zbrojnie uczestniczyły w I wojnie światowej, walcząc w swoim przekonaniu przede wszystkim o niepodległość własnych ojczyzn, nie zaś o interesy państw, do których należały przed wojną. Traktat ten narzucony nowopowstającej (należącej do zwycięskiego obozu Ententy) Polsce był krytykowany przez przedstawicieli doktryny prawa nie tylko z uwagi na jego narzucenie, ale również z racji niewspółmierności ochrony prawnej mniejszości narodowych obowiązującej w pokonanych Niemczech [4, s. 253 i podana tam literatura].

Skoro zaś traktat mniejszościowy zawarty z Polską (Dz.U.1920, nr 110, poz. 728) był pierwszy i uznawany później za wzorcowy traktat regulujący status mniejszości narodowych, przedstawmy najważniejsze jego postanowienia.

Naczelnym zobowiązaniem było przyjęcie zakazu wydawania przez państwo aktów prawnych sprzecznych z traktatem mniejszościowym [7, art. 1]. W umowie tej zagwarantowano, iż każdy mieszkaniec Polski bez względu na urodzenie, narodowość, język, rasę czy religię korzystał będzie z ochrony życia i wolności osobistej, a także wolności religijnej oraz uzewnętrzniania prywatnie lub publicznie swej wiary, o ile nie będzie to godziło w porządek publiczny [7, art. 2].

Państwo Polskie zapewniło, że każdy mieszkaniec posiadający dotychczas obywatelstwo niemieckie, austriackie, węgierskie czy rosyjskie stale zamieszkujący na terytorium już uznanym za polskie przez społeczność międzynarodową lub takim które będzie uznane za polskie w przyszłości (tu chodziło przede wszystkim o Kresy Wschodnie) otrzyma z mocy samego prawa obywatelstwo polskie. Ponadto przyznano wszystkim pełnoletnim mieszkańcom prawo wolnego wyboru swojej przynależności państwowej, także nikt nie mógł zostać zmuszony do pozostania na terytorium Polski ani z niego przymusowo wydalony. W stosunku do nieletnich uznano, że o ich przynależności zadecydują rodzice, tak samo jak wybór dokonany przez męża rozciągać się miał na żonę. Każdy przenoszący się do innego państwa zagwarantowane miał prawo własności nieruchomości w Polsce, mimo tego że ją opuścił oraz mógł wywieźć ze sobą cały majątek ruchomy, bez ponoszenia opłat celnych z tego tytułu [7, art. 3].

Polska uznała za swoich obywateli z mocy prawa również osoby urodzone na Jej terytorium z rodziców stale na nim zamieszkałych, nawet jeśli osoby takie nie znajdowały się w momencie wejścia w życie traktatu na terytorium polskim. Zapewniono takim osobom prawo do zrzeknięcia się obywatelstwa polskiego w placówce dyplomatycznej RP w kraju, w którym takie osoby przebywają. Również tutaj decyzja męża była skuteczna w stosunku do żony, a rodziców w stosunku do dzieci [7, art. 4].

Rzeczpospolita zobowiązała się ponadto nie czynić żadnych przeszkód w wykonywaniu prawa wyboru, pozwalającego osobom zainteresowanym nabywać przynależność polską lub też jej nie nabywać [7, art. 5].

W traktacie postanowiono, że przynależność polską nabywa *ipso iure*, przez sam fakt urodzenia się na terytorium Polski, każdy, komu nie przysługuje pierwszeństwo

korzystania z innej przynależności [7, art. 6]. To oznaczało, iż w polskim prawie normalizacyjnym musiała mieć zastosowanie zasada prawa ziemi /*ius solli*/.

Następnie zapewniono wszystkim obywatelom polskim równość wobec prawa i gwarantowano wszystkim takie same prawa cywilne i polityczne, dostęp do urzędów publicznych, równość obowiązków i zaszczytów, a także równość w dostępie do wykonywania różnych zawodów i wolność działalności gospodarczej bez względu na rasę, język lub religię. Ponadto przewidywał, że każdy obywatel polski będzie mógł swobodnie używać publicznie i prywatnie jakiegokolwiek języka niebędącego językiem polskim, a także konieczność zapewnienia możliwości używania języka mniejszości narodowej w sądach ustnie i pisemnie, pomimo ustanowienia polskiego języka urzędowego [7, art. 7].

Państwo Polskie podpisując umowę, gwarantowało wszystkim obywatelom równość w prawie oraz w traktowaniu. Przejawiało się to także w możliwości wolnego dla wszystkich obywateli zakładania i prowadzenia na równych prawach instytucji dobroczynnych, religijnych, społecznych, szkół i zakładów wychowawczych, gdzie każdy z nich mógł używać swojego języka i praktykować swoją religię [7, art. 8].

W miastach i okręgach, zamieszkałych przez znaczny odłam obywateli języka innego niż polski, Rząd Polski udzielić miał w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych możliwość dzieciom takich obywateli nauki obok obowiązkowego języka polskiego, jako języka państwowego, również nauki w ich własnym języku. Przewidziano, że mniejszościom tym zostanie zapewniony słuszny udział w korzystaniu oraz w przeznaczaniu sum, które budżet państwowy, budżety miejskie lub inne przyznają z funduszy publicznych na cele wychowawcze, religijne lub dobroczynne [7, art. 9].

Specjalne, obostrzone gwarancje obowiązywały dla ludności żydowskiej, co w Polsce miało bardzo istotne znaczenie, z uwagi na największą liczebnie diasporę żydowską w Europie. Wyznawcom religii mojżeszowej przyznawano prawo do zakładania własnych odrębnych szkół finansowanych częściowo z budżetu Państwa, przeznaczonych wyłącznie dla dzieci żydowskich przy jednoczesnej samorządności tych szkół – bowiem o ich organizacji wewnętrznej oraz powierzeniu kierownictwa takimi szkołami decydować miały pod ogólną kontrolą Państwa tzw. komitety szkolne powołane przez gminy wyznaniowe żydowskie [7, art. 10]. Kolejnym było zapewnienie swobodnego praktykowania przez Żydów święta szabat, bez żadnych konsekwencji w przypadku odmówienia stawiennictwa w sądzie czy dokonania czynności prawnych (np. głosowania w wyborach) w dzień szabat. Jedynym wyjątkiem były obowiązek obrony Ojczyzny, służba wojskowa i utrzymanie porządku publicznego. Zapewniono, iż w soboty tj. dzień szabat nie będą organizowane także wybory [7, art. 11]. Były to środki ochrony, jakimi nie mogły się cieszyć inne wyznania, (np. nie zakazywano przeprowadzania wyborów w niedzielę z uwagi, że jest to święto religijne chrześcijan różnych wyznań, zdecydowanej większości społeczeństwa, natomiast z tej gwarancji taki zakaz *implicite* wynikał w odniesieniu do sobót z uwagi na szabat. Choć na marginesie trzeba przyznać, że pójście na wybory byłoby pogwałceniem reguł szabatowych, zaś chrześcijanie aż tak restrykcyjnie do

świętowania nie podchodzą – niemniej jednak mechanizmy ochrony były zróżnicowane).

Co chyba najważniejsze, fundamentalne – ustanowiono umiędzynarodowienie ochrony przestrzegania zobowiązań wypływających z traktatu – postanowiono, iż wszystkie postanowienia niniejszego traktatu odnoszące się do mniejszości narodowych, religijnych lub językowych są międzynarodowym zobowiązaniem Polski, nad którego przestrzeganiem czuwa Liga Narodów. Każde państwo – członek Rady Ligi może zwracać uwagę Rady na przekroczenie lub niebezpieczeństwo przekroczenia któregoś z tych zobowiązań. W razie stwierdzenia naruszenia Rada może wydać Polsce wiążące instrukcje, jakie uzna za stosowne w danych okolicznościach. Każda zmiana traktatu mniejszościowego musiała uzyskać zgodę większości głosów w Radzie Ligi Narodów. Wszelkie spory odnoszące się do wykładni tego traktatu, zarówno jeśli chodziło o obowiązki negatywne, jak i pozytywne ze strony Polski, pomiędzy Polską a jakimkolwiek innym członkiem Ligi miały być oddawane pod rozstrzygnięcie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, którego decyzje były nieodwołalne i ostateczne [7, art. 12].

Niestety mechanizm ochrony mniejszości został w łonie Ligi Narodów zastosowany albo w sposób nierównoznacznie silny albo wybiórczo. Otóż nie wszystkie państwa zostały objęte zobowiązaniami traktatowymi w zakresie ochrony mniejszości., zaś wobec tych, które zostały nimi objęte, nie uczyniono tego aktami o jednakowym znaczeniu. Oprócz Polski traktaty o ochronie mniejszości narodowych podpisały jeszcze: Rumunia, Czechosłowacja, Królestwo Serbów Chorwatów i Słoweńców czy Grecja, zaś zobowiązania ochrony mniejszości zawarły jeszcze cztery państwa byłego bloku państw centralnych: Turcja, Bułgaria, Austria i Węgry, tyle że uczyniły to w ramach traktatów pokojowych pomiędzy każdym z nich a państwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi (Ententą). Pozostałe państwa zobowiązane do ochrony mniejszości, związały się tym obowiązkiem jedynie w formie deklaracji wobec Rady Ligi Narodów, uczyniły tak: Albania, Estonia, Finlandia, Łotwa, Litwa. Traktowanie jednych państw w sposób surowszy, innych zaś łagodniej nie wydaje się być ani sprawiedliwe, ani pożądane jeśli chodzi o wolę przestrzegania obowiązków ciążących na państwach. Natomiast symbolem wspomnianej wybiórczości systemu mniejszościowego, wręcz jego ułomności, było to, że Rzesza Niemiecka, jako jedyne z państw pokonanych nie została zobligowana do przyjęcia zobowiązań traktatowych z zakresu ochrony mniejszości [1, s. 115]. W Rzeszy Niemieckiej, nawet w jej powojennym kształcie, również zamieszkiwały liczne mniejszości narodowe, jednak z jakiegoś niewiadomego powodu mocarstwa sojusznicze zapomniały lub świadomie zignorowały ich istnienie. W takiej sytuacji system ten zaczął być wykorzystywany przez Niemcy, które nie musiały się troszczyć o takie sprawy na swoim terytorium, toteż nie musiały obawiać się odwetu ze strony zaskarżonych państw zobowiązanych, np. Polski, gdzie mniejszość niemiecka była liczną grupą mieszkańców. Mniejszość niemiecka stała się dla Republiki Weimarskiej pretekstem do dezintegracji struktur państwowych państw zaskarżanych, częstokroć także do naruszania praw suwerennych państw – jednego z filarów ładu wersalskiego [1, s. 115]. Członkowie mniejszości

zyskali też pozatraktatowe prawo składania petycji do Rady Ligi Narodów przeciw państwu zamieszkania, które rozpatrywane były wstępnie pod kątem dopuszczalności przez przewodniczącego i dwóch członków Rady – tzw. Komitet Trzech [6, s. 207; 1, s. 114]. Jedynym wyjątkiem w stosunku do tego mechanizmu, była polsko – niemiecka konwencja genewska w sprawie Górnego Śląska z 15 maja 1922 r. [5], która przyznawała Niemcom w polskiej części Górnego Śląska, a Polakom w niemieckiej prawo do składania w zakresie wynikającym z przepisów części III konwencji, tj. «Ochrona mniejszości» petycji do urzędu do spraw mniejszości, zaś w przypadku nieusatysfakcjonowania z rozstrzygnięcia wydanego przez urząd, bezpośrednio do Rady Ligi Narodów [5, art. 149]. Instytucjami powołanymi do rozpatrywania skarg obywateli – członków mniejszości były urzędy do spraw mniejszości w obu częściach Górnego Śląska (polskiej i niemieckiej), Komisja Mieszana w Katowicach, organ złożony z pięciu osób – po dwóch Górnoszlązaków narodowości polskiej i niemieckiej oraz prezydenta komisji innej narodowości [5, art. 562] i Trybunał Rozjemczy w Bytomiu, organ złożony z trzech osób: dwóch sędziów posiadających kwalifikacje sędziowskie w reprezentowanym przez siebie kraju (po jednym z obu państw) i sędziego prezydenta innej narodowości. Wszyscy sędziowie trybunału powoływani byli na trzyletnią kadencję z możliwością reelekcji [5, art. 563]. Prezydenci tych ciał mieli być mianowani przez Radę Ligi Narodów działającą w tej sprawie na prośbę rządów państw-stron. Natomiast sędziowie rozjemczy Trybunału Rozjemczego oraz członkowie Komisji Mieszanej winni być mianowani przez rządy swoich państw [5, art. 564]. System oparty na dwutorowości ochrony dawał mieszkańcom Górnego Śląska uprawnienia, których nie posiadały żadne inne mniejszości w Europie [6, s. 202].

Oprócz wspomnianej części «Ochrona mniejszości» oraz szczegółowych regulacji odnoszących się do ustanowienia Trybunału Rozjemczego i Komisji Mieszanej ich statusu prawnego, organizacji wewnętrznej, kompetencji i właściwości, oraz postępowania przed tymi organami umieszczonych w części «Górnoszląska Komisja Mieszana i Górnoszląski Trybunał Rozjemczy», umowa ta normowała wiele innych kwestii dotyczących współżycia dwóch narodów na spornym terytorium Górnego Śląska. Wśród nich były:

- ochrona praw słusznie nabytych przed nowym podziałem spornego terytorium;
- sprawy wywłaszczeniowe;
- problemy zmiany obywatelstwa ludności optującej za innym państwem niż to w którym się znalazła oraz skutków takiej zmiany;
- kwestia własności mieszkań pozostałych na terenie, którego przynależność państwowa się zmieniła;
- sprawy społeczne: związki pracodawców i pracowników, ubezpieczenia społeczne;
- sprawy gospodarcze: polityka celna, regulacja dotycząca kart cyrkulacyjnych, polityka finansowa na przedmiotowym terenie łącznie z sektorem bankowym, infrastruktura (wodociągi, energetyka), łączność, koleje i inne kwestie szczegółowe [5].

Konwencja ta oceniana była jako bardzo silny instrument ochrony mniejszości narodowych, o czym może świadczyć opinia Władysława Zaleskiego, że konwencja górnośląska to «jedna z najbardziej interesujących, a zarazem najśmielszych i najdalej idących prób w kierunku stworzenia międzynarodowego prawa mniejszościowego i uprawnień mniejszości w ogóle» [9, s. 97].

Niestety niejednokrotnie przyznane mniejszościom prawo zamiast służyć ich ochronie, służyło destabilizacji państwa zamieszkania, nawet oderwania danego terytorium od takiego państwa, czego przykładem była działalność tzw. Sudetendeutsche w Czechosłowacji [1, s. 126], czy też aktywność Deutscher Volksbund für Polnisch-Schlesien. Takie inspirowane z Berlina działania, nie tylko w czasach Adolfa Hitlera, ale również wcześniej – za rządów kanclerza Gustava Stresemanna [1, s. 119] stały się powodem wypowiedzenia przez Polskę „do czasu wprowadzenia w życie ogólnego i jednolitego systemu ochrony mniejszości narodowych” traktatu o ochronie mniejszości 13 września 1934 r. [1, s. 127; 3, s. 32].

Nie tylko Niemcy zostały w sprawie mniejszości narodowych potraktowane ulgowo, ale dotyczyło to również innych państw, np. Włoch czy Hiszpanii. Ludność Górnej Adygi i Istrii jeśli chodzi o Włochy, zaś Katalończycy jeśli chodzi o Hiszpanię nie posiadały takiej ochrony jak mniejszości w Europie Środkowo-Wschodniej [6, s. 204].

W dość skromnym wymiarze zajęto się też problemem ochrony praw ludności zamieszkałej na terytoriach mandatowych (terytoriach pozostających pod opieką mocarstw do czasu osiągnięcia przez nie możliwości samodzielnego rządzenia sobą). Państwa mandatariusze czyli opiekunowie tych niesamodzielnych terenów miały obowiązek składania do specjalnej stałej komisji Rady Ligi raportów o działaniach podjętych w tym obszarze. Mandatariusze gwarantowali rdzennym mieszkańcom wolność religijną oraz zakazali „handlu bronią, niewolnikami i alkoholem” oraz deklarowali, że «dobrobyt i rozwój tych ludów stanowią święte posłannictwo cywilizacji» [8, art. 22].

PODSUMOWANIE

System ochrony mniejszości narodowych pod rządami ładu wersalskiego to zagadnienie warte uwagi, szczególnie na tle rozważań dotyczących stale występujących w dwudziestoleciu międzywojennym konfliktów międzynarodowych, których kulminacją był wybuch II wojny światowej. Analiza tego problemu prowadzi przede wszystkim do wniosku, że tkwiące u podstawy tego systemu założenia były jak najbardziej słuszne. Problem tkwił na płaszczyźnie praktycznej realizacji tych prawideł. Największa słabość tkwiła w nierównorzędnym traktowaniu państw – sygnatariuszy traktatu wersalskiego. Działo się tak już od samego początku, kiedy to mocarstwa obciążały poszczególne państwa różnymi jeśli chodzi o rangę zobowiązaniami tyczącymi się tegoż problemu – jedne państwa musiały zawierać traktaty (prawo bezwzględnie obowiązujące), zaś inne mogły poprzestać jedynie na

зłożeniu stosownej deklaracji (soft law – normy o charakterze postulatywnym). Kolejną wadą systemu występującą *ab initio* było nieobjęcie tymi zobowiązaniami głównego winowajcy I wojny światowej (czyli kraju, który jest potencjalnym agresorem na przyszłość) czyli Niemiec. Późniejsze wydarzenia dowiodły, iż Rzesza tym chętniej wykorzystywała regulacje obciążające państwa w tym zakresie, (skoro sama nie musiała się obawiać odwetu w postaci zarzutu złego traktowania mniejszości – nie była do tego zobowiązana) do destabilizacji sytuacji politycznej sąsiadów, a nawet usprawiedliwiania agresji. Istnienie takiego zjawiska w historii tylko utwierdza nas w przekonaniu, że prawo międzynarodowe ma bardzo duży wpływ na losy świata.

BIBLIOGRAFIA

1. Balcerak, W. Liga Nadziei Z dziejów Ligi Narodów. Warszawa: Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2010.
2. Barcik, J., Srogosz, T. Prawo międzynarodowe publiczne. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2014.
3. Kuźniar, R. Prawa człowieka, prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000.
4. Maciejewski, M. Prawne aspekty położenia mniejszości narodowych na Górnym Śląsku w latach 1918–1939. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. T. LXV. 2013. Z. 1.
5. Polsko-niemiecka Konwencja Górno-Śląska zawarta w Genewie dnia 15-go maja 1922 r. URL: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/138866?id=138866> (dostęp: 23 marca 2019).
6. Sierpowski, S. Liga Narodów w latach 1919–1926. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum, 2005.
7. Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polską, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. *Dz. U.* 1920. Nr 110. Poz. 728.
8. Traktat pokoju między mocarstwami sprzymierzonymi i skojarzonymi i Niemcami, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 roku. URL: http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19200350200/O/D19200200_PL.pdf (dostęp 24 marca 2019).
9. Zaleski, W. Międzynarodowa ochrona mniejszości. Warszawa, 1932.

СИСТЕМА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛІЗІ НАЦІЙ

Об'єкт цього дослідження – міжнародний механізм захисту національних меншин за так званою Версальською системою договорів. Періодом, для якого досліджувана проблема обмежена на практиці, є 1920–1939 рр., тобто з моменту набуття чинності Версальського договору, який був Конституцією Ліги Націй до початку Другої світової війни. Формально Ліга Націй існувала до 1946 р., проте на 1 вересня 1939 р. світ уже керувався законами війни (раніше також агресія порушила міжнародний порядок, який був яскравим прикладом політики умиротворення Гітлера або згоди на тривале порушення міжнародного права, що зробило рішення Ліги Націй менш важливими за положення договору). Автор подає питання окремо в загальноєвропейському вимірі, окремо від Польщі, поєднуючи обидва погляди. Також наведено факти, що ілюструють конфліктні тенденції в міжвоєнний період і пов'язані з використанням інструментів захисту національних меншин для дестабілізації міждержавних відносин. Текст поділено на вступ, основну частину й висновки.

Ключові слова: Версальська система, права меншості, малий Версальський договір, політичні права, міжвоєнне двадцятиліття.

SYSTEM OF PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES IN THE LEAGUE OF NATIONS

The Subject of this text is the international mechanism for protecting national minorities under the so-called of Versailles. Period, to which the problem is limited in practice are the years 1920–1939. Since the entry into force of the Treaty of Versailles, which was the Constitution of the League of Nations until the outbreak of World War II. Formally, the League of Nations existed until 1946, but on 1 September 1939 the world was already ruled by the law of War (previously also aggression exceeded international order, which was a bright example of the politics of appeasement to Hitler or the consent to Continuing violations of international law have made the League less important than the treaty provisions). The Author presented the question separately in the pan-European dimension, separately from Poland, combining both perspectives. Facts have also been Cited, illustrating the conflict trends in interwar Europe and the associated use of instruments to protect national minorities in the implementation of destabilization in interstate relations. The Text is divided into the introduction, the substantive part and the ending.

Key words: the Versailles system, minority rights, a small Versailles Treaty, political rights, the interwar period.

Матеріал надійшов до редакції 14.04.2019 р.

УДК 327.7(061.1ЄС)

Наталія Карпчук,

доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу,

Східноєвропейський університет імені Лесі Українки,

43024, Україна, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, каб., 6

karpchuknata@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-9998-9538

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОМУ МИРУ Й БЕЗПЕЦІ

Гуманітарна допомога й цивільний захист належать до напрямів зовнішньополітичної діяльності Європейського Союзу. Допомога спрямовується через 200+ міжнародних і місцевих партнерських організацій та агентств і підтримується тисячами європейських волонтерів. Це робить ЄС одним із найпотужніших донорів гуманітарної допомоги у світі. На міжнародній арені Союз підтримує й пропагує свої цінності та інтереси й сприяє миру, безпеці, сталому розвитку і взаємній повазі між народами. Збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих та техногенних криз, – місія Генерального директорату Європейської комісії з питань цивільного захисту й операцій із гуманітарної допомоги.

Уся діяльність ЄС та країн-членів у сфері надання гуманітарної допомоги здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права і його базових принципів: гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності. Операції з надання допомоги ЄС керуються такими додатковими принципами: координації, узгодженості й взаємодоповнюваності між задіяними учасниками; якості, ефективності та підзвітності; різноманітності партнерських відносин.

Низка нормативно-правових документів регулює гуманітарну діяльність ЄС щодо збереження життя людей під час надзвичайних ситуацій, подолання їхніх негайних негативних наслідків; надання необхідної допомоги постраждалим від довготривалих криз, особливо там, де уряди виявляються неспроможними допомогти; боротьби з наслідками переселення населення; забезпечення готовності до ризиків стихійних лих і використання відповідного швидкого раннього попередження й системи втручання тощо.

Із 1992 р. ЄС надавав допомогу потерпілим після численних катастроф по всьому світу, зокрема жертвам війни в Югославії, геноциду в Руанді, громадянської війни в Судані; постраждалим від стихійних лих у Тихоокеанському регіоні, Західній Африці, на Балканах тощо. Сьогодні Україна також є реципієнтом гуманітарної допомоги ЄС.

Ключові слова: гуманітарна допомога, цивільний захист, Європейський Союз, міжнародне гуманітарне право.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Різноманітні природні й техногенні катастрофи дестабілюють життя держав, регіонів, спільнот, окремих людей і, руйнуючи безпеку існування, неминуче спричиняють агресію, насилля, різні форми дискримінації, порушення прав людини, міграцію. У сучасному глобалізованому світі унаслідок взаємозалежності країн та регіонів криза в одній державі швидко поширюється на сусідні країни, увесь регіон і може стати глобальною. Гуманітарна допомога, яка зорієнтована на відновлення докризового стану, не лише сприяє постраждалим вижити й подолати кризу, але й, зменшуючи/усуваючи негативні наслідки кризи чи катастрофи, гарантує безпечне співіснування на локальному, регіональному й міжнародному рівнях.

Європейський Союз – провідний донор гуманітарної допомоги у світі – у формі фінансування, надання товарів чи послуг або технічної допомоги, яка спрямована на те, щоб допомогти підготуватися до криз, які серйозно впливають на населення в/поза межами ЄС. Ця допомога становить 1 % від загального річного бюджету ЄС, або близько €4 на громадянина ЄС.

У статті 3 Договору про ЄС [2] визначено, що метою Союзу є сприяння миру, його цінностям і добробуту народів. Союз надає громадянам зону свободи, безпеки та правосуддя без внутрішніх кордонів, у якій забезпечено вільне пересування осіб разом із відповідними заходами стосовно зовнішнього прикордонного контролю, притулку, імміграції й запобігання та боротьби зі злочинами...<...> У своїх відносинах із більш широким світом Союз підтримує та пропагує свої цінності й інтереси та забезпечує захист своїх громадян. Він сприяє миру, безпеці, сталому розвитку Землі, солідарності й взаємній повазі між народами, вільній і справедливій торгівлі, викорінюванню бідності та захисту прав людини, зокрема прав дитини, а також суворому дотриманню й розвитку

міжнародного права, включаючи дотримання принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй.

У Лісабонському договорі зазначено, що ЄС надаватиме сприяння, допомогу та захист жертвам природних і техногенних катастроф (ст. 214) і підтримуватиме й координуватиме системи цивільного захисту своїх держав-членів (ст. 196) [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою гуманітарного чинника в міжнародних відносинах займалися Г. Рисабак-Сміт, Е. Дж. Ніллес, Б. Д. Гушулак, С. Кейден, В. Головченко, О. Сободар, В. Денисюк, П. Петровський та ін. Проте саме гуманітарна діяльність ЄС як один із напрямів його зовнішньополітичної діяльності залишається поза ретельною увагою дослідників.

Формулювання цілей статті. Мета статті – проаналізувати документну базу, яка регулює гуманітарну допомогу ЄС, її узгодження з нормами й принципами міжнародного гуманітарного права.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Генеральний директорат Європейської комісії з питань цивільного захисту та операцій із гуманітарної допомоги (Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations [4]), відомий як DG ECHO, координує цю діяльність і співпрацює з партнерами на місцях, зокрема з ООН та неурядовими організаціями; це служба Європейської комісії, яка відповідає за надання допомоги у всіх регіонах світу. ГД засновано в 1992 р. як Гуманітарний офіс Європейської спільноти (European Community Humanitarian Office – ECHO); у 2004 р. його трансформовано в Генеральний директорат із гуманітарної допомоги; у 2010 р. до компетенції ГД додано цивільний захист.

Головною місією ГД ECHO є збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих і техногенних криз. Штаб-квартира розміщена в Брюсселі з глобальною мережею відділень на місцях, ГД ECHO забезпечує швидке та ефективно надання допомоги Європейським Союзом. ГД надає допомогу з 1992 р.; щорічний гуманітарний бюджет становить трохи більше €1 млрд, щорічно допомогу отримують понад 120 млн людей.

Цивільний захист і гуманітарна допомога доповнюють одне одного. У разі надання гуманітарної допомоги ГД ECHO [1] ділиться компетенцією з країнами-членами ЄС і разом вони є одним із провідних світових гуманітарних донорів. Коли йдеться про цивільний захист, то ЄС бере на себе роль підтримки, координуючи добровільні внески допомоги в натуральній формі від країн-учасниць «Механізму цивільного захисту ЄС» (EU Civil Protection Mechanism).

Уся діяльність ЄС та країн-членів у сфері надання гуманітарної допомоги здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права. Прийняті у 2009 р. «Настанови ЄС щодо сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного

права» (EU guidelines on the promotion of compliance with international humanitarian law) [8] установлюють оперативні інструменти ЄС для сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного права через відносини з рештою світу задля обмеження впливу збройних конфліктів на цивільних осіб й ув'язнених. Настанови доповнюють керівні принципи та інші спільні позиції ЄС щодо прав людини (наприклад про катування й смертну кару).

ЄС прагне до ефективного впровадження міжнародного гуманітарного права. Зокрема, учасники повинні зібрати детальну інформацію про конфлікти та скласти звіти, оцінки й рекомендації щодо дій. Ця діяльність стосується:

- європейських інституцій, зокрема робочих груп Ради, які співпрацюють із відповідними міжнародними організаціями: Міжнародним комітетом Червоного Хреста, Організацією Об'єднаних Націй і Міжнародною гуманітарною комісією;

- керівників місій ЄС та відповідних представників ЄС (керівників цивільних операцій ЄС, командувачів військових операцій ЄС і спеціальних представників ЄС), які повинні встановлювати випадки серйозного порушення міжнародного гуманітарного права;

- Робочої групи Ради з міжнародного публічного права та Робочої групи Ради з гуманітарної допомоги й продовольчої допомоги.

ЄС має у своєму розпорядженні декілька засобів дій:

- політичний діалог із країнами, що не є членами ЄС, як у випадку конфлікту, так і в часи миру;

- загальні публічні заяви, за якими ЄС виступає за дотримання гуманітарного права;

- ініціативи й публічні заяви, через які ЄС засуджує ситуації або конкретні дії;

- обмежувальні заходи та санкції відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, що можуть застосовуватися до держав або осіб, які беруть участь у конфлікті;

- співпраця з міжнародними структурами;

- операції з урегулювання криз, які можуть уключати місії для збору інформації, корисної для Міжнародного кримінального суду або для розслідування військових злочинів;

- переслідування осіб, відповідальних за порушення міжнародного гуманітарного права;

- навчання й освіта населення, військовослужбовців і працівників правоохоронних органів;

- контроль продажів озброєнь, експортні ліцензії повинні гарантувати дотримання прав людини країнами-імпортерами.

Діяльність ЄС ґрунтується на фундаментальних гуманітарних принципах гуманності, нейтральності, неупередженості та незалежності (які є фундаментальними принципами міжнародного гуманітарного права) і включає три елементи – допомогу в надзвичайних ситуаціях, продовольчу допомогу та допомогу біженцям і переміщеним особам. Допомога спрямовується через 200 +

міжнародних і місцевих партнерських організацій та агентств і підтримується тисячами європейських волонтерів.

20 червня 1996 р. прийнято «Постанову Ради про гуманітарну допомогу» (Council Regulation (EC) No 1257/96 of 20 June 1996 concerning humanitarian aid) [3], де окреслено цілі такої допомоги, зокрема гарантувати й зберегти життя під час надзвичайних ситуацій, їх негайних наслідків та природних катастроф, які спричинили великі втрати життя, фізичні, психологічні або соціальні страждання чи матеріальні збитки; надати необхідну допомогу й сприяння людям, котрі постраждали від довготривалих криз, що виникають, зокрема, від бойових дій чи війни <...>, особливо там, де уряди виявляються неспроможними допомогти; боротися з наслідками переселення населення (біженців, переселенців і репатріантів), викликаних природними та техногенними стихійними лихами, сприяти репатріації в країну походження й переселення, коли встановлено умови чинних міжнародних угод; забезпечити готовність до ризиків стихійних лих або подібних виняткових обставин і використовувати відповідне швидке раннє попередження й систему втручання тощо.

У згаданій Постанові (сьогодні частіше використовують назву «Інструмент гуманітарної допомоги» – EU humanitarian aid instrument) наголошено, що допомога ЄС повинна бути на основі реальних потреб; спрямована на людей, які зазнали лиха, незалежно від національності, релігії, статі, віку, етнічного походження або політичної приналежності; на основі міжнародних гуманітарних принципів та Європейського консенсусу щодо гуманітарної допомоги. Допомога ЄС координується ГД ЄСНО й може надаватись у різноманітних формах, залежно від характеру кризи, зокрема продовольство та продовольча підтримка; медична допомога й психосоціальна підтримка; водопостачання та водовідведення; притулок; аварійний ремонт інфраструктури; розбирання зруйнованої інфраструктури; освіта.

Через прийнятий у 2001 р. «Механізм цивільного захисту ЄС» (EU Civil Protection Mechanism [7]) ЄС разом із низкою інших європейських країн (усі держави ЄС, Ісландія, Норвегія, Республіка Македонія) відіграє ключову роль у координації реагування на кризи в Європі та світі. Наявні й потенційні кризи контролюються цілодобово, країни-учасниці також співпрацюють у сфері оцінки ризиків, готовності до попередження катастроф і планування. Команди допомоги, експерти й обладнання держав-учасниць залишаються в стані готовності для забезпечення швидкого реагування ЄС по всьому світу.

«Європейський консенсус щодо гуманітарної допомоги» 2007 р. (European Consensus on Humanitarian Aid [9]) визначає, що Європейський Союз та країни ЄС зобов'язані координувати свої дії на основі спільних цілей і принципів їхньої гуманітарної допомоги; установлює стратегічні рамки, які спрямовують дії ЄС та країн ЄС у забезпеченні ефективної, якісної й скоординованої гуманітарної допомоги у випадках надзвичайних ситуацій на основі потреб, для збереження життя та запобігання й полегшення людських страждань у кризових ситуаціях, що є наслідком техногенних і природних катастроф. Консенсус установлює, коли

та як може бути використаний цивільний захист і, як винятковий випадок, військові засоби та можливості для гуманітарної допомоги.

Відповідно до консенсусу, гуманітарна допомога ЄС надається через партнерів-виконавців, таких як система Організації Об'єднаних Націй, Рух Червоного Хреста / Півмісяця й неурядових організацій. Гуманітарна допомога ЄС також повинна узгоджуватися з іншими політиками, щоб забезпечити плавний перехід після кризи й урахувати гендерні аспекти та різноманітні потреби місцевого населення.

Згідно з Консенсусом, операції з надання допомоги ЄС повинні ґрунтуватися на таких додаткових принципах: 1) координація, узгодженість і взаємодоповнюваність між задіяними учасниками, обмін інформацією, найкращою практикою та досвідом і зміцнення обмінів на рівні політики, у тому числі на міжнародному рівні, що координує ООН; 2) якість, ефективність й підзвітність; 3) різноманітні партнерські відносини, щоб забезпечити широку відповідь на кризові ситуації.

Дослідження, проведене «Євробарометром» у 2015 р., засвідчило громадську підтримку гуманітарної діяльності ЄС: дев'ять із десяти громадян визнають важливість продовження фінансування гуманітарної допомоги Європейським Союзом, а вісім із десяти сказали, що спільний підхід до цивільного захисту є більш ефективним, ніж коли країни діють самостійно [11].

Залежно від обставин і специфіки кризи, фінансована ЄС гуманітарна допомога надається в різних формах:

1) продовольча та харчова допомога може включати раціони для переміщених осіб, зокрема спеціальне харчування для дітей із гострою недостатністю харчування; в умовах посухи – насіння й добрива для фермерів. Якщо продовольства в магазинах і на ринках недостатньо, ЄС допомагає вразливим групам отримати доступ до продовольства, надаючи їм готівку або ваучери. Він також підтримує гідність місцевого населення та сприяє просуванню місцевих ринків, які, зі свого боку, сприяють розвитку місцевого сільського господарства й системи продовольства;

2) медична допомога включає кампанії вакцинації, запобігання епідеміям, лікування травм і створення первинних медичних клінік; надання ліків, лікарняного обладнання, навчання персоналу та організації доступу до базової медичної допомоги з акцентом на таких уразливих категоріях, як вагітні жінки й діти;

3) доступ до чистої води й санітарії: допомога включає буріння свердловин, установлення насосних станцій, туалетів, прокладання водопроводів, очищення стічних вод і навчання гігієни;

4) надання укриття: постраждалі отримують намети, пластикові покриття або інші види укриття; здійснюються ремонт інфраструктури, психосоціальна підтримка та освіта (підготовка місцевих жителів до стихійних лих, щоб зменшити потенційно руйнівний вплив лиха на них);

5) доступ до багатьох криз на суші або на воді може бути складним, а подекуди й неможливим через відсутність надійних доріг, портів й іншої інфраструктури. Тому ЄС фінансує гуманітарні повітряні перевезення, які часто є єдиним способом дістатися до віддалених районів і до людей, які потребують допомоги.

Програма DIPECHO (Disaster Preparedness Programme – DIPECHO programme [5]), розпочата в 1996 р., зорієнтована на посилення готовності до стихійних лих в усьому світі, особливо там, де неможливо передбачити небезпеки. Мета програми – зменшити вплив стихійних лих посиленням місцевих фізичних і людських ресурсів у зонах підвищеного ризику. Через пілотні проекти програма демонструє, як прості й недорогі підготовчі заходи можуть зберегти життя та засоби до існування на рівні громади. Паралельно з цим вона підвищує обізнаність серед осіб, котрі приймають рішення щодо необхідності інтеграції для скорочення ризику стихійних лих, щоб забезпечити спільноті довгострокову політику розвитку.

У межах DIPECHO діяльність уключає:

- компоненти управління місцевими катастрофами: ранні системи оповіщення, оцифрування карт і даних, розвиток місцевого потенціалу, навчання;
- інституційні зв'язки: адвокація, сприяння координації, інституційне зміцнення;
- інформацію, освіту, комунікацію, у тому числі підвищення обізнаності громадськості;
- малу інфраструктуру й послуги.

Проекти DIPECHO впроваджуються на базі ЄС неурядовими організаціями, агенціями ООН, товариствами Червоного Хреста та міжнародними організаціями, які мають досвід зменшення ризику стихійних лих і добре обізнані з країною, де вони діють. Зі свого боку, ці партнерські організації тісно співпрацюють із місцевими агентствами. Середня тривалість проектів – 15 місяців. Частка співфінансування – щонайменше 15 % від агенції, яка виконує гуманітарну діяльність.

DIPECHO охоплює вісім схильних до катастроф регіонів: Карибський басейн, Центральну Америку, Південну Америку, Центральну Азію, Південну Азію, Південно-Східну Азію, Південно-Східну Африку й південь та захід Індійського океану й Тихоокеанського регіону.

Тихоокеанський регіон – один із найбільш схильних до повторюваних катастроф із тяжкими наслідками. Він страждає від високих впливів циклонів, землетрусів, цунамі, повеней, зсувів, лісових пожеж і виверження вулканів, а також епідемій. На тихоокеанському архіпелазі Вануату є однією з найменш розвинених країн світу, де зміна клімату зробила загрозу стихійних лих більш важкою. У березні 2015 р., коли циклон Пам ударив по Вануату, Європейська комісія була серед перших міжнародних донорів, пообіцявши початковий €1 млн

для негайної допомоги вразливим сім'ям; експертів негайно відправлено для оцінки потреб. ЄС допомагає місцевим громадам боротися з наслідками стихійних лих і покращити їхню готовність до таких подій, наприклад, за допомогою оцінки потенційних загроз, планування на випадок надзвичайних ситуацій і будівництва укриттів від циклонів.

ЄС надавав допомогу потерпілим після численних катастроф по всьому світу. Зокрема:

– війна в колишній Югославії зробила сотні тисячі людей переміщеними, голодними й травмованими. ЄС надав допомогу, включаючи 300 000 т їжі, ковдр, матраців і туалетно-косметичних засобів;

– жертви, котрі втекли з домівок після руандійського геноциду 1994 р., отримали допомогу ЄС, яка включала медичну допомогу: комплекти регідратації та щеплення для дітей. Ті, які повернулися до зруйнованих сіл, отримали комплекти переселенця;

– у 2004 р. внаслідок цунамі в Індійському океані загинуло понад 230 тис. осіб. Першочергова відповідь ЄС була спрямована на забезпечення виживання жертв катастрофи: реалізовано довгострокові проекти з будівництва таборів для людей, які втратили житло, фінансування працівників охорони здоров'я й придбання риболовних суден для відновлення засобів до існування;

– із початку громадянської війни в Південному Судані у 2013 р. понад 2 млн людей залишили свої будинки та понад півмільйон із них шукали притулку в сусідніх країнах. ЄС поки що надав близько третини всього гуманітарного фінансування Південному Судану й разом зі своїми партнерами забезпечив більше 2 млн людей продовольством, медикаментами, водопостачанням і санітарією, притулком та захистом;

– після катастрофічних паводків на Балканах у 2014 р. 23 держави-члени ЄС розгорнули допомогу, задіяли рятувальні й евакуаційні вертольоти, моторні човни, генератори, мішки з піском, намети, ковдри та комплекти гуманітарної допомоги;

– із початку війни на Сході України у квітні 2014 р. ЄС надіслав понад € 223 млн гуманітарної й донорської допомоги для 1,3 млн внутрішньо переміщених осіб в Україні. Проекти включають допомогу продуктами харчування, програму ваучерів, лікарські засоби, мобільні клініки, притулок, захист, матеріал для допомоги у відбудові житла, одяг і воду. За підсумками 21 саміту «Україна–ЄС», ЄС також збільшує гуманітарне фінансування в Україні для допомоги тим, хто її найбільше потребує, із додатковими €17,7 млн. Допомога включає такі напрями, як охорона здоров'я, ремонт житла, вода, грошові перекази та проекти з освіти в надзвичайних ситуаціях. Уся гуманітарна допомога ЄС є неупередженою й незалежною та забезпечуватимуться вздовж лінії конфлікту й у непідконтрольних уряду районах. Отже, загальна гуманітарна підтримка ЄС для України становить €133,8 млн [10];

– Сирійський конфлікт спровокував найбільшу у світі з часів Другої світової війни гуманітарну кризу. Гуманітарні потреби продовжують зростати, переміщення населення триває, діти зазнають руйнівного й небезпечного впливу війни та насильства, позбавлені основних послуг, освіти й захисту. ЄС мобілізував понад €4,2 млрд для надання допомоги сирійським біженцям і громадам, які їх приймають у Лівані, Йорданії, Іраку, Туреччині і Єгипті;

– ЄС швидко відгукнувся на епідемію ебола й мобілізував усі наявні політичні, фінансові та наукові ресурси, щоб допомогти утримувати, контролювати, лікувати й перемогти еболу. Він надав фінансову допомогу на суму понад €1,8 млрд, щоб стримати спалах захворювання в Західній Африці.

У грудні 2012 р. Європейський Союз отримав Нобелівську премію миру та, натхненний цією нагородою, розробив ініціативу «Діти миру ЄС» (EU Children of Peace initiative [6]), витративши весь призовий фонд. Проекти, що фінансуються ЄС у цій сфері, надають дітям доступ до шкіл, де вони можуть навчатися в безпечному середовищі й отримувати психологічну підтримку для боротьби з особистим травматичним досвідом війни.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, гуманітарна діяльність ЄС та його країн-членів здійснюється відповідно до норм міжнародного гуманітарного права й ґрунтується на таких основоположних принципах, як гуманність, нейтральність, неупередженість та незалежність. На практичному рівні операції з надання допомоги ЄС ґрунтуються на таких додаткових принципах: координації, узгодженості й взаємодоповнюваності між задіяними учасниками; якості, ефективності й підзвітності; різноманітності партнерських відносин. Нормативно-правові документи, що регулюють гуманітарну діяльність ЄС, наголошують на безпекових цілях ЄС (збереження життя, запобігання та полегшення людських страждань, збереження честі й гідності населення, яке постраждало від стихійних лих та техногенних криз). Перспективним буде дослідження гуманітарної допомоги ЄС у конкретному регіоні / країні на основі SWOT-аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. About European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://ec.europa.eu/echo/who/about-echo_en
2. Consolidated version of the Treaty on European Union – Title I – Common provisions – Article 3 (ex Article 2 TEU) (OJ C 202, 7.6.2016, p. 17). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12016M003>
3. Council Regulation (EC) No 1257/96 of 20 June 1996 concerning humanitarian aid. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1996R1257:20090420:EN:PDF>
4. Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://ec.europa.eu/info/departments/humanitarian-aid-and-civil-protection_en

5. Disaster Preparedness Programme. URL: http://ec.europa.eu/echo/files/policies/dipecho/presentations/programme_overview_11_07_en.pdf
6. EU Children of Peace initiative. URL: https://ec.europa.eu/echo/what/humanitarian-aid/children-of-peace_en
7. EU Civil Protection Mechanism. URL: https://ec.europa.eu/echo/what/civil-protection/mechanism_en
8. EU guidelines on the promotion of compliance with international humanitarian law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:ah0004>
9. European Consensus on Humanitarian Aid, 2007. URL: https://ec.europa.eu/echo/who/humanitarian-aid-and-civil-protection/european-consensus_en
10. EU-Ukraine Summit: EU provides additional €17.7 million in humanitarian funding along the line of conflict. URL: https://ec.europa.eu/echo/news/eu-ukraine-summit-eu-provides-additional-177-million-humanitarian-funding-along-line-conflict_en
11. Special Eurobarometer 434. Humanitarian aid. Report, May 2015. URL: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_434_en.pdf
12. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

HUMANITARIAN AID AND CIVIL PROTECTION AS THE EUROPEAN UNION ACTIVITY DIRECTION FOR THE PROMOTION OF INTERNATIONAL PEACE AND SECURITY

Humanitarian aid and civil protection are among the directions of the European Union's foreign policy. Aid is provided through 200+ international and local partner organizations and agencies and is supported by thousands of European volunteers. This makes the EU one of the most powerful humanitarian donors in the world. On the international scene, the Union maintains and promotes its values and interests and furthers peace, security, sustainable development and mutual respect among peoples. Life-saving, preventing and alleviating human suffering, preserving the honor and dignity of the population affected by natural disasters and man-made crises are the mission to the Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations.

All the EU and its Member States' humanitarian assistance activities are carried out in accordance with the norms of international humanitarian law and its basic principles: humanity, neutrality, impartiality and independence. The EU assistance operations are guided by the following additional principles: coordination, coherence and complementarity between actors involved; quality, efficiency and accountability; a variety of partnership relations.

A number of normative legal documents regulate the EU humanitarian activity in protecting people's lives during emergencies and overcoming their immediate negative consequences; providing necessary assistance to victims of long-term crises, especially where governments are unable to help; fighting the consequences of the resettlement of the population; assuring preparedness for natural disaster risks and the use of appropriate early warning systems, etc.

Since 1992, the EU has been providing assistance to victims of numerous catastrophes around the world, including victims of the war in Yugoslavia, genocide in Rwanda, the civil war in Sudan; victims of natural disasters in the Pacific, West Africa, the Balkans, etc. Today Ukraine is also the recipient of the EU humanitarian aid.

Key words: humanitarian aid, civil protection, European Union, international humanitarian law.

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2019 р.

УДК 32: 316.646.32(477)

Ірина Кіянка,

доктор політичних наук, доцент кафедри європейської інтеграції та права,
Львівський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

kiyanka@i.ua

Львів, Україна

orcid/0000-0002-3100-7796

ІДЕЇ КОНСЕНСУСУ Й КОМПРОМІСУ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано ідеологічну платформу європейської політики, в основу якої покладено такі цінності, як консенсус, компроміс, толерантність. Ураховуючи позитивний європейський досвід публічного управління, беремо до уваги базові цінності для української політики. Розглянуто особливості реалізації європейських цінностей у контексті демократизації українського суспільства. Європейські цінності проаналізовано як систему нових можливостей для сталого розвитку українського суспільства. Ураховано освітні зміни (прозорість та публічність влади, розвиток громадських ЗМІ й ін.).

Розглянуто сутність політичних вимог щодо встановлення консенсусу для легітимації транзитивних політичних режимів. З'ясовано результативність політичного консенсусу в умовах масштабних політичних криз. Визначено значення етапів досягнення політичного консенсусу для нових демократій, до яких належить і сучасна Україна. Установлено зміст політичного консенсусу та його предмет, діяльність суб'єктів та об'єктів політичного консенсусу, які вступають між собою у взаємодію. Охарактеризовано також рівень загальної політико-правової культури консенсусних відносин, яка складається в кожному трансформаційному суспільстві. Виявлено особливості співвідношення політико-інституційного забезпечення політичного компромісу й політичного консенсусу, оскільки консенсус передбачає погодження всіх і вироблення спільної позиції. А тут про спільність говорити зарано, тому що сам механізм опрацювання цих рішень передбачає відмову від конфліктних питань.

Ключові слова: європейська інтеграція, публічне управління, консенсус, компроміс, толерантність.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Пліуралізм, консенсус, компроміс виступають основними засобами досягнення політичної стабільності в демократичному суспільстві. Але передумовою будь-яких засобів досягнення політичної стабільності є визнання принципу толерантності, оскільки цей принцип можна констатувати в трьох рівнях – на мега-, меза- й макрорівні, якщо взяти мегарівень, який саме включає розуміння толерантності як принципу, так і засобу. Саме під таким кутом зору проаналізуємо європейські доктрини толерантності, яка виступає загальноприйнятим принципом у досягненні

стабільності в країні та свідчить про високий рівень політичної культури суспільства. Натомість ситуація в нашій державі далеко не така однозначна, оскільки завжди буває принаймні одна зі сторін, причетна до вузла суперечностей, що переконана: альтернатива діалогу все ж існує. А діалог, зі свого боку, виступає певною цінністю, яку можна використовувати і в політично-правовій, і в соціально-культурній та релігійній площинах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив як багатоаспектність наукових публікацій щодо проблематики консенсусу компромісу, так і багатонаціональний склад науковців, котрі досліджували проблему. Сюди можна віднести таких учених, як С. Вятр, Л. Гавор, Р. Дарендорф, Г. Зеленько, А. Лейпхарт, Н. Кононенко, А. Крап, О. Москаленко, Г. Щедрова.

Мета статті – проаналізувати основні чинники, які сприяють досягненню консенсусу та компромісу, і їх вплив на популізм.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ідеї консенсусу, компромісу стали одним із найбільш популярних гасел у другій половині 50-х років ХХ ст. в країнах Західної Європи, оскільки сучасний період розвитку багатьох країн постійно змушує їх розв'язувати одну проблему, від якої залежить подальший цивілізаційний хід багатьох регіонів планети, адже йдеться про пошук консенсусу між різними, часто ворожими національними, соціальними, політичними силами стосовно основних цінностей, котрі є базовими для розвитку демократії. Без такої згоди та забезпечення на її основі політичної стабільності не може й бути сподівань про успішне здійснення радикальних структурних реформ.

Найпоспідовніше та найуспішніше процес формування консенсусу на демократичній платформі проходив у Нідерландах, Великій Британії, США, країнах Північної Європи. Ствердження основних демократичних цінностей та інститутів проходило тут безперервно впродовж кількох століть. Цьому сприяли певні соціально-економічні, соціокультурні фактори та політико-правова освіта, пріоритет яких і створив умови для встановлення громадянського суспільства. Хоча, на нашу думку, конкретніше було б називати це явище не громадянським суспільством, а громадянським консенсусом [1].

Оскільки саме на основі консенсусу формується той вид демократичного суспільства, який ми називаємо сьогодні «громадянським», такі приклади консенсусної спадщини є, безумовно, цінними для України, тому ми постараємося розглянути консенсус і компроміс у контексті консенсусної демократії та як місію засобів стабілізації українського суспільства.

Головною властивістю будь-якої форми згоди є загальне визнання норм і цінностей, які об'єднують людей. Із досвіду розвинутих демократичних суспільств відомо, що розрізняють такі найбільш важливі напрями можливої згоди (погодження), як кінцеві цілі розвитку суспільства (свобода, рівність, добробут). Вони складають структуру уявлень, що домінують у цьому суспільстві. Напрями згоди створюють між собою рівні консенсусу [2].

Консенсус у перекладі з латинської мови «consensus» означає «згода, злагода». Політологічний енциклопедичний словник тлумачить це поняття як наявність єдності в поглядах двох чи більше суб'єктів щодо ключових аспектів соціального порядку, який виявляється в єдності дій, а також являє собою метод, форму прийняття колегіальних рішень, що передбачає досягнення згоди. До найбільш важливих аспектів суспільного порядку належить певна система цінностей і норм, загальноприйнята в цьому суспільстві, що об'єднує та гарантує стабільний розвиток. Водночас консенсус не передбачає активної згоди з боку кожного рядового громадянина з будь-якого питання. Згода може проявлятися і в пасивній формі [12].

Перший рівень – це консенсус на рівні суспільства (його ще називають базовим або основним). Цей рівень передбачає наявність у демократичному суспільстві однорідної політичної культури, у якій будуть закладені основні цінності суспільства. У протилежному випадку в суспільстві домінує фрагментована, різнорідна політична культура, що роз'єднує людей і несе в собі загрозу демократичним цінностям. Для прикладу візьмемо ситуацію в Іспанії 1970-х років, що отримала назву «елітного» консенсусу, який став класичним зразком техніки досягнення консолідації нації й утворення громадянського суспільства. Із того часу іспанська політична система почала відображати не інтереси однієї політичної сили чи соціальної групи, а баланс інтересів усіх політичних акторів, що й стало запорукою реалізації іспанського консенсусу [13].

Досвід цієї країни свідчить про те, що саме консенсус став фактором, який відіграв визначальну роль у становленні політичної стабільності всередині країни. Звичайно, конфлікти продовжують існувати і в США, і в Іспанії, але все ж таки перевага в їх вирішенні надається методам діалогу, а не конфронтації.

Другий рівень передбачає проходження процедур, що встановлює правила гри, наприклад виборчий процес, боротьба за владу. Процедурні правила фіксуються в конституціях, нормах, законах, які регулюють застосування владних повноважень. В основі правил – порядок реалізації консенсусу. Для демократичного суспільства проявом цієї реалізації є принцип більшості (мажоритарний принцип). Процедурний консенсус – неодмінна умова демократії.

Третій рівень являє собою згоду з питань тактики уряду й політичного курсу. Головні суб'єкти цього рівня – офіційна влада та опозиція. Наявність трьох рівнів консенсусу є необхідною й достатньою умовою динамічної стабільності демократичного суспільства. Найбільш досконалою формою сучасного консенсусу – це плюралістична модель, що поєднує в собі довіру до різноманітних верств суспільства та терпимість.

Політичний консенсус може бути охарактеризований і з погляду змісту (якісний аспект) та рівня досягнення – ступінь консенсусу (кількісна сторона). І тому цілком очевидне явище, коли консенсус стає принципом взаємодії політичних сил у системах, заснованих на демократичних основах. Ступінь консенсусу, про який ішлося вище, свідчить про високий ступінь розвитку

демократії цього суспільства. Адже досвід історії свідчить, що звичайно ні авторитарні, ні тоталітарні режими не передбачають звернення до такого методу вирішення соціальних і політичних конфліктів. Зрештою, та сама історія свідчить, що таким чином вони пришвидшують свій кінець [3].

Політичні події, що відбувалися в історії розвитку українського суспільства, які розпочалися з 16 липня 1990 р. та являли собою закономірний результат розвитку українських визвольних ідей і багатовікових національно-визвольних змагань нашого народу, але тепер українське суспільство зіткнулося з небаченими труднощами та складними проблемами. Причини, які зумовили кризовий стан нашого суспільства, мають об'єктивний і суб'єктивний характер [5].

До таких причин ми відносимо стихійний характер нашої революції, зумовлений швидкоплинною зміною її чинників, нечисленність української національної еліти, через що й маємо недостатню ідейну зрілість та слабкість авангарду революції – національно-патріотичних сил, відсутність серйозних теоретичних розвідок українського національного суспільства. Далася також ознаки політична незрілість значної частини нашого народу, що заважає їй усвідомити, що розпочався принципово новий період нашої історії, а це зумовило психологічну неготовність української спільноти до швидких політичних змін і необхідність заплатити високу ціну за втілення нових, не завжди зрозумілих ідеологічних цінностей та ідеалів [15].

Особлива увага повинна бути спрямована на те, щоб віднайти визначальну ідею, яка б була спроможною вже сьогодні об'єднати всі здорові сили українського суспільства й надихнути їх на творчу співпрацю задля реалізації цієї ідеї. Мусимо зазначити, що віднайти ідею, яка б задовольняла всі політичні сили та угруповання в розколотому й занадто політизованому суспільстві та влаштувала б усіх, – це утопія. Однак удало сформульована ідея спроможна задовольнити провідні політичні сили суспільства й тим самим консолідувати народ, бо, за висловом відомого німецького економіста Карла Маркса, ідея здатна стати матеріальною силою, якщо вона оволодіває масами [9].

Таким чинником, основою можуть стати ідея національної злагоди, що являє собою неписаний соціальний договір або національний пакт усіх суб'єктів політики про громадянський мир і спокій. Це система їхніх домовленостей про цивілізовані правила політичної гри, яка створює відповідний політичний клімат. Національна згода (або інакше ми це можемо назвати «національним консенсусом») може виступити головною умовою для дійсної реалізації прав людини, що сприяє певному середовищу для функціонування всіх елементів політичної системи. І тому, використовуючи термін «національна згода», маємо на увазі не лише українську етнічну спільноту, а й весь український народ, представників усіх етносів, оскільки Україна являє собою поліетнічну державу, що складається з меншин (росіян, поляків, кримських татар, болгар, євреїв та ін.) [14].

Національний консенсус повинен поєднувати в собі мир і спокій у міжетнічних відносинах, що передбачає панування такого політичного клімату,

який ґрунтується на писаних і неписаних законах та правилах, яких дотримуються всі члени суспільства. Але це стає можливим тоді, коли в суспільстві мир і злагода ґрунтуються на відповідних принципах, які створюють філософсько-правову та морально-етичну основу національної злагоди. Такими принципами (постулатами), на наш погляд, є глибока віра й відданість українській національній ідеї (державність, незалежність, соборність). Референдум 1 грудня 1991 р. засвідчив, що понад 90 % населення України (включаючи всі етноси) однозначно висловилися за незалежність України, яскраво продемонстрували національний патріотизм як громадянський вияв ставлення до своєї країни [10].

Хоча компроміс має дещо іншу дефініцію, але пов'язаний із консенсусом. Компроміс – це згода на основі взаємних поступок між представниками різних, протилежних інтересів, думок, поглядів, співробітництво, що передбачає політичний союз між різнорідними силами. Одна з головних вимог політичного компромісу – забезпечення неможливості ухилитися від його умов і право на критику таких відхилень. Це означає, що в основу компромісу має бути покладено певні політичні принципи або конкретно окреслені умови поведінки, без чого вимога дотримання компромісних угод на практиці неможлива. Головними умовами є визнання правоти протилежної сторони з певної проблеми, питання.

Як вважають науковці, найкращою формою подолання розбіжностей у процесі підготовки компромісу є діалог, відкритий обмін думками. Із політологічного погляду, неприпустимими є такі компроміси, що призводять до втрати політичного впливу однієї зі сторін або розглядаються однією з них як слабкість свого партнера і спричиняють повні поступки. Здатність до виважених і необхідних компромісів – одна з передумов життєздатності політичних сил і партій, а засоби досягнення та форми їх реалізації належать до головних критеріїв політичної культури [11].

Об'єктивною основою компромісів є непрямолінійний хід суспільно-політичних процесів. Розглянуті під цим кутом зору компроміси виступають засобом досягнення іноді за частинами того, що є недосяжним у цілому. Критеріями політичної ефективності компромісу є збереження на тому самому або на більш високому рівні спроможності до політичної діяльності, надання завдяки компромісу нових можливостей для політичних дій, розширення умов ефективної політичної діяльності, припинення непотрібної виснажливої боротьби зі своїми опонентами й виникнення можливості зосередити політичний потенціал на розв'язанні фундаментальних проблем. Зважаючи на це, проблема компромісу завжди конкретна та повинна розв'язуватися з урахуванням зазначених критеріїв. Небезпечність компромісу, яка пов'язана з тим, що не враховується іноді розширений погляд на можливості стосовно компромісу, а також і те, що компроміс може стати засобом обману та політичної бездіяльності [6].

Погляд на компроміс відображає характер і ступінь зрілості політичних сил та партій. На зміну безкомпромисності, характерній протилежним політичним

силам упродовж багатьох десятиріч, поступово приходять розуміння того, що компроміс є формою згоди й домовленості у вирішенні питань, що стосуються долі та інтересів усього суспільства, незалежно від конкретних політичних розбіжностей. Особливо плідними є компроміси, пов'язані зі збереженням миру й співробітництва. Згодом ми можемо в цьому переконатися на досвіді країн Західної Європи, які заклали фундаментальні засади в систему досягнення політичної стабільності.

У 60–70-х рр. минулого століття в західних суспільствах панувала віра в необмежені можливості демократії. Однак наприкінці 80-х рр. теза зазнала поразки. Причиною кризи демократичної ідеї стали невдалі спроби встановити демократичні режими в плюралістичних суспільствах Третього світу. Консенсусна теорія демократії була покликана подолати наявний песимізм стосовно демократії як найкращої форми правління та викрити помилки, які призвели до провалу демократичних режимів у країнах, що розвиваються. Згідно з твердженням деяких політологів (Дж. Рекса, Р. Коллінза, Р. Дарендорфа), у суспільствах Третього світу зазнала поразки не демократія взагалі, а одна з її моделей – мажоритарна або вестмінстерська програма [4].

Програма встановлюється в гомогенних суспільствах, у тих, де більшість населення (80 %) розмовляє однією мовою, сповідує єдину релігію чи ідеологію, належить до одного етносу. Стійкість Вестмінстерської моделі демократії становить правило більшості, відповідно до якого відносна більшість населення формує органи державної влади й здійснює державну політику у своїх інтересах. Модель має такі характеристики, як висока концентрація виконавчої влади в межах Кабінету Міністрів, який формується парламентською більшістю на однопартійній основі, злиття влад за домінуючої ролі Кабінету Міністрів у системі органів влади, одно- або двопалатний парламент до домінування однієї палати над іншою, двопалатна система, партії розрізняються переважно за соціально-економічним спрямуванням, вибори здійснюються в одномандатних округах за мажоритарною системою, унітарна держава й централізована система управління (місцеві органи влади формуються центральним урядом і фінансово від нього залежать), неписана конституція та парламентський суверенітет, представницька демократія, котра включає форми безпосередньої демократії [16].

Окрім гомогенних, існують також гетерогенні, або плюральні й змішані суспільства. Плюральні суспільства характеризуються наявністю великих етнічних, релігійних, мовних груп та груп, що сповідують різні ідеології. Змішані суспільства являють собою комбінацію рис гомо- і гетерогенних суспільств. Вони можуть бути гомогенними за одним або декількома критеріями й гетерогенними – за іншими. Для плюральних суспільств найефективніша консенсусна модель демократії, а для змішаних суспільств – змішана модель демократії (що являє собою синтез Вестмінстерської та наявної моделей). Країни, що розвиваються, належать переважно до типу плюральних суспільств. Спроби встановити мажоритарну модель демократії в суспільствах третього світу не мали успіху [7].

Своє найбільш повне теоретико-методологічне обґрунтування теорія консенсусної демократії отримала в працях А. Лейпхарта, американського політолога нідерландського походження. Він поставив перед собою мету – довести можливість функціонування демократичних режимів у плюральних суспільствах. А. Лейпхарт зазначив, що західні політологи, які поквапились із винесенням вироку демократії в плюральних суспільствах, припустилися низки помилок. Мабуть, головна з них – перебільшення ступеня гомогенності демократичних західних суспільств.

І тому можна виділити два типи західних демократій – континентальний (європейський) тип із роздробленою, тобто не гомогенною та нетрадиційною політичною культурою й слабкою автономністю підсистем. До другого типу відносимо англо-американський (гомогенний) тип. Проте А. Лейпхарт вважав, що державний лад континентальних європейських країн ґрунтується переважно на плюральних і змішаних суспільствах. Відповідно до цього, у них функціонують консенсусна й змішана моделі демократії. Поділяючи суспільства на гомогенні, гетерогенні, змішані, А. Лейпхарт використовує два індикатори – релігійні та мовні відмінності. На його думку, яскравим прикладом консенсусної демократії є такі країни, як Швейцарія й Бельгія [8].

Досліджуючи демократичну практику цих держав, американський політолог виокремлює вісім основних характеристик або принципів консенсусної демократії. Ці вісім ознак подані автором в описово-емпіричній формі. Але ми розглянемо ці принципи детальніше, щоб усвідомити певні реалії побудови консенсусної демократії в українському суспільстві.

Перший принцип – виконавчі органи формують усі найвпливовіші політичні партії за допомогою створення їхніх коаліцій. Великі коаліції можуть утворюватися як тимчасовий захід для подолання серйозної внутрішньо- або зовнішньополітичної кризи навіть у країнах із гомогенним типом суспільства. Розподіл місць в органах законодавчої влади може відбуватися за лінгвістичною ознакою: лінгвістичні групи репрезентовані пропорційно до їх кількості. Отже, у плюралістичних суспільствах із розвинутою системою демократичних принципів і засад на пропорційних засадах не лише обираються парламенти й місцеві представники органів влади, але й формуються Кабінети Міністрів та інші органи виконавчої влади.

Другий принцип – органи законодавчої та виконавчої влади значною мірою залежні одні від других і перебувають у відносній рівновазі. Оптимальна модель розподілу влад, із погляду А. Лейпхарта, існує лише в одній зі Скандинавських країн – Швеції. Відповідно до цієї моделі, вищий орган виконавчої влади – це Федеральна Рада, що обирається парламентом терміном на чотири роки.

Із моменту обрання Федеральної Ради та впродовж усього періоду виконання її обов'язків і повноважень парламент має право висловити їй вотум недовіри, котрий би призвів до розпуску вищого органу виконавчої влади. Соціал-демократична модель розподілу влад забезпечує значну незалежність законодавчої й виконавчої гілок влади одна від одної та підтримує між ними баланс.

Інший погляд на консолідовану демократію подає М. Шміттер у своїй праці «Неокорпоративізм і консолідація неodemократії», вважаючи, що новою формою консолідованої демократії й консенсусу в демократичному суспільстві є ідеї неокорпоративізму, які дають новий ґрунт для переосмислення демократичних цінностей. Адже ідеї неокорпоративізму отримали практичне втілення в невеликих європейських державах із розвинутою економікою, стабільним демократичним режимом та відносною культурно-етнічною однорідністю (Австрія, Фінляндія, Швеція, Норвегія). Їх прояви також простежуємо в країнах з етнічною неоднорідністю, таких як Бельгія, Данія, Нідерланди, Німеччина. Хоча усталене визначення корпоративізму, як наголошує А. Кавсон, зводиться до взаємопов'язаних тверджень: насамперед, це система репрезентації інтересів великих сегментів громадянського суспільства. Такі великі макроструктури чітко окреслені, ієрархічно впорядковані, мають функціональну диференціацію й узгоджені між собою; їх визначає та ліцензує (або навіть утворює) держава, їм надається певна монополія на репрезентацію означених частин суспільства в обмін на встановлення певного контролю з боку влади над цими структурами [17].

Теоретичним ґрунтом корпоративного підходу до соціальних підходів є соціологічні концепції функціоналізму й інституціоналізму. Одна з ключових тез цих концепцій – це припущення, що будь-які економічні, соціальні чи політичні дії спираються на певні усталені зразки, моделі з обмеженою кількістю суспільних функцій, на виконання яких вони спрямовані. Ці моделі мають витончену ідеологію, що їх виправдовує на культурному або етнічному рівні.

Серед соціальних наслідків поширення ідей неокорпоративізму передовсім відрізняють такі, як скорочення кількості відкритих конфліктів у сфері економічно-соціального життя (тобто страйків, голодувань, безробіття), підвищення керованості суспільними процесами, зміцнення політичної стабільності й консенсусу всередині громадянського суспільства. Згідно зі словами Е. Гідденса, ці явища й створюють кращі умови для демократичного режиму та стабільного функціонування політичної системи. Хоча дилема консолідації має за свій стрижень нагальне створення низки інституцій, узгоджених із політиками й підтримуваних громадянами.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Досягнення оптимального рішення – досить складна справа. Чим стабільніше суспільство, чим довше організація дотримується обраного нею стратегічного курсу, тим впливовіша її роль, тим активніше вона може діяти, тим краще вона відіграє консолідуючу роль. І навпаки, плюралістичні, не зорієнтовані чітко організації досить слабкі в плані репрезентації інтересів своїх членів. Із цих характеристик випливає також імовірність установаження стабільної політичної системи та, відповідно, проблема консенсусу.

Теоретично-практична ситуація досягнення консенсусу й компромісу в західних суспільствах є багатою як прикладами, так і новими досягненнями. Українське суспільство поки що проходить новий трансформаційний етап свого розвитку та використання нових принципів консенсусу й компромісу є, безумовно, цінним і важливим у житті нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вятр С. Політична культура в Середній Європі. URL: <http://www.Ji-magazine.lviv.ua/n9texts/wiatr.htm>
2. Гавор Л. Толерантність у громадянському суспільстві в добу глобалізації. *Громадянське суспільство і соціальні перетворення в Україні: тези наук. конф./за ред. А. Ф. Карася*. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 126 с.
3. Гервас С. Європейські цінності: між ідеалом, дискурсом і реальністю. URL: <http://www.rethinkingdemocracy.org.ua/themes/Ghervas.html>
4. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006.
5. Зеленюк Г. І. Коаліція чи пактування: моделі взаємодії політичних еліт на постсоціалістичному просторі. *Еліти і цивілізаційні процеси формування націй: зб. наук. праць*. Т. 2/ Нац. академія наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України та ін. Київ: ТОВ УВПК «ЕксОб», 2006. С. 253–265.
6. Кононенко Н. В. Політичний клас у сучасних Україні та Росії: актор чи модератор політичного процесу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2008. Вип. 38. С. 94–107.
7. Крап А. Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму. *Наукові праці: наук.-метод. журн.* Т. 110. Вип. 97. *Політологія*. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. С. 106–109.
8. Лейпхарт. А. Демократія в багатосоставных обществах: сравнительное исследование. Москва: Аспект Пресс, 1997. 287 с.
9. Латигіна Н. Ціннісний вимір демократії. *Вісник Львівського університету: філософські науки*. 2007. Вип. 10. С. 291–305.
10. Мармазова Т. І. Трансформація функцій політики в умовах системної модернізації суспільств перехідного типу. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ: ІНТАС, 2009. Вип. 43. С. 221–231.
11. Москаленко О. М. Конфліктно-консенсусна парадигма регулювання суспільно-політичних відносин: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Київ, 2000. 20 с. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17527.html>
12. Політологічний енциклопедичний словник/упорядник В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., доповн. і переробл. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
13. Труевцева С. С. Трактовка консенсуса у О. Конта. Социологические исследования. 1994. № 11. С. 139–141.
14. Україна в 2005–2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку/за заг. ред. Ю. Г. Рубана. Київ: Нац. ін-т стратегічних дослідж., 2009. 655 с.
15. Фопель К. Жажда победы. *Элитариум: центр дистанционного образования*. URL: http://www.elitarium.ru/2004/05/20/zhazhda_pobedy.html
16. Щедрова Г. П. Громадянське суспільство та політична культура: теоретичний і прикладний аспекти. Луганськ: Елтон-2, 2009. 308 с.
17. Шмиттер Ф. Неокорпоративизм. *Поліс*. 1997. № 2. С. 17–28.

THE IDEA OF THE CONSENSUS AND COMPROMISE IN THE EUROPEAN POLICY: THE EXAMPLE FOR UKRAINE

The article analyzes the ideological platform of European politics, which is based on values: consensus, compromise of tolerance. Taking into account the positive European experience of public administration, it is necessary to take into account the basic values for Ukrainian policy. Features of realization of European values in the context of democratization of Ukrainian society are considered. European values are being analyzed as a system of new opportunities for the sustainable development of Ukrainian society. The educational changes are taken into account – transparency and publicity of the authorities-the development of public media, etc.

Pluralism, consensus, compromise – are the main means of achieving political stability in a democratic society. But the prerequisite for any means of achieving political stability is the recognition of the principle of tolerance, since this principle can be stated in three levels: the mega-level, the me-a-level and the micro-level. If we take into account the mega-level, which includes the understanding of tolerance as a principle and a means. It is from this angle that we will analyze the European doctrines of tolerance, which serves as a generally accepted principle in achieving stability in the country, and testifies to the high level of political culture of society. that an alternative to the dialogue still exists. And dialogue in its turn serves as a certain value, which can be used in the political-legal and in the socio-cultural and religious plane.

The theoretical and practical situation for the achievement of consensus and compromise in Western societies is rich with examples, as well as new achievements. Ukrainian society is currently undergoing a new transformational stage in its development and the use of new principles of consensus and compromise is undoubtedly valuable and important in the life of our state. The essence of political requirements for establishing consensus for the legitimation of transitive political regimes is considered. The effectiveness of political consensus in the context of large-scale political crises is clarified. The significance of the stages of achieving political consensus for the new democracies, including the modern Ukraine, is determined. The content of political consensus and its subject, activity of subjects and objects of political consensus, which interact with each other, is established.

The level of the general political and legal culture of consensus relations, which is formed in each transformational society, is also characterized. The peculiarities of the political-institutional balance of political compromise and political consensus are revealed. Because consensus involves agreeing on all and developing a common position. And here about the community to speak too early, because the mechanism itself for processing these solutions involves refusing to resolve conflicts.

Key words: European integration, public administration, consensus, compromise, tolerance.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Viatr, S. Politychna kultura v Sereidnii Yevropi. URL: <http://www.Ji-magazine.lviv.ua/n9texts/wiatr.htm>
2. Havor, L. (2001). Tolerantnist u hromadianskomu suspilstvi v dobu hlobalizatsii./ Hromadianske suspilstvo i sotsialni peretvorennia v Ukraini: Tezy naukovoi konferentsii. A. F. Karasia (red.). Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2001. 126 p.
3. Hervas, S. Yevropeyskiy tsinnosti: mizh idealom, dyskursom i realnistiu. URL: <http://www.rethinkingdemocracy.org.ua/themes/Ghervas.html>
4. Darendorf, R. (2006). *U poshukakh novoho ustroiu*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006.
5. Zelenko, H. I. (2006). Koalitsiia chy paktuvannia: modeli vzaiemodii politychnykh elit na postsotsialistychnomu prostori. *Elity i tsyvilizatsiini protsesy formuv. natsii*: zb. nauk. pr., T. 2 / Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy ta in. Kyiv: TOV UVPK «EksOb», 2006, 253–265.

6. Kononenko, N. V. (2008). Politychnyi klas u suchasnykh Ukraini ta Rosii: aktor chy moderator politychnoho protsesu. *Nauk. zap. In-tu polit. i etnonats. doslidzh. im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. Kyiv, 2008, Vyp. 38, 94–107.
7. Krap, A. (2009). Pravyla hry u politytsi yak chynnyk politychnoi stabilnosti v konteksti teorii neoinstytutsionalizmu. *Nauk. pr.: nauk.-metod. zhurn*, T. 110, Vyp. 97. *Politol. Mykolaiv: Vyd-vo ChDU imeni Petra Mohyly*, 2009, 106–109.
8. Leipkhart, A. (1997). *Demokratyia v mnohosostavnykh obshchestvakh: sravnytelnoe yssledovanye*. Moskva: Aspekt Press, 1997, 287 p.
9. Latyhina, N. (2007). Tsinnisnyi vymir demokratii. *Visn. Lviv. un-tu: filosof. nauky*, 2007, Vyp. 10, 291–305.
10. Marmazova, T. I. (2009). Transformatsiia funktsii polityky v umovakh systemnoi modernizatsii suspilstv perekhidnogo typu. *Politoloh. visn. Zb. nauk. pr.* Kyiv: INTAS, 2009, Vyp. 43, 221–231.
11. Moskalenko, O. M. (2000). *Konfliktno-konsensusna papadyhma pehuliuvannia suspilno-politychnykh vidnosyn. Avtopef. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 «Politychni instytuty ta protsesy»*. Kyiv, 2000, 20 p. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17527.html>
12. *Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk*. V. P. Horbatenko (uporiad.); Yu. S. Shemshuchenka, V. D. Babkina, V. P. Horbatenka (red.). 2-e vyd., dop. i pererob. Kyiv: Heneza, 2004, 736 p.
13. Truevtseva, S. S. (1994). Traktovka konsensusa u O. Konta. *Sotsyoloh. yssled*, 1994, № 11, 139–141.
14. *Ukraina v 2005–2009 rr.: stratehichni otsinky suspilno-politychnoho ta sotsialno-ekonomichnogo rozvytku*. Yu. H. Rubana (red.). Kyiv: Nats. in-t stratehichnykh doslidzh., 2009, 655 p.
15. Fopel, K. Zhazhda pobedy. *Элитарium: tsentr dystantsyonnoho obrazovanyia*. URL: http://www.elitarium.ru/2004/05/20/zhazhda_pobedy.html
16. Shchedrova, H. P. (2009). *Hromadianske suspilstvo ta politychna kultura: teoretychnyi i prykladnyi aspekty*. Luhansk: Elton-2, 2009. 308 z.
17. Shmytter, F. (1997). Neokorporatyvizm. *Polys*, 1997, № 2, 17–28.

Матеріал надійшов до редакції 13.10.2018 р.

РОЗДІЛ II

Суспільні комунікації

УДК 327(4):351.746:007

Kyrylo Vetrov,

student of the Faculty of International Relations,

Lesya Ukrainka Eastern European National University

Yevhenija Voznyuk,

candidate of Political Sciences, Associated Professor,

Lesya Ukrainka Eastern European National University,

43024, Ukraine, Lutsk, Vynnychenka str., 28, office 205

Vozniukjane.vippo@gmail.com, Voznyuk.Yevhenija@eenu.edu.ua

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-7828-7430>

INFORMATION TERRORISM AS A MODERN THREAT FOR INFORMATION SECURITY OF EUROPEAN STATES

We note that the effective and active struggle of European countries with information terrorism takes place within the framework of the European Union, all its member-countries, as well as neighboring countries and applicants for accession. Therefore, it should be stressed that the EU is pursuing itself a very active policy in the field of information security. At the moment, it brings together highly developed countries that have a tremendous impact on international relations by establishing norms and standards of conduct of states in the political, economic, social, informational and other spheres. The main objective of the EU is to strengthen the European Commission's dialogue with international organizations and partners on the issue of network security and, in particular, on the growing dependence on electronic networks. Political priorities in the field of information security, defined by the governing bodies of the European Union, are being implemented at the national level by both state authorities and non-governmental organizations.

Analyzing all the above, it can be concluded that within the framework of the EU, information security is considered, first of all, as a state of information networks and systems that provides an adequate level of protection of the integrity, availability, authenticity and confidentiality of information and the appropriate level of counteraction to external negative influences. Priorities of EU policy in the field of information security are the creation and implementation of programs and various technical means of protection of information and communication technologies; development of normative legal acts that establish a list of crimes in the IT sphere and criminal liability; ensuring a high level of public awareness of the risks, threats and ways of protecting their information systems / networks from undesirable effects.

Key words: *European states, European Union, cybersecurity, cybercrime, information terrorism, information security, ENISA.*

1. INTRODUCTION

Formulation of the Problem. The first strategies of cyber security appeared at the beginning of the last decade. One of the first states to adopt cybersecurity as a statelevel issue was the United States, where the National Security Strategy in cyberspace was published in 2003. After that, such Strategies and security plans in the virtual space have spread throughout Europe. For example, Germany adopted the State Plan for the Protection of Information Infrastructure in 2005. In 2006, a strategy to enhance Internet security in Sweden was developed. After a major cyber attachment in 2007, Estonia became a member of the European Union, and in 2008 it published a broad state strategy on cyber security. In the same year similar Strategies are being created in Finland and in Slovakia. List of all national cybersecurity strategies of the European Union and some other non-member countries, published by the European Network and Information Security Agency.

With a view to developing a new EU strategy on cybercrime, the European Commission in February 2013 proposed a directive on measures to ensure a high level of network and information security (NIS) throughout the Union. Due to the interconnection of network and information systems, significant failures in one Member State can affect other Member States and the Union as a whole.

2. RESULTS OF THE STUDY

The stability of network and information systems, as well as the continuity of core services, are essential for the proper functioning of the internal market, in particular, for the further development of a single digital market. This directive requires all Member States to create «Computer Emergency Response Teams» (CERT) and adopt national NIS strategies and plans for cooperation. As a major innovation, the proposed directive requires mandatory notification by market operators of incidents that have a significant impact on the security of key services [1].

CERT is the center for responding to cyber attacks. The Incident Response Team manages the handling of information security incidents within its organization or network. Their task is to prevent attacks and raise awareness among citizens, detect incidents to actual tracking and resolve incidents.

The European Commission's policy on cybercrime is being implemented in four main areas. First, it is a law-making process. The most important legislative decision is the Framework Decision of the EU Council of Ministers on attacks on information systems from January 17, 2005. A framework decision is intended to ensure a minimum level of convergence of criminal law for the most common forms of criminal activity regarding information systems, such as unauthorized access, unlawful interference with the system and data.

Secondly, the European Commission encourages cross-border cooperation between law enforcement agencies of the EU member states through the organization of conferences, the creation of round-the-clock contact points in the EU member states, and the development of a platform for training experts in the field of combating cybercrime.

Thirdly, the European Commission is developing cooperation between the public and private sectors in the fight against cybercrime, in particular, cooperation between law enforcement agencies and private companies.

Fourthly, the European Commission encourages the signing by the member states and other countries of the Convention on Cybercrime, developed by the Council of Europe, and participates in international working groups [2].

It should be noted that in Germany in recent years, the level of cybercrime has risen sharply. In 2016, the number of criminal offenses committed using Internet technologies amounted to 82,649 cases, while in 2015, the police registered 45,793 cybercrime. At the same time, the data of criminal statistics indicate an increase in the rates of disclosure of similar crimes. In general, the number of detected violations of this type increased by 5,9 %, reaching a level of 38,7 %.

We also emphasize that in 2016 the number of crimes in the field of computer information (computer sabotage) increased by 25 % – 4422 were registered. The legislation of the Federal Republic of Germany refers to this sphere, for example, such crimes as DDoS attacks of hackers. Such cyber attacks can disable computer systems or networks. The level of disclosure of such offenses decreased by 4,6 %, dropping to 22,1 % [1].

As for France, its Defense Department also intends to further strengthen its protection against cyberattacks, given the events of the election race. It is no less than the US vulnerable to such cyberattacks by foreign powers. Only in 2016 the cybersecurity service repulsed 24,000 attacks on computer networks run by its agency. Over the past three years, the number of cyber attacks has doubled. The danger also threatens civil infrastructure – computer systems of electricity and water, health, transport, telecommunications. Hacker attacks also present a threat to the media and all French authorities

The French Defense Minister said that by the end of 2019, the number of cybersecurity experts in the defense system will double and reach 2,600, in addition to 600 computer experts [3].

The most resonant was the situation in Estonia. The cyberattack against it is a coordinated simultaneous attack by hackers on computer systems of state institutions of Estonia, which began on April 27, 2007 during the exacerbation of Russian-Estonian relations connected with the transfer of the monument to the Bronze Soldier in Tallinn. A coordinated attack on hackers has, for some time, broken websites of parliament, ministries, banking institutions, and the media. According to many observers and experts, this cyberattack was one of the best organized and massive in the history of the Internet.

The events unfolded in three waves: the first attacks were registered on April 28, the next, more powerful wave on May 4, and the most powerful third wave took place on May 9, 2007. Internet traffic from abroad has grown fourfold, which has made attacked sites inaccessible. Due to attacks, up to 90% of banking transactions in Estonia experienced processing difficulties or could not be completed normally. At peak, the maliciously crafted traffic reached 100 MB/s. For the attacks, the resources of the Storm network were used. Somewhat later, when the processes against the

participants of the mutiny in April 2007, BlackEnergy bots were used to attack the website of the publication delfi.ee [4].

With the onset of this cyber war, the Estonian side accused Russia of its organization, but later the Minister of Defense denied these allegations in the absence of evidence. In the same year, deputy of the Derzhavna Duma of Russia Sergey Markov at a press conference admitted that one of his assistants was still involved in the organization of cyberattacks in Estonia. In 2007, the leader of the popular movement in Transnistria, Konstantin Goloskokov, also recognized the involvement of this organization in the above-mentioned attacks. In response, Estonia proclaimed Sergei Markov and leader of the that movement Vasyl Yakimenko as non-grata. Since Transnistria remains unrecognized, no country in the world has had the opportunity to bring cyberattackers from the region to justice [5].

One of the biggest cyber attacks was WannaCry (also known as WCry, WCrypt, WannaCrypt, WNCRY, and WanaCrypt0r) – a computer virus that strikes Microsoft Windows operating system by encrypting files. The virus has attacked government and businesses since May 12, 2017. One of the first was attacked computers in Spain, later the virus spread to other countries. The computer also suffered from the virus. As of June 17, 2017, computers were infected in 150 countries, the number of infected computers has exceeded 500,000. The requirement to transfer money has been translated into 28 languages of the world.

The virus attacked computers running Microsoft Windows by encrypting user files, then displays a message about converting files with a proposal within 3 days to pay the decryption key in bitcoins in the equivalent of \$ 300 to unlock the data. If the required amount does not arrive, the amount will automatically be doubled. On day 7, the virus will destroy the data.

The message is displayed in the language of the state where the PC is located: in the UK – in English, in Russia – in Russian, in Spain – in Spanish. The amount of redemption is the same everywhere. Tens of thousands of computers around the world are infected. In Spain, Telefónica, one of the largest telephone companies in the world (fourth in number of subscribers), was infected. In Russia, ministries, Sberbank and MegaFon were attacked. In Germany, computers were infected by the Deutsche Bahn.

Originally responsible for a hacker attack, the British edition The Telegraph named the Shadow Brokers grouping associated with Russian government structures. However, in June 2017, the British National Cyber Security Center (National Cyber Security Center) claimed responsibility for the attack on the DPRK. In December of the same year, the United States government issued its own findings that the responsibility lies with the grouping of the Lazarus Group, which is the DPRK government [6]. The probable loss incurred by WannaCry over the first four days has exceeded \$ 1 billion, given the magnitude of the large, simple large organizations around the world [7].

Also, researchers found a new type of malware for Android, which serves to extract the crypto currency Monero. The work of these programs during the extraction of cryptography can damage the device physically. The fact is that the Loapi virus requires that it be granted administrator privileges. After that, he begins to

independently load various harmful modules. One of these modules uses a smartphone to get Monero tokens. It is this feature that can overheat your device due to the long processor operation at the maximum load. Two days after the infection in the test smartphone, the battery swelled overheating. There is no indication that a malicious program can be distributed through Google Play [8].

It should be noted that Ukraine has suffered from cyber attacks in 2017, in particular Petya Virus – a family of malware that affects computers running the Microsoft Windows family. Recall that cyberattacks on June 27, 2017 were Ukrenergo, Kyivenergo, Nova Poshta and a number of Ukrainian banks and the media [9].

In Finland on November 7, 2016, it became aware of a DDoS attack against unidentified information systems in one of the European countries. Among other things, this attack affected the systems of heating management and supply of warm water in two residential buildings in Lappeenranta, in the east of Finland. The mechanism of protection of the control system automatically restarted it as a result of a surge of traffic, which made the system unworkable. The attack lasted from late October to November 3, 2016. The affected control systems were owned by Valtia, and the air temperature in the city was below 0 ° C (to -7 ° C) [10].

In 2015, a cyberattack was discovered on the Bundestag information system; among other things, the computer was damaged by the computer of the Federal Chancellor of Germany Angela Merkel. The responsibility for the attack lies with researchers at the Russian group of cybercriminals, the Sofacy Group, also known as Pawn storm, which is believed to be linked with Russian intelligence services. The same group attempted to break the information systems of the Netherlands Security Council in order to gain access to information on the investigation of the MH17 flight. And in May 2016 an attempt was made to attack the postal system of the Christian Democratic Union – the political party of Angela Merkel [11].

The European Strategy for a Secure Information Society, adopted in 2006, addresses the fight against online crime. However, actions against private and state-owned IT systems in the EU member states have brought a new tint to the problem, demonstrating that online crime is a potentially new economic, political and military weapon. In this area, further work is needed to develop a comprehensive European approach, increase awareness and strengthen international cooperation.

The most advanced European countries in the field of information security are Estonia, France and Norway, which conducted series of laws and created world-class organizations to protect the country in the information space.

Estonia was one of the first countries to develop a national strategy for cybersecurity in 2008, after which an updated strategy for 2014 was published. The country also has a wide range of legislation covering information security and cybersecurity.

Estonia has a well-organized computer emergency response team in the system, CERT Estonia, headed by an information system authority. In addition to national authorities, it is also important that the NATO Cybersecurity Center is located in Estonia. Although no formal public-private partnerships exist, government agencies work closely with relevant private organizations [12].

Estonia is the best country for information security in Europe. Just like Georgia, Estonia has strengthened its intelligence committee after the attack in 2007. This included the implementation of an organizational structure that could quickly respond to attacks on official acts requiring all vital services to maintain a minimum level of work even if they were cut off from the Internet [13].

France has a national cyber security strategy since 2011, focusing mainly on defense and national security issues. The National Information Systems Security Agency (ANSSI) is a well-organized body specializing in information security and integrated with the Computer Emergency Response Team in the country, CERT-FR. The cybersecurity strategy contains recommendations for closer collaboration with the private sector, but this has not been a significant development. ANSSI has published secret security measures that make France one of the few EU countries that has adopted such a focused approach to cybersecurity management [12]. There is a large-scale of cyber security training in the country. ANSSI has published a list of recognized universities that provide accredited degrees on cybersecurity.

Norway has the third place in Europe with the highest figure in the legal sphere. In addition to cybersecurity laws, Norway also conducted a study on its cyber-security culture, including informing citizens about the extent to which they will participate in monitoring their online activities [13].

Norway also has a law on personal data protection and an information and cyber security law. The Norwegian National Cybersecurity Strategy 2012 and NorCERT, part of the Norwegian Security Authority (NSM), have been developed. It is the national center for cyber security in Norway and the National Emergency Response Team (CERT). They cope with heavy computer attacks on critical infrastructure and information. Their mission is to increase the sustainability of Norway in the digital sphere. At the international level, it is the Norwegian contact center for ICT threats and incidents in the field of cyber security [14].

The European Union is pursuing a very active policy in the field of information security. At the moment, it brings together highly developed countries that have a tremendous impact on international relations by establishing norms and standards of conduct of states in the political, economic, social, informational and other spheres. The main objective of the EU is to strengthen the European Commission's dialogue with international organizations and partners on the issue of network security and, in particular, on the growing dependence on electronic networks. Political priorities in the field of information security, defined by the governing bodies of the European Union, are being implemented at the national level by both state authorities and non-governmental organizations [2].

Therefore, in order to provide information security, the European Network and Information Security Agency (ENISA) was set up on March 10, 2004, which aims to strengthen the capabilities of the European community, member states and the business community in the field of prevention and responding to issues related to information security.

The main activities of the Agency are: – provide advice and assistance to the Commission and Member States in the field of information security; – collect and

analyze data on security incidents in Europe and emerging risks; – develop risk assessment methods to enhance the EU’s ability to respond to threats to information security; awareness raising and development of cooperation among different actors in the field of information security, in particular by encouraging interaction between the public and private sectors [15].

The Agency also assists the European Commission in its preliminary technical work to update and improve European legislation on network and information security [15].

In its activities, ENISA builds on annual work plans / programs that contain a list of key priorities and objectives and planned activities to achieve the objectives. Thus, in particular, the agency’s work program for 2016 identifies the following strategic priorities: increasing the ability of European electronic networks to withstand external influences; development of cooperation between Member States in the field of information security; identification of new risks in the field of information security and the formation of mutual trust between stakeholders in responding to new risks.

Analyzing and exploring the development of cybercrime in Ukraine, one cannot miss the tendency of all the states, which is aimed at uniting efforts to counter this phenomenon. Ukraine has risen in the world ranking of countries with the largest number of cyber threats and for the first time entered the dozens of countries with the largest number of spam and network attacks. Another legal document regulating this area is the Doctrine of Information Security of Ukraine, in which one of the key issues is the provision of technogenic security, including in the field of its information aspects and the fight against technological terrorism. However, it is not an effective regulator in its field. In addition, the law on the principles of state information policy has not been passed. Similarly, a cyber command has not been created in Ukraine, which could quickly respond to challenges in the state security information security.

3. CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES FOR FURTHER STUDIES

Analyzing all the above, it can be concluded that within the framework of the EU, information security is considered, first of all, as a state of information networks and systems that provides an adequate level of protection of the integrity, availability, authenticity and confidentiality of information and the appropriate level of counteraction to external negative influences. Priorities of EU policy in the field of information security are the creation and implementation of programs and various technical means of protection of information and communication technologies; development of normative legal acts that establish a list of crimes in the IT sphere and criminal liability; ensuring a high level of public awareness of the risks, threats and ways of protecting their information systems / networks from undesirable effects.

REFERENCES

1. *Німецька кіберзлочинність*. URL: <http://www.dw.com/uk/%D1%838C/a-38555191>.
2. Communication from the Commission on Critical Information Infrastructure Protection: Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security

- and resilience. *COM (2009)149*. URL: http://ec.europa.eu/information_society/policy/nis/strategy/activities/ciip/index_en.htm.
3. *Кіберзлочинність Франції*. URL: <http://www.dw.com/ukB8/a-37057663>.
  4. *Кібербезпека*. URL: <http://start.karazin.ua/programs/5/7/125/31>.
  5. *Кібератаки проти Естонії*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/97_\(2007\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/97_(2007)).
  6. *WannaCry*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/WannaCry>.
  7. *Збитки WannaCry*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/05/25/625286/>.
  8. *Новий час*. URL: <https://nv.ua/ukr/techno/it-industry/eksperti-vijavili-virus-jakij-fizichno-poshkodz-huje-smartfoni-dobuvajuchi-kriptovaljuta-2409883.html>.
  9. Perkins, J. *Policy. Information Security Policy*. London: School of Economics & Political Science IMT, 2018, 24 p.
  10. *Комплексний підхід до боротьби з кіберзлочинністю в Європі*. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/20.pdf>.
  11. Отчет по информационной безопасности. *Полугодовой отчет Cisco за 2014 год*. URL: https://tucha.ua/wp-content/uploads/cisco_2014_midyear_security_report.pdf.
  12. *Global Cybersecurity Index (GCI) 2017*. URL: https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2017.pdf.
  13. EU Cybersecurity Dashboard. URL: <http://cybersecurity.bsa.org/countries.html>.
  14. *About NorCERT, the Norwegian National Cyber Security Centre*. URL: <https://nsm.stat.no/norcet/norcet-eng/>.
  15. *The European Network and Information Security Agency*. URL: <http://www.enisa.europa.eu/>.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК СУЧАСНА ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЕЗПЕЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Зазначаємо, що ефективна та активна боротьба європейських країн з інформаційним тероризмом відбувається в рамках Європейського Союзу, усіма його країнами-членами, а також державами-сусідами й претендентами на вступ. Тому потрібно наголосити, що Європейський Союз проводить дуже активну політику в галузі інформаційної безпеки. На цей момент він об'єднує високорозвинені країни, які мають величезний вплив на міжнародні відносини, установлюючи норми та стандарти поведінки держав у політичній, економічній, соціальній, інформаційній й інших сферах. Основна мета ЄС – посилити діалог Європейської комісії з міжнародними організаціями та партнерами з питань безпеки мережі й, зокрема, зростаючої залежності від електронних мереж. Політичні пріоритети в галузі інформаційної безпеки, визначені керівними органами Європейського Союзу, реалізуються на національному рівні як державними органами, так і неурядовими організаціями.

Аналізуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що в рамках ЄС інформаційну безпеку розглядаємо, насамперед, як стан інформаційних мереж і систем, що забезпечує належний рівень захисту цілісності, доступності, достовірності та конфіденційності інформації й відповідного рівня протидії зовнішнім негативним впливам. Пріоритетами політики ЄС у сфері інформаційної безпеки є створення та реалізація програм і різних технічних засобів захисту інформаційно-комунікаційних технологій; розробка нормативно-правових актів, що встановлюють перелік злочинів у сфері ІТ та кримінальної відповідальності; забезпечення високого рівня обізнаності населення про ризики, загрози й способи захисту їхніх інформаційних систем / мереж від небажаних наслідків.

Ключові слова: європейські держави, Європейський Союз, кібербезпека, кіберзлочинність, інформаційний тероризм, інформаційна безпека, ENISA.

УДК 327(71):796.032.2

Сергій Кулик,

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 43024, Україна, Волинська обл., м. Луцьк, вул. Винниченка, 28, каб. 4;

kumys@ua.fm

ORCID ID 0000-0001-7520-7426

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ В КАЛГАРІ

Політичний інститут олімпійських референдумів щодо подання заявки на проведення / проведення Олімпійських, а пізніше й Паралімпійських ігор, нараховує понад півстолітню історію. Цю європейську за своїм походженням практику активно використовують демократичні країни світу для прийняття остаточних рішень щодо реалізації власних олімпійських проєктів. Органи державної влади, місцевого самоврядування, мешканці міст, регіонів ініціюють, а Міжнародний олімпійський комітет змушений підтримати проведення таких референдумів. Відповідно, різними є аргументи його учасників: до ідейного протистояння між ними, яке постійно зростає, активно залучені соціальні мережі. Закономірно, що в сучасних суспільно-політичних умовах, сформовані й діють «транснаціональні олімпійські рухи опору», а влітку 2018 р. у Токіо пройшов їх перший саміт. Головні аргументи противників подання заявки/проведення Олімпійських ігор на референдумах – це виснажливе економічне навантаження на країну-організатора, т. зв. змагання бюджетів; природоохоронні та екологічні проблеми, які виникають під час підготовки, проведення Ігор й подальшої експлуатації олімпійських об'єктів; комерціалізація спорту, що спотворило ідею спорту як місця благородної конкуренції; проблеми, пов'язані з авторитетом і діяльністю МОК, а саме: корупція; необґрунтований і завищений перелік вимог МОК до організаторів Олімпіад; порушення принципу ротації континентів проведення Олімпійських ігор, а також проблеми безпеки та міграційна криза. Усі ці аспекти чітко проявили себе під час референдуму щодо проведення Зимових Олімпійських і Паралімпійських ігор у 2026 р. в Калгарі (Канада) у 2018 р. Доведено, що особливостями цього плебісциту є висока явка громадян, перехід і підтримка значною кількістю управлінців міста позиції противників проведення Олімпійських ігор, ведення агітаційної кампанії у формі ультиматумів та гострої критики керівництва й діяльності МОК.

***Ключові слова:** референдум; МОК; зимові Олімпійські й Паралімпійські ігри 2026 р.; плебісцит; група «No Calgary Olympics»; відміна заявки на проведення Ігор.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасних умовах Олімпійські ігри все частіше втрачають підтримку місцевого населення. Її ознаки особливо гостро проявилися під час визначення столиці зимових Олімпійських і Паралімпійських ігор 2022 р. Тоді із шести міст, що починали гонку, залишилися лише два – Пекін й Алмати. У демократичних країнах результати референдумів щодо подання заявки на проведення або проведення Олімпійських ігор відіграють вирішальну роль. Лише від початку ХХІ ст. загальна кількість уже проведених референдумів

становить понад двадцять, не враховуючи тих, що ініційовані або призначені, але внаслідок відмови влади міста, країни підтримати олімпійські амбіції були достроково скасовані. Результат їх більшості – проти. Раніше представники різних національних та міжнародних спортивних організацій висловлювали своє обурення щодо негативних результатів олімпійських референдумів. Нині їх проведення серед мешканців потенційної олімпійської столиці, регіону не є обов'язковою вимогою МОК, але організація схвалює його проведення, а позитивний результат ураховують у суперечці міст-кандидатів. При цьому зупинити ініціювання та проведення олімпійських референдумів МОК не може. Перебіг і результати плебісциту в Калгарі щодо проведення Зимових Олімпійських і Паралімпійських ігор (ЗОП) у 2026 р. стали узагальненим відображенням суспільних суперечностей розвитку олімпійського руху й невеликих містечок і мегаполісів, які претендують на проведення Олімпійських ігор.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Європейські та американські науковці вивчають олімпійські референдуми від часу проведення першого з них у м. Сьон кантона Вале (Швейцарія) у 1963 р. [1]. Наступний референдум щодо подання заявки на проведення ЗОІ пройшов у 1972 р. у м. Денвер та штаті Колорадо (США) [2]. Це були перші випадки відмови від проведення Олімпійських ігор на вимогу жителів міста.

Цінна інформація щодо доцільності проведення таких референдумів, аргументи сторін під час агітаційної кампанії наявні в групах прихильників [3] і противників [4; 5] організації Олімпійських ігор у соціальних мережах, сайтах органів влади різних рівнів [6].

Серед вітчизняних науковців у галузі політичних наук проблематика функціонування інституту олімпійських референдумів поки що не отримала належного вивчення. Тому авторами більшості українсько-, російськомовних матеріалів, що використані в нашому дослідженні, є спортивні журналісти, оглядачі, туристи [7; 8].

Мета роботи – дослідити організаційні аспекти, аргументи сторін, їх реакцію на результати плебісциту в Калгарі з питання проведення Зимових Олімпійських і Паралімпійських ігор у 2026 р.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У 2015 р. мер Калгарі Н. Ненші заявив, що місто готове брати участь у боротьбі за право проведення Зимових Олімпійських і Паралімпійських ігор 2026 р. Він зазначив, що «відкритий для обговорення з провінційною й федеральною владою, але що найважливіше – із містянами». Спеціальна група при мерії працювала над підготовкою заявки міста до МОК.

У квітні 2018 р. МОК назвав Національні Олімпійські комітети країн світу, які претендують на проведення ЗОП 2026 р. Це – НОК Австрії (м. Грац), Канади

(Калгарі), Туреччини (Ерзурум), Італії (комбінована заявка: Кортіна д'Ампеццо, Мілан, Турин), Швеції (Стокгольм), Швейцарії (Сьон) і Японії (Саппоро). Калгарі виявився одним із семи міст-кандидатів на проведення Олімпійських ігор. Боротьба за право провести Олімпіаду викликала цікавість, тому що три з цих міст приймали Зимові Олімпіади: Саппоро – у 1972 р., Калгарі – у 1988 р., Турин – 2006 р., Стокгольмі – у 1912 р. (проходила літня Олімпіада). У червні 2018 р. виконком НОК Канади одногосно проголосував за утвердження заявки Калгарі на право проведення ЗОПІ-2026. У жовтні 2018 р. на засіданні МОК затвердив заявки Калгарі, Мілана і Кортіна д'Ампеццо та Стокгольма на проведення Олімпіади-2026.

У квітні 2018 р. міська рада проголосувала за проведення референдуму, за результатами якого стане відомо, чи претендуватиме Калгарі на право проведення ОІ-2026. Передбачено, що референдум відбудеться із жовтня до лютого 2019 р. 10 жовтня міська рада затвердила дату проведення референдуму – вівторок, 13 листопада 2018 р.

Умови проведення референдуму були такі (табл. 1).

Таблиця 1

Умови проведення референдуму

Статус референдуму	Плебісцит. Голосування не є юридично зобов'язуючим, але міська рада пообіцяла з повагою поставитися до його результатів. Для позитивного рішення потрібно набрати 51 % голосів виборців. Після цього влада провінції Альберта продовжить фінансувати заявку Калгарі на ЗОПІ-2026.
Питання референдуму	«Ви за чи проти того, щоб у Калгарі провели Олімпійські й Паралімпійські зимові ігри 2026 року?»
Варіанти відповіді в бюлетені	«Я підтримую / Проти заявки Калгарі»

Проведення плебісциту, за словами однієї з радниць міської ради, не стало «об'єднуючим баченням» мешканцями розвитку міста, а виявилось «неймовірно руйнівною та поляризаційною силою», прихильники різних позицій щодо проведення ЗОПІ-2026 буквально «атакували один одного» аргументами [9].

У соціальних мережах Twitter і Facebook створили групу «Nocalgary-olympics», що об'єднала громадян, які не були пов'язані з жодним видом спорту або політичною організацією, і виступали проти проведення Ігор. Група стала своєрідним майданчиком для дискусій із залученням науковців з університетів Канади й США. Гасла агітаційної кампанії були досить жорсткими з обох сторін. Наприклад, «Майбутнє Калгарі – це Олімпіада або нічого»/«Це не плебісцит, це тест IQ»; «Якщо ти не згоден із пропозицією, то ти проти Калгарі»/«Ми не «дезінформовані» – ми робимо моральні судження». Гостра боротьба розгорнулася на різних рівнях, лунали вимоги «Ненші повинен піти у відставку». Найбільш резонансними виявилися питання фінансування підготовки Олімпійських ігор. Цікаво, що Асоціація канадських платників податків влаштувала демонстрацію на підтримку ... конкуруючої олімпійської заявки Стокгольма [10]. Також один із лідерів руху «Ні – Олімпіаді в Бостоні»

К. Демпсі допомагав протестуючим у Канаді проти можливої заявки Калгарі на проведення Ігор-2026 [5].

Таблиця 2

Аргументи прихильників та противників проведення Олімпійських і Паралімпійських ігор у Калгарі у 2026 р. [3; 4; 11; 12]

«ЗА»	«ПРОТИ»
1	2
Мотивація	
Канада має досвід проведення Олімпійських ігор: Монреаль (1976 р.), Калгарі (1998 р.), Ванкувер (2010 р.). У мешканців міста позитивне ставлення до попередніх ОІ у Калгарі	Дві попередні спроби Калгарі отримати право прийняти ОІ були невдалими (1964 і 1968 рр.). Достатньо одного разу проведення ОІ у Калгарі. Улітку 2014 р. Торонто відмовилося від подання заявки на проведення літніх Олімпійських ігор у 2024 р. «Калгарі потребує бачення-2026, а не ностальгії-1988».
Імідж міста	
МОК вважав заявку Калгарі найперспективнішою – її опрацьовували з часу ОІ у Ванкувері. Ігри «повернуть місто на карту світу».	Це неправильний проект не в той час. Громадськість звинуватила владу міста у відсутності прозорості в деталях олімпійської заявки.
Місто отримає спортивні, соціальні й довготермінові вигоди	Місто не отримає ніякої суттєвої вигоди від проведення цих Олімпійських ігор, на відміну від Ігор, які Калгарі приймав у 1998 р.
Економічні аспекти	
За попередніми оцінками Організаційного комітету, проведення в Калгарі ЗОІ-2026 коштувало б 5,23 млрд канад. дол. (4 млн дол. США) і принесло б Калгарі та Альберті 7,4 млрд дол. США	Витрати на організацію літніх Олімпійських ігор 1976 р. у Монреалі у вісім разів перевищили їхню початкову вартість і завдали збитків на мільярд доларів через проблеми з будівництвом олімпійських споруд. Протягом 30 років місто виплачувало позику, отриману на Ігри, а місцева влада підвищила ставки податків, щоб збільшити надходження коштів до міського бюджету. Олімпійські ігри у Ванкувері 2010 р. коштували 7,7 млрд дол. США й виявилися збитковими.
МОК надає містам-кандидатам більшу підтримку, ніж раніше	МОК змушує міста підписувати гарантії виплати податків для покриття витрат на проведення Ігор. «МОК – це заклинання репутації великих витрат і корупції». Проведення Олімпіади приносить користь МОК більше, ніж допомагає місту.
ЗОПІ – ключова частина економічної стратегії розвитку міста: створення робочих місць, будівництво доступного житла, залучення компаній із Силіконової долини	«Це не допоможе безробітному геологу або інженеру нафти. В олімпійському проекті немає буріння нафти». Після Ігор залишаться «білі слони» та об'єкти, які не використовуватимуться за прямим призначенням.

Продовження таблиці 2

1	2
<p>Не треба будувати багато об'єктів інфраструктури, а реставрувати й відновити спортивні арени, побудовані для ОІ 1998 р.</p>	<p>У місті триватиме багаторічне будівництво. Для частково покриття витрат на підготовку до Ігор будуть збільшені податки. Місто повинне зосередитися на більш важливих інфраструктурних проектах.</p>
<p>30 жовтня мерія Калгарі, керівництво провінції Альберта й представники федеральної влади Канади досягли угоди про фінансування Оттавою ЗОІ 2026 р.</p>	<p>Представники влади різних рівнів тривалий час не могли домовитися про розподіл між собою фінансового навантаження. Тому офіційна згода щодо підтримки інвестицій у місто надійшла на місяць пізніше від обіцяного терміну. До прийняття цього рішення міська рада Калгарі мала намір відкликати заявку на проведення Ігор. Витрати, заявлені на проведення Ігор, будуть багаторазово перевищені. Основна частина витрат – це кошти міського бюджету і приватних інвесторів. Сума, яку виділяє МОК, покриє лише незначну частину витрат. Провінція Альберта витратила 2 млн канад. дол. на проведення плебісциту й 10 млн канад. дол. витрачено на підготовку заявок із пулу в обсязі 30 млн дол. від муніципального, провінційного й федерального урядів.</p>
<p>Позиція інших міст-кандидатів</p>	
<p>Мешканці Ванкувера у 2003 р. на плебісциті підтримали проведення ЗОІ-2010.</p>	<p>Проти проведення ЗОІ 2026 р. на аналогічних референдумах проголосували мешканці таких міст: 1) Інсбрук (федеральна земля Тироль, Австрія), 15 жовтня 2017 р. Явка виборців – 58,43 %. «Проти» – 53,35 % виборців провінції Тироль, 67,41 % – виборців м. Інсбрук; 2) Ліллекхаммер й Осло (Норвегія), березень 2018 р. «Проти» – 47,8 % виборців; 3) кантону Граубюнден (Швейцарія), 12 лютого 2017 р. Явка виборців – 62,6 %. «Проти» – 60 % виборців кантону; 4) Сьон, кантон Вале (Швейцарія), 10 червня 2018 р. Явка виборців – 62,6 %. «Проти» – 53,98 % виборців кантону; «проти» – 60,9 % виборців м. Сьон; 5) Грац (Австрія), липень 2018 р. Проведення референдуму було заплановано, але пізніше скасовано. У вересні 2018 р. влада Саппоро зняла кандидатуру міста через землетрус на о. Хоккайдо.</p>
<p>Суспільна підтримка</p>	

Закінчення таблиці 2

1	2
<p>Корінні народи Канади – учасники «Договору семи вождів».</p> <p>Гасла кампанії: «Так – Калгарі 2026»</p>	<p>Рішення щодо боротьби за право приймати Ігри спочатку повинні прийняти жителі міста на референдумі.</p> <p>Гасла кампанії: «Ні – Зимовим іграм», «Голосуй проти», «Краще житло».</p> <p>Створення сайту «NoOlympicBid.ca» (Ні – олімпійській заявці), логотипу. Заснування громадського руху «No-CalgaryOlympics». Підтримка цього руху йому подібними, наприклад: «Ні – Олімпіаді в Бостоні».</p> <p>Проти виступило багато російськомовних громадян Калгарі.</p>
Дані соціологічного дослідження	
<p>Підтримка проведення Ігор:</p> <p><i>червень</i> – 50 % мешканців Калгарі, 58 % мешканців провінції Альберта;</p> <p><i>листопад</i> – 35% мешканців Калгарі, 51 % мешканців провінції.</p>	<p>Проти проведення Ігор:</p> <p><i>листопад</i> – 55 % мешканців Калгарі, 36 % мешканців провінції.</p>

Обидві сторони детально проаналізували потенційні ризики та винагороди, а їхні аргументи були переконливими. Серед них:

1) у вересні 2018 р. корінні народи Канади опублікували заяву, у якій заохочували членів своїх націй, які проживають у Калгарі, проголосувати «так» під час плебіситу. При цьому вони наголосили, що хочуть брати значно більшу участь у Зимових іграх 2026 р., порівняно з 1988 р. Тоді участь їхніх громад полягала в «символічній» ролі на церемоніях відкриття й закриття Ігор [3]. Також російськомовні групи Facebook громадян, які проживають у Калгарі та поблизу нього, виступили категорично проти проведення зимової Олімпіади-2026. Вони мотивували свій протест тим, що «Калгарі – не Сочі», а влада міста й провінції в обмін на гроші платників податків видасть «пустушку», яка цікава лише організаторам та спортсменам [13];

2) МОК настійливо рекомендував Калгарі знизити витрати на будівництво інфраструктури. План передбачав реставрацію під сучасні потреби одинадцяти спортивних арен, побудованих для Олімпіади 1988 р., і будівництво двох нових об'єктів: сучасної швидкісної залізниці, що з'єднає місто з аеропортом, розширить ключові автомагістралі, і сучасної льодової арени рівня НХЛ [7]. Пізніше вирішили, що місто відмовиться від цих новобудов;

3) противники проведення Ігор у Калгарі апелювали до того, що їхнє місто не перше, яке відмовилося від боротьби за право проведення Олімпійських ігор-2026 р. На аналогічних референдумах мешканці інших міст світу вже проголосували проти проведення в їхніх містах, регіонах ЗОП-2026. Так,

громадяни кантону Граубюнден не схвалили виділення кредиту в сумі 25 млн крон на передвиборну кампанію, тобто на період, поки в липні 2019 г. не буде оголошена країна-господар ЗОП-2026 р. У червні 2018 р. проти того, щоб прийняти Олімпіаду, висловилися мешканці швейцарського кантону Вале. Вони залишилися незадоволеними тим, що з федерального й регіонального бюджетів на це буде виділено надто багато коштів. У Граці (Австрія) референдум заплановано на липень 2018 р., але влада федеральної землі Штірія, центром якої є місто, відмовила в наданні політичної та фінансової підтримки проведення Ігор. У жовтні 2018 р. стало відомо, що Стокгольм може відмовитися від боротьби за проведення ЗОП через позицію місцевої влади, яка вважає, що будівництво олімпійських об'єктів завдасть серйозної шкоди навколишньому середовищу, а організація такого масштабного заходу боляче вдарить по гаманцю платників податків. Крім того, фінансовий департамент міста Торонто постановив, що Олімпіада-2024 – це дороге задоволення для міста [14];

4) референдум щодо продовження боротьби Калгарі за право проведення ЗОП 2026 р. узагалі міг не відбутися, тому що федеральна й муніципальна влади тривалий час не могли дійти згоди в питанні фінансування можливого проведення Ігор. Дискусія між трьома сторонами почалася ще під час ЗОІ в Пхенчхані-2018. За попередніми оцінками, на організацію Ігор-2026 Калгарі знадобиться близько 5,3 млрд дол. Три мільярди повинні надійти з державного бюджету, але уряд погодився покрити лише половину з цієї суми. Такий план узгодження кошторису – типовий для великих міжнародних змагань, які проводять у Канаді. Його використали під час підготовки до Олімпійських ігор у Ванкувері-2010 і Панамериканських ігор-2015 р. у Торонто [15]. Тому голова міської атестаційної олімпійської комісії Е. Вулі виступив за скасування запланованого на 13 листопада міського референдуму з цього питання. 31 жовтня лише вісім членів міської ради Калгарі за необхідних десяти проголосували за схвалення рекомендації про відкликання заявки міста на проведення Олімпійських ігор, яка напередодні була узгоджена з комітетом з оцінки Зимових ігор. Сім членів ради виступило проти [16]. Напередодні, 30 жовтня пізно ввечері підписано угоду про виділення федеральною владою 2,875 млрд канад. дол., а також збалансоване фінансування інших зацікавлених сторін – приватних інвесторів і МОК. До прийняття цього рішення міська рада Калгарі мала намір відкликати заявку, але надання фінансових гарантій змінило ситуацію. При цьому заявлено, що «уряд Альберти не надаватимемо жодної гарантії на додаткові витрати, які виникають із будь-якого джерела». А федеральний уряд «не несе відповідальності за перевищення витрат» відповідно до політики уряду щодо проведення міжнародних спортивних заходів. Натомість представники громадського руху «NoCalgaryOlympics» вважали, що чиновники прийшли до спільної думки нашвидкуруч, і заявили: «Ніякої угоди! Нам не надають інформацію, якою буде частина міста у фінальній угоді і що зникло з початкового варіанта договору!».

Офіційні підсумки референдуму оголошені 16 листопада. Актуальність проблеми олімпійського плебісциту засвідчує висока явка мешканців міста на

дільниці для голосування. Для порівняння: восени 2017 р. на муніципальних виборах у Калгарі явка становила 58 % виборців [17].

Результати референдуму	Кількість виборців – 767,734 осіб. Явка виборців – 40 % (304.774 осіб), «Проти» – 56,4 % виборців (171.750 осіб); «так» – 43,7 % виборців (132.832 осіб) [https://www.calgary.ca/vote2018/Pages/Vote-2018-results.aspx]
------------------------	---

Більшість прихильників проведення ЗОПІ були розчаровані результатами плебісциту й зауважили, що їм не вистачило часу для того, щоб переконати мешканців у їх доцільності. На думку президента МОК Т. Баха, міста знімають свої кандидатури на проведення Олімпійських ігор через матеріальні причини [18] та недостатню обізнаність їхніх мешканців про нещодавні фундаментальні реформи, проведені МОК для скорочення вартості проведення Олімпіад.

Таблиця 3

Реакція представників влади, спортивних функціонерів, громадськості на результати референдуму в Калгарі [19; 20]

Ім'я, прізвище, посада	Зміст висловлювання
1	2
<i>Негативна реакція</i>	
Нахід Ненші, мер Калгарі	«Олімпійська мрія 2026 померла. Народ висловився, кількісно й чітко заявив про своє бажання. Це дає точне розуміння того, куди ми будемо рухатись далі».
Рікардо Міранда, міністр культури і туризму Альберти	Провінція поважає рішення жителів Калгарі.
Скотт Хатчінсон, представник МОК	«Результат розчаровує, однак я поважаю демократичний процес. Шкода, що аргументи щодо спортивних, соціальних і довготермінових вигод від проведення Олімпіади не подіяли».
НОК Канади	Ми втратили «можливість привітати світове спортивне співтовариство в Канаді, де люди могли б по-справжньому відчувати об'єднувальну силу Ігор, познайомитись із культурою та історією нашої країни, принесла б радість і вигоду всім. Ми розчаровані».
Мері Моран, гендиректор компанії із заявки «Calgary-2026»	«Ми дійсно мріяли про те, щоб Калгарі прийняв Олімпійські і Паралімпійські ігри. Ми багато дізналися про наше співтовариство й один про одного».
Хелен Аппертон, срібний призер із бобслею на ОІ у Ванкувері	«Я дуже засмучена та розчарована. Моє запитання до Калгарі – що тепер? Як бути з великою мрією?»
<i>Позитивна реакція</i>	
Шон Чу, член міської ради Калгарі	«Люди втомились від постійного контролю з боку сильних світу цього, коли нам диктують, що думати й що робити. Це вони говорять нам – треба тратити мільйони і мільярди, це піде вам на користь».

Закінчення таблиці 3

1	2
Мешканці міста	«Це хороше послання для МОК, якому потрібно навести у своєму господарстві порядок, тому що більше ніхто не хоче мати з ними справу».
Коментар під постом офіційного Twitter міста	«Дякую тобі, Калгарі, за голосування ПРОТИ цієї дорогої вечірки, яку місто не може собі дозволити»

19 листопада всі п'ятнадцять членів міської ради Калгарі одноголосно проголосували за відміну заявки міста на проведення ЗОПІ-2026 і відкликання її з МОК. Основними причинами для цього назвали значні фінансові витрати для міста на проведення змагань і відсутність прозорості в деталях заявки. Після цього рішення провінція Альберта відмовила виділити місту обіцяні 700 млн канад. дол. інвестицій на проведення Ігор. А у Twitter з'явилася листівка: «Вітаємо Калгарі! Ми зробили це! Золота медаль – платникам податків, тому що Калгарі сказав “Ні” проведенню зимових Олімпійських ігор 2026 р.!» Отже, залишилися два претенденти, які готові прийняти Білі ігри-2026 – це Стокгольм і спільний проект Мілана й Кортіна-д'Ампеццо. Вибір столиці цих Ігор відбудеться у 2019 р. на сесії МОК у Лозанні.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Суспільна підтримка підготовки та проведення Олімпійських ігор має вирішальне значення для МОК. Плебісцит у Калгарі щодо проведення в місті ЗОПІ у 2026 р. став набагато жорсткішим за змістом і формою, ніж очікували. Сильна низинна опозиція виступила проти інтересів НОК Канади і МОК, який пропонував місту гнучкість у розвитку проектів, що відповідають їхнім власним довготерміновим планам із розвитку й залишать тривалу спадщину. Противники проведення ЗОПІ неодноразово апелювали до того, що багато потенційних приймаючих міст відмовилися від можливості реалізувати олімпійські проекти. Активна громадянська позиція калгарійців, аргументоване відстоювання противниками проведення Олімпійських ігор інтересів і потреб міста та його мешканців, їх висока явка під час голосування забезпечили відповідний результат плебісциту. Водночас це стало новим викликом для МОК, черговою особистою поразкою його керівництва та політики, яку вони проводять.

Практика використання олімпійських референдумів успішно продовжується. У випадку, якщо в майбутньому Україна подаватиме заявку на проведення Олімпійських і Паралімпійських ігор, влада країни буде змушена провести олімпійський референдум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мизере М-А. Зимняя Олимпиада-2026. Страсти по Олимпиаде в Вале, четвертая серия. URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/business/%8F/44144396>.

2. Brian Chalkley, Stephen Essex, The evolution of infrastructural implications of the Winter Olympics. *Bollettino della Societa Geografica Italiana*. 2002. Series XII. Vol. 7. № 4. P. 831–851.
3. Madeline Smith. Indigenous leaders want more than «token» input on Calgary's 2026 Olympic bid. URL: <https://www.thestar.com/calgary/2018/11/06/indigenous-leaders-want-more-than-token-input-on-calgarys-2026-olympic-bid.html><https://www.thestar.com/calgary/2018/11/06/indigenous-leaders-want-more-than-token-input-on-calgarys-2026-olympic-bid.html>.
4. No Calgary Olympics. URL: <https://twitter.com/noyucolympics>.
5. Лидер движения «Нет Олимпиаде в Бостоне» решил помочь протестующим против Олимпиады в Калгари 2026. URL: <http://www.sportdiplom.ru/olympic/lider-dvizheniya-net-olimpiade-v-bostone-reshil-pomoch-protestuyushchim-protiv-olimpiady-v>.
6. . URL: <https://www.calgary.ca/vote2018/Pages/Vote-2018-results.aspx>.
7. Круглов Е. Жители Калгари проголосовали против проведения Олимпийских игр 2026 г. в городе. URL: <https://tjournal.ru/flood/79727-zhiteli-kalgari-progolosovali-protiv-provedeniya-olimpiyskih-igr-2026-goda-v-gorode>.
8. Головин Б. Одного раза достаточно: жители Калгари высказались против проведения в городе Олимпийских игр 2026 г. URL: <https://russian.rt.com/sport/article/573306-kalgari-olimpiada-referendum>.
9. Olympic bid has become «destructive and polarizing» for Calgary, says councillor. URL: https://calgarysun.com/news/local-news/olympic-bid-has-become-destructive-and-polarizing-for-calgary-city-councillor/wcm/3a8e59c0-47bd-4006-bc5b-99388ef3dc3a?utm_term=Autofeed&utm_medium=Social&utm_source=Twitter&fbclid=IwAR0VTodRImbn_AFD3hiqilZrasSILLthYpdGCPbNT hBgNvHzQq97-U0pVSG#comments.
10. Аронов Н. Игры здесь неуместны. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3785734>.
11. Еще один кандидат отказался от Олимпиады. URL: http://www.superski.ru/adm/show.php?news_id=4068.
12. Опрос: в Калгари не хотят Олимпиады? URL: <https://netolkonews.com/2018/11/07/opros-v-kalgari-ne-hotyat-olimpiady/>.
13. Alex Neshta. Олимпиада-2026 в Калгари. Деревенские сомнения. URL: <http://vikitravel.ca/2018/10/26/%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B0%D0%B4%D0%B0-2026-%D0%B2-%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BE%D0%BC/>.
14. Власти Торонто отказались от идеи побороться за Олимпиаду-2024. URL: <https://www.newsru.com/sport/21jan2014/toronto.html>.
15. Олимпийский подготовительный комитет Калгари рекомендовал городскому совету отозвать заявку на право проведения зимних Олимпийских игр 2026 г. URL: http://olympic.by/news/gorodskomu-sovetu-kalgari-rekomendovano-otozvat-zayavku-na-igry2026/?sphrase_id=18355.
16. Величко М. Жители Калгари на референдуме решат судьбу заявки города на Игры-2026. URL: <https://www.sports.ru/skiing/1068358485.html>
17. Жителі канадського Калгарі виступили проти проведення в місті зимової Олімпіади у 2026 р. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/sport/-zhiteli-kanadskogo-kalgari-vistupili-proti-provedennja-v-misti-zimovoji-olimpiadi-v-2026-rotsi-504418.html>.
18. Городскому совету Калгари рекомендовано отозвать заявку на Игры-2026. URL: http://olympic.by/news/gorodskomu-sovetu-kalgari-rekomendovano-otozvat-zayavku-na-igry-2026/?sphrase_id=18355
19. Сапрыкин М. Жители Калгари отказались от проведения Зимней Олимпиады в городе. А что, так можно было? URL: <https://strelkamag.com/ru/article/zhiteli-kalgari-otkazalis-ot-vydvizheniya-zayavki-na-provedenie-zimnei-olimpiady>.
20. Скаврон Б. У канадському Калгарі рішуче відмовилися від білої Олімпіади. URL: <https://expres.online/sport/u-kanadskomu-kalgari-rishuche-vidmovilisya-vid-biloi-olimpiadi>.

SPECIAL FEATURES OF HOLDING OLYMPIC REFERENDUM IN CALGARY

The political institution of the Olympic referenda as to hosting the Olympic Games and later the Paralympics has a history of more than half a century. This European-originated procedure is increasingly being used by democratic countries of the world to make final decisions about implementing their own Olympic projects. The state authorities, local self-governments, residents of cities and regions initiate, and the International Olympic Committee (IOC) is forced to support the holding of such referenda. Respectively, the referendum participants have and express different reasons, the ideological confrontation between them is constantly growing and social media are actively involved in this process. It is appropriate that transnational Olympic resistance movements have appeared and are taking actions in the contemporary social and political conditions, and in the summer of 2018 their first summit took place in Tokyo. The main arguments of opponents against hosting the Olympic Games at the referenda include the following points such as an exhausting economic burden on the host country, so-called the competition of budgets; nature-oriented and environmental challenges arising during the period of preparation, holding the Games and further use of the Olympic facilities; commercialization of sport that distorted the idea of sport as a place of noble competition; the problems related to the IOC weight and activities, namely they are corruption, the groundless and excessive list of IOC requirements to the Olympic host countries; the violation of continental rotation policy as to hosting the Olympic Games and also safety aspects and the migration crisis. All these components of the problem clearly manifested themselves during the referendum about hosting of 2026 Winter Olympics and Paralympics in Calgary (Canada) in 2018. It is proven that the special features of this plebiscite are high turnout of the citizens, change-over and support of the Olympics hosting opponents by the considerable amount of the city officials, carrying on the campaign through ultimatums and strong criticism of IOC authorities and activities.

Key words: referendum; IOC; 2026 Winter Olympic and Paralympics; plebiscite; group «No Calgary Olympics»; cancellation of request for the Olympic hosting.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Mizere, M-A. Zimnjaja Olimpiada-2026. Strasti po Olimpiade v Vale, chetvertaja serija. URL: <https://www.swissinfo.ch/rus/business/%8F/44144396>.
2. Brian, Chalkley, Stephen, Essex (2002). The evolution of infrastructural implications of the Winter Olympics, *Bollettino della Societa Geografica Italiana*, 2002, XII, 7, № 4, 831–851.
3. Madeline Smith. Indigenous leaders want more than «token» input on Calgary's 2026 Olympic bid. URL: <https://www.thestar.com/calgary/2018/11/06/indigenous-leaders-want-more-than-token-input-on-calgarys-2026-olympic-bid.html><https://www.thestar.com/calgary/2018/11/06/indigenous-leaders-want-more-than-token-input-on-calgarys-2026-olympic-bid.html>.
4. No Calgary Olympics. URL: <https://twitter.com/noyycolympics>.
5. Lider dvizhenija «Net Olimpiade v Bostone» reshil pomoch' protestujushhim protiv Olimpiady v Kalgari 2026. URL: <http://www.sportdiplom.ru/olympic/lider-dvizheniya-net-olimpiade-v-bostone-reshil-pomoch-protestuyushchim-protiv-olimpiady-v>.
6. . URL: <https://www.calgary.ca/vote2018/Pages/Vote-2018-results.aspx>.
7. Kruglov, E. Zhiteli Kalgari progolosovali protiv provedeniya Olimpijskih igr 2026 g. v gorode. URL: <https://tjournal.ru/flood/79727-zhiteli-kalgari-progolosovali-protiv-provedeniya-olimpijskih-igr-2026-goda-v-gorode>.
8. Golovin, B. Odnogo raza dostatochno: zhiteli Kalgari vyskazalis' protiv provedeniya v gorode Olimpijskih igr 2026 g. URL: <https://russian.rt.com/sport/article/573306-kalgari-olimpiada-referendum>.
9. Olympic bid has become «destructive and polarizing» for Calgary, says councillor. URL: https://calgarysun.com/news/local-news/olympic-bid-has-become-destructive-and-polarizing-for-calgary-city-councillor/wcm/3a8e59c0-47bd-4006-bc5b-99388ef3dc3a?utm_term=Autofeed&utm_me

dium=Social&utm_source=Twitter&fbclid=IwAR0VTodRImbn_AFD3hiqilZrasSILLthYpdGCPbNT hBgNvHzQq97-U0pVSg#comments.

10. Aronov, N. Igrы zdes' neumestny. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3785734>.

11. Eshhe odin kandidat otkazalsja ot Olimpiady. URL : http://www.superski.ru/adm/show.php?news_id=4068

12. Opros: v Kalgari ne hotjat Olimpiady? URL: <https://netolkonews.com/2018/11/07/opros-v-kalgari-ne-hotyat-olimpiady/>.

13. Alex Neshta. Olimpiada-2026 v Kalgari. Derevenskie somnenija. URL: <http://vikitravel.ca/2018/10/26/%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%BF%D0%B8%D0%B0%D0%B4%D0%B0-2026-%D0%B2-%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B5-%D1%81%D0%BE%D0%BC/>.

14. Vlasti Toronto otkazalis' ot idei poborot'sja za Olimpiadu-2024. URL: <https://www.newsru.com/sport/21jan2014/toronto.html>.

15. Olimpijskij podgotovitel'nyj komitet Kalgari rekomendoval gorodskomu sovetu otozvat' zajavku na pravo provedenija zimnih Olimpijskih igr 2026 g. URL: http://olympic.by/news/gorodskomu-sovetu-kalgari-rekomendovano-otozvat-zayavku-na-igrы-2026/?sphrase_id=18355.

16. Velichko, M. Zhiteli Kalgari na referendumе reshat sud'bu zajavki goroda na Igrы-2026. URL: <https://www.sports.ru/skiing/1068358485.html>

17. Zhyteli kanadskoho Kalgari vystupyly proty provedennia v misti zymovoi Olimpiady u 2026 r. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/sport/-zhiteli-kanadskogo-kalgari-vistupili-proti-provedennja-v-misti-zimovoji-olimpiadi-v-2026-rotsi-504418.html>.

18. Gorodskomu sovetu Kalgari rekomendovano otozvat' zajavku na Igrы-2026. URL: http://olympic.by/news/gorodskomu-sovetu-kalgari-rekomendovano-otozvat-zayavku-na-igrы-2026/?sphrase_id=18355

19. Saprykin, M. Zhiteli Kalgari otkazalis' ot provedenija Zimnej Olimpiady v gorode. A chto, tak možno bylo? URL: <https://strelkamag.com/ru/article/zhiteli-kalgari-otkazalis-ot-vydvizheniya-zayavki-na-provedenie-zimnei-olimpiady>.

20. Skavron, B. U kanadskomu Kalgari rishuche vidmovylisia vid biloi Olimpiady. URL: <https://expres.online/sport/u-kanadskomu-kalgari-rishuche-vidmovilisia-vid-biloi-olimpiadi>.

Матеріал надійшов до редакції 01.04.2019 р.

УДК 327.7(061.1ЄС:4):070.16

Євгенія Тихомирова,

доктор політичних наук,

професор кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

ЄС: ПРОЕКТИ З ПРОТИДІЇ СФАБРИКОВАНИМ НОВИНАМ

У статті розглянуто проблему наростання гібридних загроз, що виникла внаслідок агресивної політики Росії та створила небезпеку сучасному європейському інформаційному простору. Автор, посилаючись на рішення Єврокомісії щодо протидії гібридним загрозам й аналіз результатів Євробарометру (2018 р.), котрий вивчав

обізнаність громадян ЄС і їхнє ставлення до існування підроблених новин та дезінформації в Інтернеті, говорить про актуалізацію досліджуваної проблеми й потребу вивчення інституціональних аспектів протидії сфабрикованим новинам у сучасному інформаційному просторі. У статті досліджено такі Центри протидії дезінформації, як Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій ЄС (East StratCom Task Force) та Європейський центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), які діють у масштабах ЄС, а також і деякі національні Центри протидії дезінформації, зокрема в Чехії, Словаччині, Польщі.

Ключові слова: дезінформація, ЄС, Польща, Росія, Словаччина, стратегічні комунікації, Чехія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність проблеми, яку досліджує автор статті, зумовлена наростанням гібридних загроз, що створили небезпеку сучасному європейському інформаційному простору внаслідок агресивної політики Росії. Євробарометр¹ у 2018 р. вивчав обізнаність громадян ЄС і їхнє ставлення до існування підроблених новин та дезінформації в Інтернеті. Виявлено явну стурбованість громадськості поширенням дезінформації в Європі. Євробарометр, досліджуючи проблему фальшивих новин й онлайн-дезінформації, оцінив уявлення та занепокоєння понад 26 тис. європейських громадян навколо фальшивих новин. Його результати свідчать, що фальшиві новини широко розповсюджені в ЄС і, як стверджують 83 % респондентів, є небезпекою для демократії [10].

Аналіз останніх досліджень. Як відомо, ще у 2016 р. Єврокомісія схвалила «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response) [13]. Відзначено такі принципи, що стосуються механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та публічного викриття гібридних загроз:

➤ захист об'єктів критичної інфраструктури (наприклад транспорт і телекомунікації), оскільки гібридні атаки можуть призвести до серйозних економічних або соціальних порушень;

➤ тісна взаємодія з НАТО, яка дасть змогу більш ефективно реагувати на гібридні загрози;

➤ оскільки поширення дезінформації може відбуватись у соціальних мережах, стратегічні комунікації повинні сповна використовувати соціальні медіа, а також традиційні візуальні, аудіо- та Інтернет-ЗМІ;

➤ служби зовнішніх зв'язків ЄС, спираючись на діяльність оперативних робочих груп, зобов'язані: а) оптимізувати роботу лінгвістів, котрі вільно володіють мовами, що не є офіційними в ЄС; б) оптимізувати роботу фахівців із

---

¹ Опитування Євробарометра проведено за допомогою телефонних інтерв'ю на початку лютого 2018 р. у всіх країнах-членах ЄС. Опитано понад 26 тис. громадян щодо сприйняття фальшивих новин і довіри до джерел ЗМІ.

соціальних медіа, які можуть проводити моніторинг інформації не з ЄС; в) забезпечити цілеспрямовану комунікацію для реагування на дезінформацію.

Пізніше, у тому ж році, прийнято Резолюцію «*Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін*» (*EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties*) [8]. Вона складалася з таких розділів: 1. Стратегічні комунікації ЄС у контексті протидії пропаганді. 2. Викриття російської дезінформації та пропаганди. 3. Боротьба з інформаційними війнами ІДІЛ, дезінформацією та радикалізацією. 4. Стратегія ЄС з протидії пропаганді.

Ключовими пунктами цієї Резолюції можна вважати такі проблеми:

- стратегічні комунікації й інформаційна війна є не лише зовнішнім аспектом ЄС, але й внутрішнім; дезінформація та пропаганда трактуються як складові частини гібридної війни;

- «позитивні меседжі ЄС повинні бути наступальними (offensive), а не захисними (defensive)»;

- окремі аспекти інформаційного впливу Росії стосуються, зокрема, роботи окремих фондів та органів (наприклад «Росспівпраця»), телеканалів (RT), мультимедійних сервісів («Супутник»);

- проблема інформаційної війни з ІДІЛ та протидії дезінформації й радикалізації;

- необхідність моніторингу джерел фінансування антиєвропейської пропаганди;

- збільшення видатків на підтримку свободи ЗМІ в країнах-сусідах ЄС;

- «розпалювання ненависті, насильства або війни не може “ховатися” за ширмою свободи висловлення думок»;

- існує різниця між пропагандою й критикою, проте ці поняття не розмежовуються [8].

В аналітичних статтях із цієї проблематики звертається увага на те, як демократія може реагувати на поширення викривленої інформації як частини інформаційної війни. Деякі автори (наприклад М. Хеллман та С. Вангсон) пропонують моделі ідеального типу, що пов'язані з різними стратегіями, котрі можуть використовувати демократичні уряди (блокування, конфронтація, натуралізація та ігнорування). Автори кожен стратегію ілюструють емпіричними прикладами й досліджують причини того, чому держави обирають одну стратегію, а не іншу [12].

Д. Фрід та А. Полякова, аналізуючи втручання Росії в президентську кампанію США 2016 р., надзвичайно актуалізують тему дезінформації, оцінюють значення демократичних рішень для протидії дезінформації в короткостроковій перспективі та побудові суспільства, стійкого до неї в довгостроковій перспективі. У підготовленому ними звіті представлено меню варіантів для ключових зацікавлених сторін: національних урядів, громадянського суспільства й технологічних компаній [11].

У праці українського автора Д. Золотухіна покритиковано позиції ОБСЄ та Європарламенту, а також деяких медійних організацій щодо протидії

дезінформації й публічного викриття гібридних загроз [1]. А. Паршикова проаналізувала міжнародний досвід протидії гібридним загрозам із погляду законодавчого регулювання та організації стратегічних комунікацій [3].

Мета нашого дослідження – розгляд інституціональних аспектів протидії сфабрикованим новинам в європейському інформаційному просторі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вплив громадян на масштабну дезінформацію, уключаючи оманливу або пряму неправдиву інформацію, є головною проблемою для Європи. Європейська комісія співпрацює з усіма зацікавленими сторонами для визначення чіткого, усеосяжного й широкого плану дій для подолання поширення та впливу онлайн-дезінформації в Європі й забезпечення захисту європейських цінностей і демократичних систем.

Дезінформація, на думку авторів основних європейських документів із проблем протидії дезінформації, це або фальшива новина, що складається з достовірної помилкової чи неправдивої інформації, яка створюється, представляється та розповсюджується з метою отримання економічної вигоди або навмисного обману громадськості, а також завдання суспільної шкоди тим чи іншим соціальним суб'єктам. Протидія дезінформації потрібно як у загальноєвропейських рамках, так і в рамках певних національних інформаційних просторів.

Проаналізуємо діяльність окремих Центрів протидії дезінформації європейського масштабу й національних Центрів, що діють у певних країнах Європи.

У масштабах ЄС працюють два найбільш відомі Центри протидії дезінформації – Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій ЄС (*East StratCom Task Force*) та Європейський центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам (*European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*).

У вересні 2015 р. розпочала роботу East StratCom Task Force. Її діяльність проаналізована нами в розділі колективної монографії «Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах» [4]. Це загальноєвропейська структура, діяльність якої спрямована на:

- роз'яснення ключових аспектів політики Європейського Союзу, створення його позитивного іміджу та протидію дезінформації;
- ефективну комунікацію й просування політики ЄС щодо Східного партнерства;
- загальний розвиток медійного простору в країнах Східного партнерства й країнах-членах ЄС, що передбачає сприяння свободі ЗМІ;
- удосконалення механізмів, що уможливають передбачення, оцінку та реагування ЄС на дезінформацію, яка поширюється зовнішніми акторами;
- надання інформаційної підтримки делегаціям ЄС в Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Грузії, Молдові, Україні;
- те, що оперативна група випускає щотижневий «Огляд дезінформації» на сайті <https://euvsdisinfo.eu>.

Європейський центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам (*European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*) є міжнародним центром для практиків й експертів. Він прагне допомогти державам-членам та інституціям у розумінні й захисті від гібридних загроз. Рішення про створення Центру прийнято у квітні 2017 р. представниками країн НАТО та ЄС. Засновниками Центру стали 12 країн: Фінляндія, Швеція, Норвегія, США, Франція, ФРН, Великобританія, Іспанія, Польща, Естонія, Латвія й Литва [16].

Ця структура під гібридними загрозами має на увазі, зокрема, поширення неправдивої інформації, атаки проти інформаційних систем, а також інші види атак за допомогою сучасних технологій. Загалом, це ворожі дії, спрямовані на дестабілізацію держави без формального оголошення війни. Такі дії є скоординованими й синхронізованими та свідомо спрямованими на вразливість демократичних держав й інституцій. Діяльність може відбуватися, наприклад, у політичних, економічних, військових, цивільних або інформаційних сферах. Вони проводяться з використанням широкого діапазону засобів і призначені для того, щоб залишатися нижче від порога виявлення й атрибуції [16].

Провідними функціями такого Центру вважаються:

- бути платформою для країн, щоб з'єднатися для обміну кращими практиками, розбудови можливостей, випробування нових ідей та захисту від гібридних загроз;
- бути нейтральним посередником між ЄС і НАТО через стратегічні дискусії й справи;
- вести розмову про протидію гібриду за допомогою дослідження та обміну кращими практиками.

Нині Центр має три активні спільноти – гібридний вплив (на чолі з Великобританією), уразливості й стійкості (на чолі з Фінляндією) та стратегії й оборони (на чолі з Німеччиною). Кожна зі спільнот координується Секретаріатом.

Спільноти, що представляють окрему проблему, є мережами практиків із держав-членів й інституцій у Європейському центрі передового досвіду для протидії гібридним загрозам. Вони надають простір для багатонаціонального та міждисциплінарного обміну найкращими практиками і досвідом, щоб держави-члени та інституції могли краще розуміти, захищати й реагувати на гібридні загрози. Вони також забезпечують простір для координації дій.

Науково-дослідний підрозділ підтримуватиме компонент «розуміння» роботи спільнот і їхньої участі, використовувати діяльність спільнот (видобування ідей та інформації) і підтримувати їхню роботу, надаючи академічні погляди та матеріали.

Підрозділ *«Навчання»* підтримуватиме роботу спільнот, виконуючи обов'язки як виконавця, так і тренера.

Спільнота «гібридний вплив» містить як державних, так недержавних учасників, що впливають на держави-члени й інституції як частину гібридної кампанії. Вона розглядає, як ворожі суб'єкти використовують свої інструменти

впливу в маневрах, які намагаються посягти нестабільність або обмежити суверенітет інших націй і незалежність інститутів. Акцентовано як на поведінці, діяльності, так і на інструментах, котрі ворожі актори застосовують замість того, щоб зосереджуватися лише на одному акторові за рахунок інших.

Спільнота уразливості та стійкості основана на розумінні вразливості держав-членів та інституцій і покращенні їх стійкості за допомогою обміну кращими практиками, розробками нових пропозицій щодо політики й визначення тем, які вивчатимуться далі. Метою спільноти є також поліпшення державно-приватного партнерства в протидії гібридним загрозам.

Спільнота «стратегія та оборона» зосереджена на гібридній війні, пов'язаних із нею стратегіях і наслідках для політики безпеки, військової й оборонної політики. Вона спрямована на виявлення сутності та природи гібридної війни, а також на логіці й структурі гібридних стратегій, щоб розробити аналітичну основу для оцінки поточних і майбутніх ситуацій гібридної війни та їх практичного значення. Спільнота «стратегія та оборона» дотримується міждисциплінарного академічного підходу, поєднуючи емпіричні дані з теорією війни й стратегії. Загальною метою є сприяння вихованню спільного та всебічного судження учасників, ЄС і НАТО як передумови для спільних та всебічних дій у сфері оборони й реагування.

На семінарі щодо відкриття Центру зазначалося, що гібридну небезпеку становлять не лише окремі держави, а й терористичні та кримінальні організації. Однак помічник Генерального секретаря НАТО з питань розвідки й безпеки А. Фрайтаг фон Лорінгофен (Arndt Freytag von Loringhoven) згадав у зв'язку з цим лише одну державу – Росію. «Росія – одна з головних країн, за якою ми спостерігаємо. Як приклад можна навести анексію Криму, події в Східній Україні та кібератаки проти Демократичної партії США», – зазначив він [6].

На національному рівні зараз діють Центри протидії дезінформації в Чехії, Словаччині, Польщі та деяких інших країнах..

У 2017 р. у Чехії почав роботу Центр боротьби з тероризмом і гібридними погрозами (*Centre Against Terrorism and Hybrid Threats*). Зазначають, що 20 його співробітників займатимуться пошуком фейкових новин в Інтернеті, щоб перешкодити їх поширенню. Міністр внутрішніх справ Чехії М. Хованець очікує, що співробітники Центру зможуть повідомити про дезінформацію вже через кілька хвилин після появи фейків в Інтернеті та внести необхідні уточнення. За даними чеської влади, більшість помилкових новин з'являються з російських джерел. Причиною створення Центру стали побоювання чеської влади щодо втручання Росії в хід парламентських виборів у країні у 2017 р. [7].

У Словаччині діє Центр кризового реагування (*Center for Crisis Response*), який є національним контактним пунктом гібридних загроз. На нього покладено такі завдання:

➤ отримання, аналіз і передача відповідної інформації до Центру гібридних загроз Євросоюзу;

➤ консультування експертів Центру гібридних загроз Євросоюзу щодо найбільш актуальних для Словацької Республіки гібридних загроз, залучення відповідних безпекових органів СР для підготовки аналітичних і прогностичних документів;

➤ участь у спільних засіданнях національних контактних пунктів у штаб-квартирі ЄС;

➤ забезпечення постійного зв'язку з відповідними посадовими особами в державах-членах ЄС [2].

Потреба в такому центрі існує постійно, особливо в періоди суттєвих політичних подій. Напередодні останніх президентських виборів 2019 р. в Словаччині 14 дезінформаційних сторінок у Facebook поширювали прокремлівські наративи, спрямовані на делегітимізацію демократичного процесу. GLOBSEC¹ проаналізував понад шістсот публікацій найвідоміших словацьких дезінформаційних сторінок у Facebook за період із 10 січня по 3 березня 2019 року. Найбільш поширеними були наративи про те, що «основним засобам масової інформації не можна довіряти», «лібералізм підриває соціальну стабільність» і «традиційні цінності піддаються нападкам». Інші часто використовувані наративи стосуються втручання у вибори, змов та прихованих інтересів, націоналізму, прав ЛГБТК, ЄС, корупції й імміграції. У Словаччині, утім, досягнуто значних результатів, оскільки понад 40 % голосів виборців отримали З. Чапутова, ліберальний проєвропейський кандидат. У табл. 1 наведено дані про частоту повторюваності кожного наративу [15].

Таблиця 1

Частота повторюваності кожного наративу

Наратив	Частота появи
➤ Основним ЗМІ не можна довіряти	61
➤ Лібералізм підриває соціальну стабільність	58
➤ Традиційні цінності піддаються нападкам (релігія, сім'я)	55
➤ Утручання у вибори	54
➤ Змови й приховані інтереси	52
➤ Націоналізм	52
➤ Анти-ЛГБТ	39
➤ Анти-ЄС	33
➤ Корупція та вплив олігархів	27
➤ Імміграція	24

У квітні 2017 р. у Польщі створено Центр аналізу пропаганди й дезінформації (*Center for Propaganda and Disinformation Analysis*) – неурядову організацію, яка займатиметься виявленням і протидією російській пропаганді. Директор Центру А. Лельонек відзначив, що організація є першим інститутом у

¹ GLOBSEC глобальний аналітичний центр, заснований у Братиславі й спрямований на зміцнення безпеки, процвітання та сталості в Європі та в усьому світі.

Польщі, діяльність якого буде спрямована на аналіз і пошук системного підходу до ідентифікації та протидії російській дезінформації в інформаційному просторі країни. «Ми хотіли б стати одним із фундаментів нової системи захисту польського інформаційного простору від впливів Росії. Ми розуміємо характер ворожих дій з боку Росії щодо Польщі та її союзників, але попри те, що минуло багато часу, у Польщі досі не було жодної інституції, яка б протидіяла російській пропаганді у різних площинах», – підкреслив А. Лельонек. Він додав, що Центр співпрацюватиме з різними організаціями, однак залишатиметься неурядовим та аполітичним [5].

До очікуваних дій російської пропаганди в Польщі польські аналітики відносять:

- подальшу інтенсифікацію впливу на когнітивну сферу, а особливо аксіологічну й епістеміологічну сфери польських еліт і польського суспільства з використанням, насамперед, соціальних медіа, квазі-медіа в Інтернеті, скоординованих у мікро- та макромасштабах дій російських мережевих структур й інформаційних операцій тощо;

- поширення зацікавлення російської пропаганди, зокрема, на тематику абортів, сфери моральності та релігійності, супротив форм західного лібералізму, фашизму, підтримки феміністичних гасел, сексуальних меншин, гендерної ідеології тощо;

- підтримку в польському середовищі структур й організацій проросійського, антиукраїнського, патріотичного, антиамериканського, антиєвросоюзівського тощо характеру;

- активізацію проросійських суб'єктів у релігійних середовищах, а також організованих груп у соціальних медіа – «євроскептицизму», нової форми євроазіатизму й поглиблення співпраці з Китаєм як альтернативи до трансатлантичного вектора;

- інтенсифікацію активності організацій, які діють у межах релігійних спільнот, особливо при Православній церкві, у тому числі молодіжних організацій, структурах парамілітарного характеру;

- посилення риторики про потребу ближчої співпраці з Росією, про спільність інтересів, посилення на концепції пан-славізму, про потребу в діалозі, про побудову Європи від Лісабона до Владивостока, про необхідність роботи над альтернативними до «занепадаючого ЄС» політико-економічними структурами, про зраду Польщі союзниками тощо [14].

Науковці вважають, що загальною метою цих і подібних дій є «побудова у свідомості польського суспільства, а також серед осіб, відповідальних за прийняття політичних, економічних і військових рішень, нав'язаного російською стороною залежно від потреби образу реальності, а також прийняття певних вигідних, що не завжди означає явно проросійських, рішень і дій.

Найбільшими загрозами, із погляду діяльності російської пропаганди в Польщі, є поглиблення дестабілізації польської політичної сцени, дезінтеграція державних інституцій (у контексті державної безпеки особливо тих, які пов'язані

з прийняттям і реалізацією рішень щодо національної безпеки та оборони), а також створення й поглиблення соціальних розподілів. Дії, які, на перший погляд, не мають нічого спільного з Росією, можуть бути елементами продуманої російської спецоперації, спрямованої проти безпеки Польщі» [14].

Одна з останніх загальноєвропейських інституцій створена на базі соціальної мережі Facebook. Вона заснувала в Ризі своє бюро, де працюватимуть 150 співробітників, котрі володіють російською, латиською, литовською й естонською мовами. Вони відстежуватимуть публікації цими мовами та боротимуться з «кремлівською пропагандою» й «неправильними думками».

Зазначають, що офіс у Ризі відкриє у 2019 р. на замовлення соцмережі Facebook німецька компанія «Competence Call Center». У лютому стало відомо, що керівництво Facebook уже частково знайшло співробітників для ризького бюро свого Центру з контролю за змістом інформації в прибалтійському секторі. Регіональний представник Facebook Я. Саїджіні не розкриває, де саме в Ризі розміщуватиметься бюро модерації. Пошук працівників усе ще триває, відбір претендентів проводить регіональна філія «Competence Call Center»–«Riga Digital Services». Виконавчий директор ССС У. Хербрехт заявив, що співробітники ризького бюро Facebook повинні будуть не лише стежити за змістом інформації, але й також реагувати на скарги, знаходити, блокувати та прати фальшиві профілі й «маніпуляторів громадською думкою». Зрозуміло, що не всі відвідувачі цієї соціальної мережі поспішають радіти тому, що Facebook намірився захистити їх від «кремлівської пропаганди». Дехто виявляє сильне невдоволення й навіть обурення [9].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Наростання гібридних загроз, що виникли внаслідок агресивної політики Росії, створили небезпеку сучасному європейському інформаційному простору. Це зумовило необхідність застосування інституціональних заходів протидії сфабрикованим новинам у сучасному інформаційному просторі. У масштабах ЄС діють такі Центри протидії дезінформації, як Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій ЄС (East StratCom Task Force) та Європейський центр передового досвіду для протидії гібридним загрозам (European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats). У статті проаналізовано й деякі національні Центри протидії дезінформації, зокрема в Чехії, Словаччині, Польщі, а також плани щодо створення в Ризі бюро Facebook німецькою компанією «Competence Call Center».

Перспективи подальших наукових розвідок у цьому напрямі мають бути пов'язані з вивченням іншого досвіду протидії дезінформації, зокрема в Україні, а також дослідженням вразливості й стійкості до російської дезінформаційної війни окремих європейських країн та розробкою пропозицій із розвитку їх стійкості до дезінформації в умовах впливу російських ЗМІ на європейський інформаційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Золотухін Д. Протидія інформаційній агресії Росії на рівні законодавчих актів: Резолюція Європарламенту. Аналіз. URL: <https://detector.media/infospace/article/121555/2016->

- 12-18-protidiya-informatsiinii-agresii-rosii-na-rivni-zakonodavchikh-aktiv-rezolyutsiya-evroparlamentu-analiz/
2. Паливода В. Підходи Словаччини до боротьби з гібридними загрозами. URL: http://opk.com.ua/підходи-словаччини-до-боротьби-з-гібр/#_ftn2
  3. Паршикова А. Міжнародний досвід протидії гібридним загрозам: законодавче регулювання та організації з питань стратегічних комунікацій. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf>
  4. Тихомирова Є. Б. Пріоритети стратегічних комунікацій у сфері зовнішньої і безпекової політики ЄС. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія. Київ: Вадекс, 2019. 442 с. С.181–218.
  5. У Польщі створили центр із протидії російській пропаганді. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/u-polshchi-stvorili-tsentr-z-protidiji-rosijskij-propagandi-185852.html>
  6. У Фінляндії відкрили центр боротьби з гібридними загрозами. URL: <https://zbruc.eu/node/70455>
  7. У Чехії у 2017 р. відкриється центр по боротьбі з російською пропагандою. URL: <https://gordonua.com/news/worldnews/v-chehii-v-2017-godu-otkroetsya-centr-po-borbe-s-rossiyskoy-propagandoy-166936.html>
  8. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-ТА-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>
  9. Facebook создаёт в Риге опорный пункт борьбы с «неправильными» мнениями. URL: <http://nootropos.ru/blogs/vackcawa/facebook-sozdaet-v-rige-oporny-punkt-borby-s-nepravilnymi-mneniyami/>
  10. Fake News and Disinformation Online. February 2018 Flash Eurobarometer 464. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion>
  11. Fried D., Polyakova A. Democratic defense against disinformation. URL: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Democratic_Defense_Against_Disinformation_FINAL.pdf
  12. Hellman M., Wagnsson C. How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security*. 2017. Т. 26. №. 2. С. 153–170.
  13. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016JC0018>
  14. Kowalska M., Lelonek A. Forecast: primary goals of Russian propaganda in Poland for 2017. URL: <https://capd.pl/images/dokumenty/Prognozy-format-pdf-ENG.pdf>
  15. Slovak Presidential Election Followed Through Facebook Disinformation Channels. URL: <https://www.globsec.org/publications/slovak-presidential-election-followed-through-facebook-disinformation-channels/#XLo2IukID48Fhe0z.99>
  16. The European centre of excellence for countering hybrid threats. URL: <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>

EU: PROSPECTS FOR COMBATED NEWS

This article is devoted to the problem of the growth of hybrid threats that arose as a result of the aggressive policy of Russia and created a danger to the modern European information space. The author, referring to the European Commission's decision to combat hybrid threats and to analyze the results of the Eurobarometer (2018), which studied the awareness of EU citizens and their relation to the existence of counterfeit news and misinformation on the Internet, said the actualization of the problem and the need to study the institutional aspects of counteracting fabricated news in the modern information space. The article focuses on the following Centers for Counteracting Disinformation, such as the East StratCom Task Force and the European Center for Excellence for Countering Hybrid Threats, which operate on an EU scale, as well as some national Centers for Countering Disinformation, in particular in the Czech Republic, Slovakia, Poland.

Key words: disinformation, EU, Poland, Russia, Slovakia, strategic communications, Czech Republic.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zolotukhin, D. (2016). Protydiia informatsiinii ahresii Rosii na rivni zakonodavchikh aktiv: Rezoliutsiia Yevroparlamentu. Analiz (Opposition to Russia's information aggression at the level of legislative acts: Resolution of the European Parliament. Analysis). URL: <https://detector.media/infospace/article/121555/2016-12-18-protidiya-informatsiinii-agresii-rosii-na-rivni-zakonodavchikh-aktiv-rezolyutsiya-evroparlamentu-analiz/>
2. Palyvoda, V. Pidkhody Slovacchyny do borotby z hibrydnymy zahrozamy (Slovakia's Approaches to Fighting Hybrid Threats). URL: http://opk.com.ua/підходи-словаччини-до-боротьби-з-гібр/#_ftn2
3. Parshykova, A. Mizhnarodnyi dosvid protydii hibrydnym zahrozam: zakonodavche rehuliuвання ta rhanizatsii z pytan stratehichnykh komunikatsii (International Experience in Fighting Hybrid Threats: Legislative Regulation and Organization on Strategic Communications). URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29377.pdf>
4. Tykhomyrova, Ye. B. (2019). Priorytety stratehichnykh komunikatsii u sferi zovnishnoi i bezpekovoї polityky YeS (Priorities of strategic communications in the field of foreign and security policy of the EU). Stratehichni komunikatsii v mizhnarodnykh vidnosynakh: monohrafiia. Kyiv: Vadeks, 2019, 442 p., 181–218.
5. U Polshchi stvoryly tsentr iz protydii rosiiskii propahandi (Poland has created a center for countering Russian propaganda). URL: <https://gordonua.com/ukr/news/worldnews/u-polshchi-stvorili-tsentr-z-protidiji-rosijskij-propagandi-185852.html>
6. U Finliandii vidkryly tsentr borotby z hibrydnymy zahrozamy (Finland has launched a hybrid threat center). URL: <https://zbruc.eu/node/70455>
7. U Chekhii u 2017 r. vidkryietsia tsentr po borotbi z rosiiskoiu propahandoiu (In the Czech Republic in 2017, a center will be established to combat Russian propaganda). URL: <https://gordonua.com/news/worldnews/v-chehii-v-2017-godu-otkroetsya-centr-po-borbe-s-rossiyskoy-propagandoy-166936.html>
8. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>
9. Facebook sozdaet v Ryhe opornyy punkt borby s «nepravyl'nymu» mneniyamy (creates a strong point in Riga in the fight against «irregular» opinions). URL: <http://nootropos.ru/blogs/vackcawa/facebook-sozdaet-v-rige-opornyy-punkt-borby-s-nepravil'nymi-mneniyami/>
10. Fake News and Disinformation Online. February 2018 Flash Eurobarometer 464. URL: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion>
11. Fried, D., Polyakova, A. Democratic defense against disinformation. URL: http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Democratic_Defense_Against_Disinformation_FINAL.pdf
12. Hellman, M., Wagnsson, C. (2017). How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security*, 2017, T. 26, № 2, 153–170.
13. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016JC0018>
14. Kowalska, M., Lelonek, A. (2017). Forecast: primary goals of Russian propaganda in Poland for 2017. URL: <https://capd.pl/images/dokumenty/Prognozy-format-pdf-ENG.pdf>
15. Slovak Presidential Election Followed Through Facebook Disinformation Channels. URL: <https://www.globsec.org/publications/slovak-presidential-election-followed-through-facebook-disinformation-channels/#XLo2IukID48Fhe0z.99>
16. The European centre of excellence for countering hybrid threats. URL: <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>

УДК 32.019.51

Аліна Тодоріко,

здобувачка кафедри політології та державного управління,
Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
Чернівці, Україна

АНТИКОРУПЦІЙНІ РЕФОРМИ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ДО ІНСТИТУТІВ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексне дослідження антикорупційних реформ в Україні як механізму підвищення рівня довіри до інститутів політичної системи України. Доведено, що наявні державні органи у сфері запобігання, протидії та боротьби з корупцією мають достатньо повноважень щодо здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства про доступ до публічної інформації, застосування заходів щодо припинення порушень вимог нормативно-правових актів у цій сфері та притягнення винних осіб до відповідальності. У цьому контексті доцільно зауважити, що, на відміну від України, успішна міжнародна практика свідчить про тягіння до мінімізації кількості органів, відповідальних за протидію корупції при максимальному розширенні переліку притаманних їм функцій. Досвід створення спеціальних антикорупційних інституцій та їхні перші кроки свідчать про те, що процес їх становлення потребуватиме часу й низки політично складних заходів, серед яких найважливіші забезпечення реальної політичної незалежності антикорупційних правоохоронних органів; забезпечення дієвої координації антикорупційних органів; удосконалення антикорупційного законодавства в напрямі «закриття» можливостей уникнення покарання за корупційні діяння; створення Антикорупційного суду; запровадження системи автоматичної перевірки електронних декларацій; реформування системи кримінальної юстиції. Створення, процес кадрового забезпечення та перші кроки нових антикорупційних інституцій відбувалися в умовах жорсткої політичної боротьби та активної протидії з боку представників політичної еліти, правоохоронних органів і суддівського корпусу, які були зацікавлені в збереженні статус-кво.

Ключові слова: політична довіра, антикорупційні реформи, механізми підвищення довіри, антикорупційні інститути.

ВСТУП

Постановка проблеми. У сучасній політичній науці на концептуальному рівні виокремлюються два основні компоненти, на яких будується довіра до органів державної влади та політичних інститутів: суспільна довіра (social trust), що є довірою громадян один до одного й суспільства; політична довіра, коли громадяни оцінюють політичні інститути та органи державної влади. При цьому політична довіра включає в себе довіру на макрорівні, системну (system based trust) та інституційну довіру (institution-based trust) [32, с. 201–204]. Однак співвідношення суспільної й політичної довіри в структурі довіри до політичних інститутів та держави не є механічним і може залежати від низки факторів, що

визначаються контекстом конкретної політичної системи. Одним із таких факторів в Україні є корупція та антикорупційна політика.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній політичній науці сформовано комплекс наукових досліджень, у яких досліджується взаємозв'язок демократизації, євроінтеграції та антикорупційної політики. Однак вивчення окресленого взаємозв'язку на прикладі України після Революції гідності досліджено недостатньо.

Мета статті – визначення антикорупційних реформ як механізму підвищення рівня довіри до інститутів політичної системи в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним з основних джерел підвищення довіри до політичних інститутів та політичного управління в Україні після Революції гідності визначено антикорупційну політику, яка передбачала створення спеціальних інститутів. На вкрай загрозливі масштаби корупції прямо вказувалось в офіційних документах основних міжнародних партнерів України. Так, Парламент ЄС після підписання Угоди про асоціацію з Україною констатував у резолюції від 17 липня 2014 р., що в Україні «широко розповсюджена корупція та наявна колосальна тіньова економіка» [30]; у резолюції від 15 січня 2015 р. Парламент ЄС висловив позицію, що антикорупційна стратегія, основною метою якої є нульова терпимість до корупції, украї необхідна Україні, і закликав українську владу вжити заходів щодо «викорінення системної корупції» [29]; уже після створення антикорупційних інститутів, у 2017 р. ПАРЕ у своїй Резолюції 2145 (2017) продовжувала оцінювати корупцію в Україні як «широко розповсюджену» та висловлювала з цього приводу особливу занепокоєність [31].

Початок інституціоналізації антикорупційної політики покладено в жовтні 2014 р., коли Президент України П. Порошенко підписав Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [23]. Цим законом корупцію визнано однією з головних перешкод на шляху до реформування української державної машини та приведення її до стандартів західних демократій. Того самого дня Президент України П. Порошенко підписав Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» та Закон України «Про запобігання корупції».

У 2015–2017 рр. в Україні було кілька таких інституцій: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) як самостійний структурний підрозділ у структурі Генеральної прокуратури, Державне бюро розслідувань (ДБР), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Верховна Рада України прийняла довгоочікуваний Закон про Антикорупційний суд. У цілому новостворені інституції мають усі необхідні повноваження для протидії корупції. Важливе місце в системі антикорупційних інститутів має зайняти Національне агентство з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від

корупційних та інших злочинів (АРМА). І хоча рішення про його створення прийнято ще у 2016 р., але до цього часу агентство так і не запрацювало.

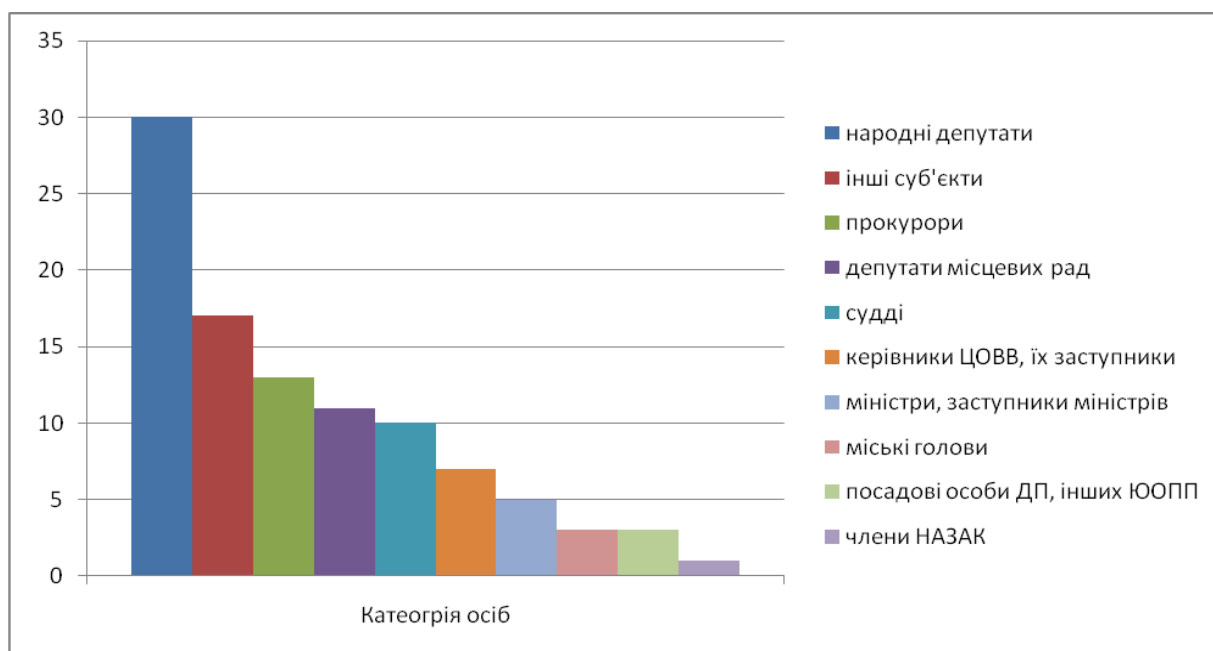
Заснування Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) передбачено Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», прийнятим Верховною Радою України 14 жовтня 2014 р. На нього покладалася протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і становлять загрозу національній безпеці. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – правоохоронний орган із широкими силовими повноваженнями, на який покладається попередження, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів – утворено Указом Президента України 16 квітня 2015 р. та згодом очолене директором А. Ситником. Відповідно до правових норм, якими регламентується діяльність НАБУ, воно уповноважене достатньо широким спектром повноважень. Наприклад, НАБУ наділялося здійснювати обшук без санкції суду, тобто прийти до будь-якого чиновника, провести в нього обшук будинку, повну виїмку документації й не потрібно пред'являти суду, як це було раніше, підстави, чому це потрібно, що забезпечує убезпечення від витоку інформації.

Зважаючи на те, що необхідність створення НАБУ була викликана політичною волею до підвищення рівня довіри до антикорупційної політики України, розпочатої після Революції гідності, у процесі його створення особливу увагу приділяли формалізації вимог і процедури призначення очільника цієї антикорупційної структури. Досить гостру дискусію викликало положення про те, що директором НАБУ може бути лише громадянин України, зафіксоване в прийнятому Верховною Радою Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України». Зрештою, комісія з обрання голови НАБУ дала можливість іноземцям брати участь у конкурсі на цю посаду з перспективою отримання громадянства України, хоча кілька членів комісії вважали це незаконним. На нашу думку, у такий короткий термін громадянство не може отримати жодна особа, кандидатура якого не санкціонована позицією Президента України. До того ж, навряд чи іноземні фахівці матимуть намір змінювати громадянство, не маючи гарантій від керівництва країни про свій подальший статус. Отже, процес утворення НАБУ не був означений як такий, що сприятиме підвищенню рівня довіри до інститутів антикорупційної політики.

У 2017 р. детективи НАБУ розслідували близько 500 проваджень щодо топ-корупції, що, з огляду на розміри збитків від злочинів та статус посад більшості розслідувань, набули суспільного резонансу. Зокрема, здійснювалося розслідування справ щодо розтрати 149 млн грн під час закупівлі палива для Міноборони, у чому підозрюються чотири особи, серед яких заступник міністра оборони І. Павловський; розтрати 28,5 млн грн при закупівлі двигунів для танків на Львівському бронетанковому заводі; розкрадання 16 млн грн, виділених на реалізацію проекту «Стіна»; розтрати 14 млн грн при закупівлі рюкзаків для потреб Національної гвардії України; «газову справу»; корупції на Укрзалізниці [18]. У 2017 р. у судах перебувало понад 100 справ від антикорупційного бюро, але «найбільшим викликом у роботі Бюро залишається неспроможність судової

системи розглядати справи, скеровані НАБУ та САП до суду. Сподіваємося, що у 2018 р. таки буде створено Антикорупційний суд, який забезпечить винесення вироків корупціонерам» [28]. За експертними оцінками, результати роботи Національного антикорупційного бюро України у 2016–2017 рр., порівняно з прокуратурою, були незначними та не могли бути визначені як суспільно значимі, спроможні забезпечити зростання довіри до інститутів влади: «НАБУ конфіскувало лічені мільйони гривень, а Генпрокуратура за часи Ю. Луценка конфіскувала понад 50 млрд гривень, до того ж, маючи удвічі менше слідчих, військова прокуратура передала в суди у 10 разів більше справ лише щодо корупції, ніж НАБУ» [25].

Державним бюджетом на 2018 р. передбачено суттєве збільшення фінансування антикорупційних органів. Так, Національному антикорупційному бюро виділено 857 млн грн, що на 10,8 % більше, ніж у 2017 р. Але збільшення фінансування не привело до суттєвого підвищення ефективності діяльності антикорупційних інститутів. За результатами діяльності НАБУ, у 2018 р. 635 проваджень були в роботі; 176 справ скеровано до суду, детективи НАБУ розслідували 220,02 млрд грн збитків від злочинів, відшкодовано 452,37 млн грн збитків, 153 особи отримали статус підозрюваних, 292 – обвинувачувачені й було лише 28 осіб, стосовно яких набув законної сили обвинувальний вирок суду [19]. Із цих 28 осіб лише у восьми випадках судді розпочали розгляд обвинувальних актів по суті, інші справи й досі перебувають на стадії підготовчого засідання. Тобто з 635 проваджень, запроваджених у 2018 р., тільки вісім розглядаються по суті. Зауважимо, що кожне третє кримінальне провадження за фактом можливого незаконного збагачення чи е-декларування недостовірної інформації стосувалося народних депутатів (див. рис. 1, складено за: [19]).

Рис. 1. Категорії осіб, чиє незаконне збагачення та декларування недостовірних відомостей розслідує НАБУ, 2018 (%)

Дані, наведені на рис. 1, указують, що найбільше явище корупції характерне для народних депутатів України. Проте процес щодо цих осіб блокується через політичні мотиви. За 2018 р. Верховна Рада України не підтримала жодного подання про зняття недоторканості, підготовлене НАБУ й САП [19]. Зауважимо, що НАБУ не має повного доступу до реєстру е-декларацій, що ускладнює процес аналізу походження статків тих декларантів, які підслідні Національному бюро. Водночас дві третини запитів щодо здійснення повної перевірки стосовно особи, які були надіслані детективами НАБУ до Національного агентства з питань запобігання корупції, ігнорується [17].

Діяльність НАБУ викликає неоднозначну реакцію в українському суспільстві загалом та політикумі зокрема. Критика на адресу НАБУ має серйозні підстави, однак водночас потрібно визнати, що окремі державні органи й службовці відверто протистоять антикорупційному бюро та розгляду ним корупційних справ. Інколи відбувається свідомо дискредитація НАБУ для припинення розслідувань щодо себе й свого оточення. Результати діяльності НАБУ дають підстави говорити про НАБУ як про поштовх до позитивних змін у майбутньому, що має значну підтримку як в українському суспільстві, так і серед зарубіжних партнерів України й дають підставу розглядати його як перспективний інституціональний механізм підвищення довіри до інститутів влади в Україні.

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) створено в березні 2015 р., а у квітні 2016 р. оголошено набір його персоналу, а в серпні 2016 р. воно розпочало свою діяльність. НАЗК є органом державної влади без повноважень у сфері кримінального права та процесу й виконує низку функцій, пов'язаних із запобіганням корупції: формування та моніторинг реалізації антикорупційної політики, забезпечення роботи е-реєстру з відкритою інформацією про майновий стан публічних службовців і перевірку достовірності відомостей, зазначених у деклараціях публічних службовців; моніторинг способу життя публічних службовців; контроль за дотриманням правил щодо конфлікту інтересів, антикорупційних обмежень та вимог; контроль за фінансуванням політичних партій і кандидатів на виборах; надання державою фінансування політичним партіям; забезпечення ведення електронного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; координацію діяльності антикорупційних уповноважених підрозділів органів влади; погодження антикорупційних програм органів влади; розробку типової антикорупційної програми юридичної особи; вжиття заходів щодо правового захисту викривачів; антикорупційну експертизу проектів нормативно-правових актів; проведення антикорупційних досліджень і підготовку відповідних звітів; інформування громадян та підвищення обізнаності суспільства у сфері запобігання корупції; сприяння доброчесності бізнесу [26].

У своїх звітах керівництво НАЗК стверджує, що станом на другий квартал 2017 року виконано 112 заходів Державної антикорупційної програми, частково – 38, у процесі реалізації – 23. Загалом ступінь виконання заходів оцінюється в

64 % [3]. Утім, в альтернативному дослідженні наведено інші цифри: виконано 83 заходи, у процесі виконання (частково виконано) – 65 [20, с. 34]. Зі свого боку, укладачі іншого Альтернативного звіту, оцінюючи в цілому процес виконання заходів, зазначають практично таку ж саму цифру (60 %), як і НАЗК, однак окремо наголошують, що лише 27 % заходів Державної програми було реалізовано вчасно [2, с. 36]. Показовим прикладом недостатньої ефективності НАЗК є той факт, що впродовж 2016 р. НАЗК отримало 398 звернень, із яких 184 були анонімними, про корупцію. При цьому у Звіті НАЗУ за 2016 р. згадано лише про п'ять перевірок інформації, указаної в повідомленнях [3]. Відтак залишаються актуальними заходи, проведення постійного моніторингу виконання закону у сфері захисту викривачів, щорічного аналізу й перегляду державної політики в цій сфері; організація проведення тренінгів для уповноважених підрозділів із питань запобігання та виявлення корупції щодо організації роботи з повідомленнями викривачів про корупцію; проведення інформаційних кампаній із метою розширення практики внесення викривачами повідомлень про корупцію; проведення дослідження щодо можливого заохочення внесення повідомлень про корупцію, посилення захисту викривачів та підготовка пропозиції.

Рішенням НАЗК від 4 квітня 2017 р. на виконання статті 18 Закону України «Про запобігання корупції» схвалено проект першої Національної доповіді щодо реалізації засад державної антикорупційної політики й передано до КМУ [24]. 26 квітня 2017 р. проект Національної доповіді представлено на затвердження КМУ, а 24 травня 2017 р. Голова НАЗК надала проект Національної доповіді на парламентських слуханнях [15]. Утім, у супереч положенням чинного законодавства, Верховна Рада України на сьогодні не розглянула постанову про затвердження доповіді, хоча за законодавством мала це зробити до 1 червня 2017 р. Через це текст доповіді досі публічно не оприлюднено.

Важливим аспектом цього процесу є те, що наприкінці березня 2017 р. НАЗК опинилося в центрі скандалу, пов'язаного зі звинуваченнями в неефективності його діяльності. На фоні недостатньо ефективної державної політики в питанні боротьби з корупцією, жвавий інтерес до цієї події спостерігали з боку органів державної влади, окремих політиків і політичних сил, українського суспільства та західних партнерів. Однією з головних причин критики діяльності НАЗК стали проблеми із системою електронного декларування. Українські чиновники повинні були подати свої е-декларації за 2016 р. до 1 квітня 2017 р. Але в березні 2017 р. багато чиновників скаржилося, що не можуть заповнити е-декларації на сайті НАЗК, оскільки Єдиний державний реєстр декларацій працював невправно. Тоді, за словами першого заступника міністра юстиції України Н. Севостьянової, не менше ніж 500 тис. осіб опинилися під загрозою позбавлення волі за несвоєчасне подання декларацій. А сама Н. Севостьянова назвала дії чиновників НАЗК «недбалими й безвідповідальними» [9]. Зрештою, термін подачі е-декларацій продовжено до 1 травня 2017 р.

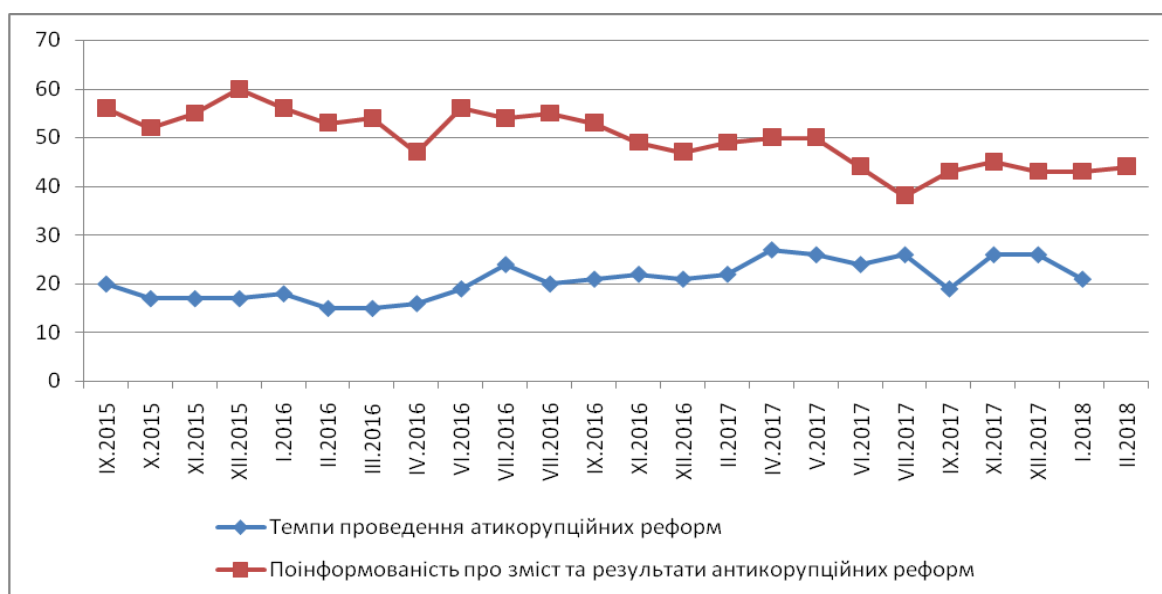
На засіданні КМУ України 29 березня 2017 р. Прем'єр-міністр В. Гройсман також розкритикував діяльність НАЗК та закликав усіх її членів написати заяви про звільнення. Зі свого боку, голова НАЗК Н. Корчак відмовилася йти у відставку й звинуватила держпідприємство «Український спеціальний зв'язок» (УСЗ) у ситуації, що склалася, та сказала, що УСЗ не виконує договору з НАЗК про адміністрування й програмно-технічний супровід системи електронних декларацій і може зірвати кампанію з електронного декларування 2017 р. Крім того, вона заявила про брак часу та відповідних ресурсів щодо забезпечення нормальної роботи агенції. Натомість у ДП УСЗ пояснили, що роблять усе можливе на тому обладнанні, яке є в них у розпорядженні, і що неодноразово попереджали НАЗК про необхідність модернізації інформаційно-технологічного супроводу реєстру. Реагуючи на закиди на свою адресу, Н. Корчак перейшла в контрнаступ та заявила, що найвищі посадовці зацікавлені в її відстороненні, аби повністю знищити систему е-декларування: «Якби не було цього політичного тиску, ми могли би працювати. Чітко прослідковується тиск по лінії Мін'юсту, прем'єр-міністра. Усе спрямовується на нашу дискредитацію... Але внутрішні проблеми є, у кого їх немає? Головне, що рішення ми приймали і в нас є результати» [5].

На нашу думку, результати діяльності НАЗК у 2017 р. не були достатньо продуктивними, адже з поданих до агентства е-деклараций у перші три місяці перевірено близько 3 %, які не супроводжувалися гучними справами чи розслідуваннями. Це дало змогу окремим політикам публічно висловлювати невдоволення роботою агентства. Зокрема, на думку народного депутата С. Лещенко, діяльність НАЗК перетворилася на профанацію: «У НАЗК було все, щоб стати потужним антикорупційним органом. Спеціальний закон, який гарантує їхню незалежність від зовнішнього втручання. Високі зарплати, щоб не брали хабарі. Підтримка західних фондів та донорів. На виході діяльність НАЗК перетворилася на профанацію, їх цікавить 500 гривень премії Ю. Марушевської та мої гонорари за лекції в Українському католицькому університеті... Ешелони задекларованої готівки фактично амністовані. А заступник голови НАЗК Р. Радецький, затриманий п'яним за кермом, не відчуває жодних докорів сумління та продовжує перебувати на посаді. Єдиний вихід із ситуації – це повне перезавантаження НАЗК та призначення нових членів» [6].

Питання преміювання працівників НАЗК стало ще одним відчутним ударом по репутації антикорупційного органу й чинником, що перешкоджав підвищенню довіри як до інститутів влади, так і до антикорупційної політики загалом. В умовах економічної кризи, залучення численних кредитів та допомоги від окремих держав і міжнародних фінансових організацій, голова НАЗК Н. Корчак у 2016 р. отримав «7 жовтня – 183 тисячі гривень, 4 листопада – 121 тисяча гривень, 7 грудня – 266 тисяч гривень, 29 грудня – 123 тисячі гривень. Разом – понад 700 тисяч гривень» [6]. Відповідаючи на питання позафракційного нардепа Б. Берези, голова НАЗК Н. Корчак визнала, що виписала собі 200 тис. грн премії, які «отримували всі, за роботу». Зауважимо, що на тлі неефективної роботи НАЗК його голова у 2016 р. задекларувала понад 1,3 млн грн заробітної плати. Своє невдоволення роботою НАЗК, очолюваної

Н. Корчак, висловили й інші народні депутати України, зокрема Я. Москаленко («Воля народу») зауважив, що «дуже болісно спостерігати, як 600 млн грн, які виділили на створення НАЗК, витрачені фактично даремно» [8]; М. Бурбак («Народний фронт») зазначив, що «керівництво НАЗК не змогло забезпечити належні технічні умови для роботи сервера електронного декларування та довело ситуацію до абсурду, тому USAID призупинило співпрацю з НАЗК через некомпетентність і політизованість членів цієї антикорупційної комісії. Новий державний антикорупційний орган вже дискредитований» [16]. Попри те, що факт зупинення співпраці між USAID та НАЗК підтверджений американською стороною, у НАЗК спростовували факт припинення співпраці саме через неефективність роботи. Зокрема, член НАЗК, заступник міністра юстиції Р. Рябошапка [1] наголошував, що USAID припинив співпрацю через правки до закону про електронне декларування маючи на увазі, по-перше, суперечливі та неоднозначні правки, внесені Президентом України П. Порошенком у законопроект № 6172 про внесення змін до Закону «Про запобігання корупції», яким пропонувалося звільнити від заповнення е-деклараций військових-контрактників і мобілізованих бійців [22]; по-друге, поправки депутата від «Народного фронту» Т. Чорновол, із яких автор виключила норму, що зобов'язує подавати е-декларации власників і головних редакторів ЗМІ; по-третє, пункт законопроекту, який стосується контрагентів – тобто тих, хто співпрацює з антикорупційними НДО, від приватних підприємців, які друкують брошури, до великих міжнародних донорів. Для них е-декларування виступало новою формою зобов'язань та додатковими ризиками, адже за неправильне або несвоєчасне заповнення декларації загрожує кримінальна відповідальність; по-четверте, заповнювати е-декларации, згідно з цим законом, зобов'язали представників антикорупційних організацій.

Як свідчить практика, діяльність новостворених органів поки що не відповідає суспільному запиту (рис. 2, складено за [10–14]).

Рис. 2. Кореляція оцінки темпів антикорупційної реформи та поінформованості про неї

Дані рис. 2 вказують на те, що запит на поінформованість про зміст та результати антикорупційної реформи в українському суспільстві достатньо високий. У період із вересня 2015 по травень 2017 р. у своєму звіті за 2018 р. керівництво НАБУ стверджує, що «діяльність Національного бюро населення в цілому оцінює позитивно. НАБУ є одним із лідерів громадської довіри серед правоохоронних органів, уповноважених на боротьбу з корупцією. ... Позитивні очікування щодо продовження антикорупційної реформи пов'язуються, передусім, із завершенням формування системи антикорупційних органів. Саме початок створення Вищого антикорупційного суду визначається експертами для країни як одна з топ-5 найважливіших позитивних подій 2018 року» [19]. Проте, за громадськими оцінками, високий рівень корупції в умовах провадження антикорупційної політики пов'язаний із відсутністю адекватного покарання за корупцію (80,1 %); нечесністю політиків та державних службовців (58,1 %); звичкою населення вирішувати все за допомогою корупції (39,6 %); відсутністю чітких процедур і правил діяльності державних органів (31,7 %); низьким рівнем поінформованості населення про наявні процедури й правила роботи державних інституцій (23,9 %) [19].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, боротьба з корупцією в нашій державі продовжує залишатися в центрі суспільної уваги, адже сучасні масштаби й системність цього явища означають значну загрозу вже не лише економічній стабільності країни – проблема корупції переходить у площину національної безпеки. Водночас низку важливих антикорупційних ініціатив із різних причин і досі не впроваджено. В Антикорупційній стратегії на 2018–2020 рр. [21] визначається комплекс заходів, спрямованих на розробку та провадження ще більш дієвого механізму зменшення рівня корупції в Україні. Зокрема, передбачено вдосконалення правового регулювання питань запобігання та протидії корупції й посилення інституційної спроможності державних органів, повноваження яких спрямовані на подолання корупції. Також акцентовано увагу на імплементації до законодавства України нормативно-правових актів ЄС та найкращих закордонних практик.

На нашу думку, по-перше, наявні державні органи у сфері запобігання, протидії та боротьби з корупцією мають достатньо повноважень щодо здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства про доступ до публічної інформації, застосування заходів щодо припинення порушень вимог нормативно-правових актів у цій сфері й притягнення винних осіб до відповідальності. У цьому контексті доцільно зауважити, що, на відміну від України, успішна міжнародна практика свідчить про тяжіння до мінімізації кількості органів, відповідальних за протидію корупції при максимальному розширенні переліку притаманних їм функцій. В Україні на рівні інституціонального забезпечення антикорупційної політики спостерігаємо дублювання компетенції антикорупційних інституцій і здійснення «контролю

над контролюючим», замість посилення протидії корупції, що призводить до її ослаблення, оскільки починає працювати принцип колективної безвідповідальності. По-друге, досвід створення спеціальних антикорупційних інституцій та їхні перші кроки свідчать про те, що процес їх становлення потребуватиме часу й низки політично складних заходів, серед яких найважливіші забезпечення реальної політичної незалежності антикорупційних правоохоронних органів, дієвої координації антикорупційних органів; удосконалення антикорупційного законодавства в напрямі «закриття» можливостей уникнення покарання за корупційні діяння; створення Антикорупційного суду; запровадження системи автоматичної перевірки електронних декларацій; реформування системи кримінальної юстиції [27, с. 23]. По-третє, створення, процес кадрового забезпечення та перші кроки нових антикорупційних інституцій відбувалися в умовах жорсткої політичної боротьби та активної протидії з боку представників політичної еліти, правоохоронних органів і суддівського корпусу, які були зацікавлені в збереженні статус-кво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖЕРЕЛ

1. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) зупинило співпрацю з Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК). URL: http://espresso.tv/news/2017/03/28/providnyu_grantodavec_ssha_pryupunyv_spivpra_cyu_z_nazk
2. Альтернативний звіт з оцінки ефективності впровадження державної антикорупційної політики/за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ, 2017.
3. Аналітичний звіт про виконання Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та Державної програми щодо реалізації засад Антикорупційної стратегії. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20(1).pdf)
4. Аналітичний звіт про виконання Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки та Державної програми щодо реалізації засад Антикорупційної стратегії. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20(1).pdf)
5. Голова НАЗК пояснила, кому вигідна її відставка [31 березня 2017]. URL: http://24tv.ua/golova_nazk_poyasnila_komu_vigidna_yiyi_vidstavka_n800607
6. Діяльність НАЗК перетворилася на профанацію URL: <http://15minut.org/articles/169216-diyalnist-nazk-peretvorilasya-na-profanaciyu>
7. Діяльність НАЗК перетворилася на профанацію. URL: <http://atr.ua/ru/publications/169216-diyalnist-nazk-peretvorilasya-na-profanaciyu>
8. Е-декларации: НАПК проверило 3 % поданных данных. URL: <http://podrobnosti.ua/2171663-e-deklaratsii-napk-proveril3-podannyh-dannyh.html>

9. Здаюся, доведеться сісти – Тука про електронне декларування. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/zdajusja-dovedetsja-sisti-loju-proelektronnomu-deklaruvanni-181210.html>

10. Моніторинг сприйняття реформ у суспільстві Підготовлено TNS для Національної ради реформ. *Хвиля 6. Антикоруційна реформа, судова реформа*. Лип. 2016. URL: https://reforms.in.ua/sites/default/files/documents/tns-nrc/2016_07.pdf

11. Моніторинг сприйняття реформ у суспільстві. Національна Рада реформ, реформа системи охорони здоров'я, антикорупційна реформа. *Хвиля 8, 17*. Верес. 2017. URL: <https://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/2017.09.pdf>

12. Моніторинг сприйняття реформ у суспільстві. Національна Рада реформ. Децентралізація, антикорупційна реформа. *Хвиля 2, 18*. Лют. 2018. URL: <https://reforms.in.ua/ua/report/all>

13. Моніторинг сприйняття реформ у суспільстві. Підготовлено TNS для Національної ради реформ. *Хвиля 1.3. Антикоруційна реформа, дерегуляція, реформа сільського господарства, Go global*. Лист. 2015. URL: https://reforms.in.ua/sites/default/files/documents/tns-nrc/2015_11.pdf

14. Моніторинг сприйняття реформ у суспільстві. Підготовлено TNS для Національної ради реформ. *Хвиля 1. Реформа державного управління*. Лют. 2017. URL: http://prev.reforms.in.ua/sites/default/files/imce/2017_02.pdf

15. На парламентських слуханнях вперше представлено проект Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250010923>

16. НАПК себя дискредитировало – Бурбак. URL: https://gazeta.ua/ru/articles/politics/_nark-sebya-diskreditirovalo-burbak/763390

17. Національне антикорупційне бюро України. Звіт. I півріччя 2018 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_dodatku.pdf

18. Національне антикорупційне бюро України. Звіт. II півріччя 2017 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_pivrichchya.pdf

19. Національне антикорупційне бюро України. Звіт. II півріччя 2018 року. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>

20. Національне антикорупційне бюро України. Звіт. II півріччя 2018 року. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>

21. Оцінка виконання антикорупційної стратегії: досягнення та проблеми: Аналітичне дослідження / А. Марчук, О. Нестеренко та ін. Київ, 2017.

22. Про Антикоруційну стратегію на 2018–2020 роки. Закону України. URL: <http://www.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2016/10/%D0%90%D0%9A-%D1%81%D1%82-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BE-D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-1.pdf>

23. Про запобігання корупції. Закон України № 6172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

24. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки. *Закон України від 14 жов. 2014 р. № 1699-VII*. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>

25. Проект Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики у 2016 році, розроблений НАЗК, сьогодні під час засідання має презентувати та затвердити Кабінет Міністрів України. URL: <https://nazk.gov.ua/news/sogodni-uryad-maye-zatverdyty-proekt-nacionalnoyi-dopovidi-shchodo-realizaciyi-zasad>

26. Прямий. URL: <https://prm.ua/rezultati-roboti-nabu-prosto-zhalyugidni-vidomiy-blogger/>

27. Стратегія розвитку Національного агентства з питань запобігання корупції на 2017–2019 роки та плани з її реалізації. URL: <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D1%81-%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83/2%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf>
28. Україна проти корупції: економічний фронт. Економічна оцінка антикорупційних заходів у 2014–2018 рр. Дніпро: Середняк Т. К., 2018. 85 с.
29. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2377413-uprod>
30. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965 (RSP)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-00-11&language=EN&ring=P8-RC-2015-0008>
31. European Parliament resolution of 17 July 2014 on Ukraine (2014/2017RSP). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2014-0009>
32. Parliamentary Assembly. The functioning of democratic institutions in Ukraine. Resolution 2145 (2017). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23453-&lang=en>
33. Putnam R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000. 541 p.

ANTI-CORRUPTION REFORMS AS A MECHANISM OF INCREASING THE LEVEL OF CONFIDENCE TO THE INSTITUTES OF THE POLITICAL SYSTEM IN UKRAINE

The article carried out a comprehensive study of anti-corruption reforms in Ukraine as a mechanism to increase the level of confidence in the institutions of the political system of Ukraine. It is proved that the existing state bodies in the field of preventing, combating and combating corruption have sufficient authority to monitor compliance with the requirements of the legislation on access to public information, apply measures to curb violations of the requirements of regulatory legal acts in this area and bring those responsible to justice. In this context, it is advisable to note that, in contrast to Ukraine, successful international practice testifies to the minimization of the number of bodies responsible for fighting corruption while maximally expanding the list of inherent functions. The experience of creating special anti-corruption institutions and their first steps indicate that the process of their formation will require time and a number of politically complex activities, among which the most important are: ensuring the real political independence of anti-corruption law enforcement agencies; ensuring effective coordination of anti-corruption authorities; improvement of anti-corruption legislation in the direction of «closing» the possibilities to avoid punishment for acts of corruption; the creation of the Anti-Corruption Court; introduction of an automatic electronic declaration verification system; reforming the criminal justice system. Creation, the process of staffing and the first steps of new anti-corruption institutions took place in a tough political struggle and active opposition from representatives of the political elite, law enforcement agencies and the judiciary who were interested in maintaining the status quo.

Key words: political trust, anti-corruption reforms, mechanisms of trust, anti-corruption institutions.

REFERENCES

1. Agentstvo SShA z mizhnarodnogo rozvy`tku (USAID) zupy`ny`lo spivpracyu z Nacional`ny`m agentstvom z py`tan` zapobigannya korupciyi (NAZK). URL: http://espreso.tv/news/-2017/03/28/providnyy_grantodavec_ssha_prypynyv_spivpra_cyu_z_nazk

2. Al'ternatyvnyj zvit z ocinky efektyvnosti vprovadzhennya derzhavnoyi antykorupciynoyi polityky / M. I. Xavronyuka (zag. red.). Kyiv, 2017.

3. Analitichnyj zvit pro vykonannya Antykorupciynoyi strategiyi na 2014–2017 roky ta Derzhavnoyi programy shhodo realizaciyi zasad Antykorupciynoyi strategiyi. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20(1).pdf)

4. Analitichnyj zvit pro vykonannya Antykorupciynoyi strategiyi na 2014–2017 roky ta Derzhavnoyi programy shhodo realizaciyi zasad Antykorupciynoyi strategiyi. URL: [https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20\(1\).pdf](https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%20%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%202014-2017%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8%20(1).pdf)

5. Golova NAZK poyasnyla, komu vygidna yiyi vidstavka [31 bereznya 2017]. URL: http://24tv.ua/golova_nazk_poyasnila_komu_vigidna_yiyi_vidstavka_n800607

6. Diyalnist NAZK peretvorylasya na profanaciyu URL: <http://15minut.org/articles/169216-diyalnist-nazk-peretvorilasya-na-profanaciyu>

7. Diyalnist NAZK peretvorylasya na profanaciyu. URL: <http://atr.ua/ru/publications/169216-diyalnist-nazk-peretvorilasya-na-profanaciyu>

8. E-deklaracya: NAPK proverylo 3% podannyh dannyh. URL: <http://podrobnosti.ua/2171663-e-deklaratsii-napk-proveril3-podannyh-dannyh.html>

9. Zdayusya, dovedet'sya sisty – Tuka pro elektronne deklarovannya. URL: <http://gordonua.com/ukr/news/politics/zdajusja-dovedetsja-sisti-loju-proelektronnomu-deklarovanni-181210.html>

10. Monitoryng spryjnnyatta reform u suspil'stvi Pidgotovleno TNS dlya Nacional'noyi rady reform. Xvylya 6. Antykorupciyna reforma, sudova reforma. Lypen' 2016. URL: https://reforms.in.ua/sites/default/files/documents/tns-nrc/2016_07.pdf

11. Monitoryng spryjnnyatta reform u suspil'stvi. Nacional'na Rada reform, reforma systemy oxorony zdorov'ya, antykorupciyna reforma. Xvylya 8'17. Veresen' 2017. URL: <https://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/2017.09.pdf>

12. Monitoryng spryjnnyatta reform u suspil'stvi. Nacional'na Rada reform. Decentralizaciya, antykorupciyna reforma. Xvylya 2'18. Lyutyj 2018. URL: <https://reforms.in.ua/ua/report/all>

13. Monitoryng spryjnnyatta reform u suspil'stvi. Pidgotovleno TNS dlya Nacional'noyi rady reform. Xvylya 1.3. Antykorupciyna reforma, deregulaciya, reforma sil'skogo gospodarstva, Go global. Lystopad 2015. URL: https://reforms.in.ua/sites/default/files/documents/tns-nrc/-2015_11.pdf

14. Monitoryng spryjnnyatta reform u suspil'stvi. Pidgotovleno TNS dlya Nacional'noyi rady reform. Xvylya 1. Reforma derzhavnogo upravlinnya. Lyutyj 2017. URL: http://prev.reforms.in.ua/sites/default/files/imce/2017_02.pdf

15. Na parlaments'kyx sluxannyax vpershe predstavleno proekt Nacional'noyi dopovidi shhodo realizaciyi zasad antykorupciynoyi polityky. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250010923>

16. NAPK sebya dy'skredytyrovalo – Burbak. URL: https://gazeta.ua/ru/articles/politics/_napk-sebya-diskreditirovalo-burbak/763390

17. Nacional`ne anty`korupcijne byuro Ukrayiny`. Zvit. I pivrichchya 2018 roku. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_dodatky.pdf
18. Nacional`ne anty`korupcijne byuro Ukrayiny`. Zvit. II pivrichchya 2017 roku. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_pivrichchya.pdf
19. Nacional`ne anty`korupcijne byuro Ukrayiny`. Zvit. II pivrichchya 2018 roku. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>
20. Nacional`ne anty`korupcijne byuro Ukrayiny`. Zvit. II pivrichchya 2018 roku. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>
21. Marchuk, A. Nesterenko, O. (2017). Ocinka vy`konannya anty`korupcijnoyi strategiyi: dosyagnennya ta problemy`: Anality`chne doslidzhennya. Kyiv, 2017.
22. Pro Anty`korupcijnju strategiyu na 2018-2020 roky`. Zakonu Ukrayiny`. URL: <http://www.knuba.edu.ua/ukr/wp-content/uploads/2016/10/%D0%90%D0%9A-%D1%81%D1%82-%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D1%-81%D0%B0%D0%B9%D1%82-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BE-%D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-1.pdf>
23. Pro zapobigannya korupciyi. Zakon Ukrayiny` # 6172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
24. Pro zasady` derzhavnoyi anty`korupcijnoyi polity`ky` v Ukrayini (Anty`korupcijnna strategiya) na 2014–2017 roky`. Zakon Ukrayiny` vid 14 zhovtnya 2014 r. # 1699-VII. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>
25. Proekt Nacional`noyi dopovidi shhodo realizaciyi zasad anty`korupcijnoyi polity`ky` u 2016 roci, rozrobleny`j NAZK, s`ogodni pid chas zasidannya maye prezentuvaty` ta zatverdy`ty` Kabinet Ministriv Ukrayiny`. URL: <https://nazk.gov.ua/news/sogodni-uryad-maye-zatverdyty-proekt-nacionalnoyi-dopovidi-shhodo-realizaciyi-zasad>
26. Pryamy`j. URL: <https://prm.ua/rezultati-roboti-nabu-prosto-zhalyugidni-vidomiy-blogger/>
27. Strategiya rozvy`tku Nacional`nogo agentstva z py`tan` zapobigannya korupciyi na 2017–2019 roky` ta plany` z yiyi realizaciyi. URL: <https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/2017/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83/2%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf>
28. Ukrayina proty` korupciyi: Ekonomichny`j front. Ekonomichna ocinka anty`korupcijnny`x zaxodiv u 2014–2018 rr. Dnipro: Serednyak T. K., 2018. 85 s.
29. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2377413-uprod>
30. European Parliament resolution of 15 January 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965 (RSP)). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P8-TA-2015-0011&language=EN&ring=P8-RC-2015-0008>
31. European Parliament resolution of 17 July 2014 on Ukraine (2014/2017RSP). URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P8-TA-2014-0009>
32. Parliamentary Assembly. The functioning of democratic institutions in Ukraine. Resolution 2145 (2017). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23453-&lang=en>
33. Putnam, R. Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. New York: Simon and Schuster, 2000. 541 p.

РОЗДІЛ III

Регіональні студії

УДК 327.5(394:569.4)

Ольга Беспалікова,

студентка 4 курсу освітньої програми «Міжнародні відносини»,
факультет міжнародних відносин,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

olga60495@gmail.com

ПАЛЕСТИНСЬКА ПРОБЛЕМА ЯК ОДИН ІЗ НАЙВІДОМШИХ ТА НАЙГОСТРІШИХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

У сучасних міжнародних відносинах одним із найгостріших і найтриваліших конфліктів є Палестинська проблема, витоки якої вбачаємо глибоко в історії. Отже, після посилення сіоністського руху в першій половині ХХ ст. почалась активна імміграція євреїв, що викликало невдоволення в арабів. Декларація Бальфура, яка фактично проголосила підтримку Англії, створення єврейського національного осередку в Палестині ще більше загострили мусульман і підштовхнули їх до військових дій. Результатом такої політики були криваві бунти 1920-х рр., події 1930-х.

Після проголошення незалежності Ізраїлю (14 травня 1948 р.) конфронтація отримала нові, більш політизовані ознаки. Незважаючи на численні мирні угоди, укладені за участю впливових міжнародних суб'єктів, до кінця ХХ ст. палестинське питання залишалось невирішеним. Отже, на початку ХХІ ст. палестинсько-ізраїльська опозиція, що має давнє історичне походження, і досі залишається ефективною.

Незважаючи на територіальну обмеженість ведення дій, палестинське питання привертає увагу всієї світової спільноти, зокрема, тим, що має також глибоке етнічно-релігійне коріння. Ураховуючи гостроту етнічних і релігійних протистоянь у сучасному світі, їх наслідки не лише для ворогуючих сторін, а й для інших міжнародних акторів, вивчення питання формування та розвитку Палестинської проблеми є надзвичайно актуальним.

У статті описано процеси та події, які зумовили формування Палестинської проблеми, цілі учасників конфлікту, основні події. Здійснено комплексний аналіз процесу формування й розвитку палестинської проблеми в середині – другій половині ХХ ст. Визначено суть міжнародних відносин і міжнародних конфліктів у трактуванні сучасною наукою.

Ключові слова: Палестинська проблема, конфлікт, Ізраїль, Палестина, євреї, араби, мусульмани.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Палестинська проблема має глибоке історичне коріння, однак у середині ХХ ст. це питання перейшло на новий, небезпечний

рівень. Так, після посилення сіоністського руху – національного руху за відродження єврейської нації та її повернення до Ерец-Ізраїлю (Палестина), міністр закордонних справ Великобританії, країни, яка володіла мандатом на управління Палестиною, оголосив британську підтримку проекту єврейського осередку (Декларація Бальфура). Ця заява викликала невдоволення арабського населення Палестини. Намагаючись уникнути ескалації напруження, британці провели декілька зустрічей між Хаїмом Вейцманом і королем Фейсалом – очільниками та ідейними керівниками євреїв й арабів відповідно. Спроби, утім, виявилися марними і з 1919 р. у Палестині розпочалася низка єврейсько-арабських сутичок та заворушень [3]. Перші відбулися 12 грудня в Північній Галелії. На фоні цього лідер правого сіонізму В. Жаботинський почав організовувати загони самозахисту. У 1920 р. відбулася чергова низка заворушень, яка негативно відзначилася на арабсько-єврейських відносинах. Тоді, із 4-го по 7 квітня, у результаті безладів загинуло 12 осіб, 216 – поранено [2].

Мета дослідження – провести комплексний аналіз головних подій палестинсько-ізраїльського протистояння у ХХІ ст.

Теоретичні та методичні основи дослідження ґрунтуються на роботах таких вітчизняних і зарубіжних учених, як П. Циганков, М. Бард, А. Бадак, А. Шапіра, А. Карен й ін. Використано методи контент-аналізу, описовий, порівняльний, системний та історико-хронологічний.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кривавим моментом у процесі розвитку Палестинської проблеми стали погроми в Яффі 1–7 травня 1921 р. У ніч на 1 травня Єврейська комуністична партія оголосила про намір проведення маршу з Яффи до Тель-Авіву на честь травневих свят. Незважаючи на попередження та заборону голови поліції Яффи Туфіка Бей-аль-Саїда, уранці партія організувала парад. Одночасно розпочався й дозволений владою марш соціалістичного руху Ахдут ха-Авода. Після зіткнення двох процесій сталася бійка, галас від якої розповсюдився на все місто. Почувши крики, арабське населення Яффи вирішило, що їхні співвітчизники були атаковані, та пішли в наступ на євреїв. Араби вривалися до єврейських будинків, убивали мешканців та грабували приміщення. Далі разом із поліцією вони увірвалися до іммігрантського гуртожитку, де продовжили вбивства. Під час заворушень поряд з іншими вбито єврейського письменника Йозифа Хаїм Бреннера [5].

У результаті бунтів загинуло 47 євреїв і 48 арабів. Загальна кількість постраждалих – близько 200 осіб. При цьому арабське населення висунуло вимогу – повне припинення єврейської імміграції. Для заспокоєння арабів і загального прояснення ситуації 3 червня 1922 р. міністр колоній Великобританії Вінстон Черчилль виступив із меморандумом, що мав назву «Біла книга Черчилля». Книга підтвердила британську підтримку євреїв, однак одночасно

заспокоїла арабів, обмеживши в'їзд іудеїв до Палестини відповідно до «економічної ємності країни» [1].

Меморандум мав позитивний ефект, і ситуація дещо стабілізувалась, однак у серпні 1929 р. відбувся конфлікт навколо Стіни Плачу, який став новою віхою розвитку Палестинської проблеми. У результаті погромів убито 133 євреї та 116 арабів. Для розслідування подій погрому створено дві незалежні слідчі комісії – комісію Уолтера Шоу та Хоупа-Сімпсона. Обидві вони рекомендували накласти заборону на подальше придбання євреями землі й накласти квоту на їх в'їзд до держави [8].

У 1930 р. на основі висновків комісії запропоновано «Білу книгу Пасфільда». У ній міністр із прав колоній Великобританії У. Пасфільд передивлялася політику британського мандата, указуючи на слабкі місця провідних принципів Декларації Бальфура. Документ підтриманий консервативними колами британської влади, однак через критику лібералів і єврейських керівників Ерець-Ізраїлю як основний документ для проведення подальшої політики уряду Книга прийнята не була [9].

Починаючи з 1930 р., у Європі активізувалася діяльність нацистів. Рятуючись від масового знищення, євреї рушили до Палестини. Однак, навіть усвідомлюючи небезпеку, яка нависла над єврейським народом, Британія відмовилася зняти обмеження на імміграцію. Тому відтоді єврейське переселення мало переважно нелегальний характер. Переселенці активно скуповували арабські землі, одночасно впроваджуючи новітні на той час технології в усі сфери діяльності. Низка джерел також зазначає, що єврейська імміграція та пов'язані з нею економічні зміни були не злом, а благом для місцевих арабів. Згадуються, зокрема, неодноразові спроби Єврейського агентства створити сільськогосподарський банк, який би сприяв зміцненню економічної незалежності фелаків від великих землевласників. Єврейські лідери розраховували, що, позбувшись залежності від місцевих землевласників, кредиторів і політиків, арабські хлібороби зможуть оцінити переваги розвитку єврейського сектору [2, с. 256].

Однак упровадження сучасних методів господарювання й, зокрема, інтенсивного зрошення, розведення цитрусових культур, птиці та великої рогатої худоби фелахи зустрічали з побоюванням, оскільки це потребувало відмовитися від звичного способу життя. Дані вказують на те, що арабський сектор підмандатної Палестини інтенсивно розвивався: середні темпи зростання становили 4,5 % у рік (що нижче від темпів зростання в єврейському секторі, але вище за загальносвітові темпи й темпи в сусідніх арабських країнах) і пік цього зростання припав саме на початок 1930-х рр. [4]. Такі нововведення мали переважно позитивний результат для арабів, однак останні вбачали в цьому лише єврейську експансію та її підтримку Лігою Націй.

16 жовтня 1935 р. в порту Яффо у вантажі бочок із цементом виявлено велику контрабандну партію зброї – 800 гвинтівок і 400 тис. патронів. Вантаж цементу призначався єврейському бізнесмену. Серед арабського населення

поширилися чутки про те, що це зброя для війни з арабами. Інцидент викликав обурення серед арабського населення.

На початку листопада 1935 р. угруповання Ізз ад-Діна аль-Кассама вирішило відновити свою діяльність, можливо, під впливом «інциденту з цементом». 6 листопада 1935 р. її членами вбито поліцейського-єврея в районі Гільбоа. Це вбивство викликало великомасштабну операцію з розшуку вбивць – і 21 листопада аль-Кассам був оточений частинами британської армії та вбитий разом із трьома членами групи. Похорон аль-Кассама в селі Балад аш-Шейх поблизу Хайфи перетворився на широкомасштабну демонстрацію.

25 квітня 1936 р. провідні арабські політичні партії сформували так званий Верховний арабський комітет (ВАК), який закликав до припинення єврейської імміграції, заборони продажу землі євреям, скликання законодавчих зборів й оголосив усезагальний страйк терміном на місяць [6].

Намагаючись урегулювати ситуацію, Британія вжила низку заходів, зокрема ввела в Палестині військовий стан і пообіцяла обмежити єврейську імміграцію до 4500 осіб на наступні півроку, а пізніше вислала за межі Палестини арабських лідерів, котрі підбурювали населення до непокори. Утім, у сільських місцевостях піднялися повстання, спрямовані переважно на британські цілі. Після того, як до палестинських повстанців приєдналися іноземні арабські добровольці, британський уряд перейшов до активних військових дій, чим змусив ВАК послабити агресію та надати час й умови для роботи королівської комісії, яка повинна розібрати вимоги палестинських арабів.

Британська королівська комісія на чолі з лордом Вільямом Пілем прибула до Палестини 11 листопада 1936 р. Комісія зробила висновок, що Британський мандат неідеальний, усі спроби розв'язати Палестинську проблему лише заводять питання в глухий кут. Для вирішення запропоновано варіант поділу Палестини на арабську та єврейську держави. Єврейська включала б у себе Галілею, долину Ізреел, Бейт-Шеан, прибережну долину від гори Кармель до поселення Беер-Тув'є. Арабська держава повинна була стати частиною Трансїорданії, у яку б увійшла західна сторона річки Йордан, південна прибережна рівнина, сектор Газа й значна частина пустелі Негев. Під урядовим мандатом залишався вузький коридор, що починався в Яффі, уключав у себе Єрусалим, Лод і найближчий аеропорт. Крім того, такі змішані міста, як Цфат, Тверія, Хайфа й інші, повинні залишитися під британським контролем [5]. Пропозицію повністю відхилено арабами, а євреї, відхиливши саме варіант Піля, продовжили перемовини щодо утворення єврейської держави в Палестині.

У 1939 р. у ході Лондонської конференції відбулася чергова спроба сумісного пошуку арабсько-єврейського компромісу в Палестинській проблемі. Спроба виявилася невдалою, тому, прагнучи знайти рішення конфлікту до закінчення терміну дії мандату, уряд Британії видав Білу книгу. Документ складався з трьох розділів, кожен із яких стосувався окремого питання управління Палестиною [7].

Розділ I. Конституція. Ідеться про те, що «метою уряду Його Величності є створення протягом 10 років незалежної держави Палестини в таких договірних

відносинах зі Сполученим Королівством, які будуть задовольняти комерційні та стратегічні потреби обох країн у майбутньому. Незалежною державою має бути держава, в якій араби і євреї ділять уряд таким чином, щоб забезпечити захист основних інтересів кожної громади» [7].

Розділ II. Імміграція. Єврейська імміграція в Палестину під британським мандатом повинна обмежитися 75 000 протягом наступних п'яти років, після чого вона залежатиме від арабської згоди: «Єврейська імміграція протягом наступних п'яти років йтиме по курсу, у результаті якого, якщо дасть змогу економічна ємність країни, частка єврейського населення становитиме до однієї третини від усього населення країни. Ураховуючи очікуваний природний приріст арабського і єврейського народу й кількість нелегальних єврейських іммігрантів, очевидно, що це допоможе прийняти з початку квітня цього року близько 75 000 репатріантів протягом наступних чотирьох років. Крім того, у ролі внеску в розв'язання єврейської проблеми біженців 25 000 біженців будуть прийняті, щойно Верховний комісар упевниться, що для них гарантоване повне забезпечення на достатньому рівні, особливу увагу приділятимуть дітям-біженцям й утриманцям. Наявний механізм для визначення економічної ємності буде збережено – і Верховний комісар нестиме основну відповідальність за визначення меж економічного потенціалу. Перед кожним періодичним рішенням проводитимуться консультації з представниками євреїв й арабських країн. Після п'ятирічного періоду жодна подальша єврейська імміграція не буде дозволена, якщо араби Палестини не погодяться на неї».

Розділ III. Земля. До прийняття документа 1939 р. не існувало обмежень на передачу землі від арабів євреям, у той час як у Білій книзі зазначено: «У доповідях декількох експертних комісій вказувалося, що через природний приріст арабського населення і активного продажу арабських земель євреям на даний момент у деяких районах немає місця для подальших переміщень арабських земель, в той час як у деяких інших областях такі передачі землі повинні бути обмежені, якщо арабські культиватори будуть підтримувати свій існуючий рівень життя. За цих обставин Верховному комісару будуть надані загальні повноваження по забороні та регулюванні передачі землі».

Книгу прийнято, незважаючи на супротив як арабів, так і євреїв.

Пізніше, із початком Другої світової війни, увага до Палестинського питання дещо ослабла, однак контроль за єврейською імміграцією залишився незмінним. Пізніше, під тиском США, британські обмеження на в'їзд трохи зменшились, а в 1947 р. рішенням ООН прийнято поділ Палестини на дві незалежні держави та припинення дії англійського мандата [10]. Після проголошення 14 травня 1948 р. держави Ізраїль, палестинські араби підняли повстання, яке перетворилося на арабсько-ізраїльський конфлікт. Ще на початку конфлікту Ізраїль захопив 77 % території Палестини, у подальшому лише зміцнивши свої позиції.

У 1964 р. для боротьби із сіоністами засновано Організацію визволення Палестини (ОВП), однак подальші військові дії також не дали арабам бажаного

результату, а проблеми в арабському світі стали поштовхом до початку мирного процесу розв'язання проблеми.

Так, видано Резолюцію Ради Безпеки ООН № 242, відхилену арабською стороною; підписано Кемп-Девідські угоди, що врегульовували єгипетсько-ізраїльські відносини. У листопаді 1988 р. на фоні загострення внутрішніх арабських проблем ОВП визнала резолюцію ООН № 181, яка рекомендувала розділити Палестину між євреями й арабами, та резолюцію Ради Безпеки № 242.

У жовтні 1991 р. в Мадриді ОВП й арабські держави розпочали прямі мирні переговори з Ізраїлем. Вони не дали практичних результатів, однак саме в Мадриді арабські країни слідом за Єгиптом погодилися вести прямі переговори з Ізраїлем, тим самим визнавши в єврейській державі рівного партнера [4].

Із грудня 1992 р. в Осло проходили мирні переговори, які отримали назву угод в Осло. Їх офіційно підписано у Вашингтоні 13 вересня 1993 р. Виконання умов угод могло б значно пришвидшити розв'язання проблеми, але палестинці не припиняли боротьби за незалежність, яка вилилася в повстання 1987–1994 рр.

До середини 1990-х рр. досягнуто певні успіхи й на йорданському напрямі мадридського процесу. 25 липня 1994 р. у Вашингтоні підписано йордано-ізраїльську Декларацію про припинення стану війни, а 26 жовтня 1994 р. в районі Акаби – мирний договір між Ізраїлем і Йорданією [6].

У середині 1996 р. ситуація знов загострилась, однак напруження спало після підписання 23 жовтня 1998 р. Меморандуму про взаєморозуміння між Ізраїлем і Палестинською адміністрацією. Утім, незважаючи на значний прогрес у вирішенні конфлікту, питання створення незалежної Палестинської держави (поруч з Ізраїлем), а отже, й остаточне розв'язання Палестинської проблеми, не було вирішено.

Із початком нового XXI ст. розпочався новий етап палестинсько-ізраїльського конфлікту, що включає численні спроби мирного врегулювання конфлікту. Першою серед них став саміт у Кемп-Девіді у 2000 р., який, на жаль, не дав результатів. Незабаром після саміту почалася кривава п'ятирічна інтифада Аль-Акса (27 вересня 2000 – початок 2005 р.). 16 жовтня 2000 р. в Шарм-ель-Шейху пройшов саміт із питань Близького Сходу.

Під час інтифади Ізраїль здійснив операцію «Захисна стіна», результати якої були надзвичайно успішними для Ізраїлю, але водночас викликали негативну реакцію у світовій спільноті. «Стіна», котра відокремила Ізраїль від річки Йордан на Західному березі, оголосила план одностороннього розмежування. У 2003 р. розроблено Дорожню карту спільно зі Сполученими Штатами, Росією, Європейським Союзом й Організацією Об'єднаних Націй, що привело до припинення конфлікту аж до 2005 р.

У 2006 р., після приходу до влади в ПНА радикальної партії Хамас, почався обстріл ізраїльського сектору Газа. Для того щоб зупинити бомбардування, Ізраїль здійснив низку операцій, включаючи операцію «Lithium Lead» (27 грудня 2008 р. – 18 січня 2009 р.), операцію «Гаряча зима» (29 лютого – 3 березня 2008 р.), операцію «Хмарна колона» (14–21 листопада 2012 р.). Наприкінці

2012 р. Палестині надано статус держави-спостерігача в ООН, яку Ізраїль сприймав як порушення наявних угод.

7 липня 2014 р. Ізраїль вирішив розпочати антитерористичну операцію «Непереможний рок», що тривала до 26 серпня 2014 р. Вересень 2015 р. став початком роботи KnefeIntifada, а через три роки, 30 березня 2018 р., почався Палестинський великий марш повернення. Але станом уже на 2 червня 2018 р. 119 людей із сектору Газа були вбиті з початку «Маршу повернення». Після цього Рада Безпеки ООН та міжнародна спільнота засудили Ізраїль і закликали його виконувати свої зобов'язання відповідно до міжнародного права й утримуватися від застосування насильства проти цивільного населення.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, починаючи з 2014 р., стався новий етап ескалації конфлікту, у результаті якого проведено контртерористичну операцію Ізраїлю «Непорочна скеля (Immaculate Rock)». Операція проходила за три етапи, кожен із яких проводився під пильним наглядом міжнародної спільноти. Під час операції зроблено декілька спроб припинення вогню, найдовша з яких тривала з 11 по 20 серпня. Проте, незважаючи на резонанс операції, Хамас щоразу порушував установлене перемир'я. Операцію припинено лише після підписання мирного договору, ініційованого Єгиптом. Однак він не припинив конфлікту. Новою фазою стала «Ніж інтифада», яка з окремих проявів невдоволення швидко перетворилася на масові агресивні акти терористичного характеру палестинських арабів проти євреїв. Після завершення інтифади розпочався «Марш Повернення», який продовжується й донині.

Отже, Палестинська проблема є однією з найгостріших на політичній арені. Вона має глибоке історичне коріння. Саме цей фактор, а також діаметрально різні релігійні та політичні бачення світу супротивників роблять пошук вирішення конфлікту надзвичайно важким. Незважаючи на багаторічні спроби пошуку компромісу, залучення третіх країн і найвпливовіших міжнародних організацій та політичних акторів, Палестинська проблема все ще залишається нерозв'язаною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белая книга. URL: <http://eleven.co.il/zionism/from-balfour-declaration-to-state/10476/>.
2. Бард М. Период британского мандата. Мифы и факты. Путеводитель по арабо-израильскому конфликту/пер. А. Курицкого. Москва: Еврейское слово, 2007. 478 с.
3. Vynyknennia palestynskoi problemy. URL: <http://bookster.com.ua/vynyknennya-palestynskoyi-problemy/>.
4. Государство Израиль. Израиль и арабский мир. URL: <http://eleven.co.il/state-of-israel/arab-israeli-conflict/11739/>.
5. Очерки недавней истории сионистского вопроса. URL: <http://www.alekstarn.com/ocherk.html>.

6. Палестинская проблема в международных отношениях. URL: <https://textbooks.studio/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/palestinskaya-problema-mejdunarodnyih.html>.
7. British White Paper of 1939. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh_1939.asp.
8. Great Britain, 1930: Report of the Commission on the disturbances of August 1929. *Command paper*. 3530 (Shaw Commission report). P. 365.
9. Pre-State Israel: The Passfield White Paper (1930). URL: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/the-passfield-white-paper>.
10. S/RES/240 (1967). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/241/16/IMG/NR024116.pdf?OpenElement>.

PALESTIN PROBLEM AS ONE OF THE IMPRESSIVE AND THE LARGEST INTERNATIONAL CONFLICTS

In today's international relations, one of the most acute and enduring conflicts is the Palestinian problem, the origins of which lie deeply in history. Thus, following the intensification of the Zionist movement in the early twentieth century, the active immigration of Jews began, which aroused dissatisfaction within the Arabs. The Balfour Declaration, which in fact proclaimed Britain's support for the creation of a Jewish national cell in Palestine, further aggravated Muslims and pushed them into hostilities. The result of this policy was the bloody riots of the 1920s, the events of the 1930s.

After the proclamation of Israel's independence (May 14, 1948), the confrontation has gained new, more politicized signs. Despite the numerous peace agreements concluded with the participation of influential international actors, by the end of the twentieth century the Palestinian question remained unresolved. Thus, at the beginning of the XXI century, the Palestinian-Israeli opposition, having a deep historical background, remains effective.

Despite the limited territorial constraints, the Palestinian question attracts the attention of the entire world community, in particular, to its deep ethnic and religious roots. Taking into account the acuteness of ethnic and religious confrontations in the modern world, their consequences not only for the warring parties, but for other international actors, the study of the question of the formation and development of the Palestinian problem is extremely relevant.

The article describes the processes and events that led to the formation of the Palestinian problem, the objectives of the conflict, the main events. A comprehensive analysis of the process of formation and development of the Palestinian problem in the middle – second half of the XX century is underway. The essence of international relations and international conflicts in the interpretation of modern science is determined.

Key words: Palestine problem; conflict; Israel; Palestine; Jews; Arabs; Muslims.

REFERENCES

1. *Belaja kniga*. URL: <http://eleven.co.il/zionism/from-balfour-declaration-to-state/10476/>.
2. Bard, M. (2007). Period britanskogo mandata. *Mify i fakty. Putevoditel' po arabo-izrail'skomu konfliktu*/A. Kurickogo (per.). Moskva: Evrejskoe slovo, 2007. 478 p.
3. Viniknennja palestins'koï problemi. URL: <http://bookster.com.ua/vynyknennya-palestynskoyi-problemy/>.
4. Gosudarstvo Izrail'. Izrail' i arabskij mir. URL: <http://eleven.co.il/state-of-israel/arab-israeli-conflict/11739/>.
5. Ocherki nedavnej istorii sionistskogo voprosa. URL: <http://www.alekstarn.com/ocherk.html>.
6. Palestinskaja problema v mezhdunarodnyh otnoshenijah. URL: <https://textbooks.studio/uchebnik-mejdunarodnie-otnosheniya/palestinskaya-problema-mejdunarodnyih.html>.
7. British White Paper of 1939. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh_1939.asp.

8. Great Britain, 1930: Report of the Commission on the disturbances of August 1929. *Command paper 3530 (Shaw Commission report)*, R. 365.
9. Pre-State Israel: the Passfield White Paper (1930). URL: <http://www.jewishvirtual-library.org/the-passfield-white-paper>.
10. S/RES/240 (1967). URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/241/16/IMG/NR024116.pdf?OpenElement>.

Матеріал надійшов до редакції 11.10.2018 р.

УДК 327

Василь Гулай,

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної інформації,
Національний університет «Львівська політехніка»,
79000, Україна, Львів, пл. Св. Юра, 3, каб. 126
e-mail: gulayvasyl@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-7609-7967

Віра Максимець,

кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації,
Національний університет «Львівська політехніка»,
79000, Україна, Львів, пл. Св. Юра, 3, каб. 126
e-mail: maksymetsvira@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-9003-7055

«ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ» ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА ТА НАПРЯМ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТУДІЙ¹

На основі досвіду трансформації освітньої діяльності кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» автори обґрунтовують запровадження нового предмету «Інформаційна політика Європейського Союзу». Паралельно із вирішенням актуальних освітніх завдань реалізація стратегічного курсу на поглиблення співробітництва України з державами-членами Європейського Союзу та інституціями ЄС, інформаційна політика останнього потребує окремого наукового аналізу на засадах міждисциплінарного підходу. Цілком очевидною стала висловлена думка щодо інтенсифікації інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації цивілізаційного зовнішньополітичного вектору України – набуття в оптимальному часовому періоді повноправного членства в Європейському Союзі зокрема. Розвиваючи проблематику європейських студій, зокрема, висвітлення інформаційної політики Європейського Союзу та окремих держав-членів за останні роки кафедра міжнародної інформації Львівської політехніки провела дві міжнародні науково-практичні конференції із публікацією

збірників матеріалів. Спираючись на вказані теоретико-методологічні засади розуміння сучасної інформаційної політики у межах пропонованої дисципліни «Інформаційна політика Європейського Союзу» доцільно зосередитися на аналізі спільної інформаційної політики й основних напрямків співробітництва країн Європейського Союзу в межах інтеграційного процесу, що дозволить виявити особливості формування сучасної європейської інформаційної політики та її відповідності стратегічним цілям і завданням політики ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, інформаційна політика, співробітництво.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Після закріплення 20 лютого 2019 р. в Конституції України стратегічного курсу на набуття членства нашої держави в Європейському Союзі ще більш актуалізувалася потреба впровадження окремої спеціальності «Європеїстика», зокрема за допомогою активнішої координації відповідних зусиль вищих навчальних закладів, які мають досвід підготовки фахівців такого профілю, реляцій експертного середовища, котре спеціалізується в європейській проблематиці й позиції бізнесу, що відчуває потребу у кваліфікованих кадрах для успішної роботи на європейських ринках [1, с. 40; 2, с. 90].

Розвиваючи проблематику європейських студій, зокрема висвітлення інформаційної політики Європейського Союзу та окремих держав-членів, за останні роки кафедра міжнародної інформації Львівської політехніки провела дві міжнародні науково-практичні конференції з публікацією збірників матеріалів [3; 4].

Цілком очевидною стала висловлена думка щодо інтенсифікації інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації цивілізаційного зовнішньополітичного вектора України, зокрема набуття в оптимальному часовому періоді повноправного членства в Європейському Союзі.

Забезпечити набуття відповідних фахових компетентностей повинен блок дисциплін професійного спрямування. Наприклад, на бакалаврському рівні підготовки ОПП «Міжнародна інформація» спеціальності 055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» на це, серед іншого, спрямовано такі предмети, як «Інформаційна політика України та держав світу», «Інформаційно-аналітичні центри держав світу» й ін. На магістерському рівні здобувачів вищої освіти потрібно окремо вказати на предмет «Основи інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньої політики європейських держав» із виконанням курсової роботи.

Водночас постає питання модернізації наявних освітніх програм, надання відповідного професійного спрямування. Однією з таких пропозицій може стати впровадження як обов'язкової дисципліни на III–IV курсах у відповідних освітньо-професійних програмах спеціальностей 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 256 «Національна безпека», 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» предмету «Інформаційна політика Європейського Союзу».

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційна політика розглядається як спланована діяльність із забезпечення інформаційних потоків в інформаційній сфері для реалізації стратегічної мети суб'єкта інформаційної політики [5, с. 318].

За ширшого підходу інформаційна політика, тобто діяльність суб'єктів з актуалізації та реалізації своїх інтересів у суспільстві за допомогою формування, перетворення, зберігання й передачі всіх видів інформаційних ресурсів, – це особлива сфера життєдіяльності індивіда та суспільства, пов'язана з відтворенням і поширенням знань, що задовольняють інтереси соціальних груп і суспільних інститутів.

До об'єктів інформаційної політики належить інформаційна сфера життя суспільства (сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, які здійснюють збір, формування, поширення й використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому).

Мета інформаційної політики – інформаційне забезпечення життєдіяльності суспільства загалом і діяльності інститутів влади та управління зокрема, забезпечення доступу чи (та) обмеження доступу громадян до інформації, психологічний вплив на масову свідомість і поведінку, устанавлення національної мережі інформації, уведення їх у глобальну інформаційну інформаційну мережу, створення системи інформаційної безпеки, сприяння міжнародній співпраці в галузі інформації та ін. [6, с. 270].

Розрізняють два аспекти інформаційної політики: технологічний (регулювання процесу розвитку компонентів інформаційного середовища) і змістовний (пріоритети комунікаційної діяльності учасників суспільно-політичного процесу) [7, с. 318].

Важливо звернути увагу на принципи сучасної інформаційної політики, такі як свобода слова та друку; право громадян на отримання інформації; відкритість; доступність; правдивість; повнота; достовірність інформації; відповідальність за порушення законодавства про інформації [8, с. 270].

Спираючись на вказані теоретико-методологічні засади розуміння сучасної інформаційної політики в межах пропонованої дисципліни «Інформаційна політика Європейського Союзу», доцільно зосередитися на аналізі спільної інформаційної політики й провідних напрямів співробітництва країн Європейського Союзу в межах інтеграційного процесу, що дасть змогу виявити особливості формування сучасної європейської інформаційної політики та її відповідності стратегічним цілям і завданням політики ЄС.

Об'єднана Європа створила абсолютно нову, раніше не існуючу організаційну форму – мережеву державу (network state), яка намагається відповідати на сучасні виклики процесів глобалізації та регіоналізації. Цілі інформаційної політики ЄС визначені на наднаціональному рівні, однак вони втілюються на нижчих рівнях за допомогою реалізації національних інформаційних стратегій, які часто відображаються в регіональних і місцевих (на рівні регіону чи району) програмах розвитку. Формування єдиного

інформаційного простору, інформаційна інтеграція європейських держав у межах ЄС здійснюються на основі концепції єдиної загальної інформаційної політики, що втілена в ідеології європейського співробітництва у сфері інформації та комунікацій [9, с. 431].

Оголошений Європейським Союзом курс інформатизації суспільства формується з низки стратегій, котрі покликані реалізувати амбіції ЄС на домінування в інформаційно-комунікаційній сфері не лише в об'єднаній Європі, а й у міжнародних відносинах. Відтак сформована стратегія публічності визначила умови його авторитетності завдяки консолідованій внутрішній підтримці з боку суспільства, що ґрунтується на доступності політики ЄС: його відкритості й гласності, що дає йому змогу налагодити діалог із громадянами свого в рамках мультикультурних практик і, як наслідок, знаходити важливий компроміс у розв'язанні найгостріших проблем. Водночас політика відкритості дає змогу суспільству вести прозорий діалог не лише з національними урядами, а й безпосередньо з інституціями ЄС, що формує суспільне переконання в щирості інтересу ЄС до громадських потреб, а отже, і викликає потрібну для Союзу зворотну реакцію – широку підтримку його програм та покращення кредиту довіри до узгодженого курсу, спрямованого на поглиблення інтеграційних процесів [10, с. 114–115].

Країни ЄС демонструють спільну позицію стосовно інформаційної безпеки й стандартів прав людини в інформаційній сфері, при чому така позиція є динамічною та постійно зазнає переосмислення. При цьому вона значною мірою ґрунтується на передумовах побудови інформаційного суспільства в країнах Європи – розвиненій економіці та соціальній спрямованості політики. Європейці, які мають певний обсяг благ, що гарантований певною мірою системою соціальної захищеності, значно більше цінують можливість самореалізації, вільний час, можливість спілкування, а також захищеність приватного життєвого простору. Тому в інформаційній політиці ЄС спостерігаємо пошук деякого балансу між контролем із боку держави й ринковими законами. ЄС намагається віднайти формулу динамічного поєднання державних і суспільних інтересів. Тому основні відмінності між американською та європейською моделями розбудови інформаційного суспільства, а також розумінням інформаційної безпеки лежать у площині соціального спрямування внутрішньої політики ЄС [11, с. 339].

Головними пріоритетами політики країн ЄС у сфері інформаційної безпеки є створення й упровадження програм та різних технічних засобів захисту інформаційно-комунікаційних технологій; розробка нормативно-правових актів, які встановлюють перелік злочинів в ІТ-сфері й кримінальну відповідальність; забезпечення високого рівня обізнаності громадськості щодо ризиків, загроз і способів захисту своїх інформаційних систем/мереж від небажаних впливів [12, с. 44].

Прийнята у 2013 р. Європейська стратегія кібербезпеки визначила спільне бачення Європейської комісії та Високого представника Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки щодо відкритого та безпечного

кіберпростору. Стратегія встановлює основні пріоритети, що регулюють проблеми як внутрішньоєвропейського, так і міжнародного законодавства. Пріоритети цієї ініціативи стосуються підвищення рівня захисту та стійкості європейських мереж і розвитку промислових та технологічних ресурсів для забезпечення кібербезпеки [13].

Відповідно до Стратегії у 2013 р. Європейська комісія запропонувала перший усеосяжний елемент законодавства ЄС стосовно кібербезпеки – Директиву ЄС щодо мережевої й інформаційної безпеки (NIS Directive on security of network and information systems). Також ця Директива ЄС передбачила створення координаційного механізму реагування держав-членів у координації з приватним сектором на погрози й власне самі кібер-атаки, тим самим сприяючи стратегічному співробітництву та обміну інформацією, підтримуючи рівень довіри між учасниками процесу [14].

Важливу роль в інформаційній політиці ЄС останніх років відводить «гібридним загрозам». Серед іншого, розроблено низку документів, уключаючи «Глобальну стратегію ЄС», «Спільний рамковий документ із протидії гібридним загрозам» (квітень 2016 р.) і Спільну доповідь Європейському парламенту і Європейській раді з його імплементації (липень 2017 р.), Оперативний протокол ЄС із протидії гібридним загрозам «EU Playbook» (липень 2016 р.), Спільний робочий документ «Східне партнерство – 20 очікуваних досягнень до 2020 року: фокусуєтесь на головних пріоритетах та реальних результатах» (грудень 2016 р.), доповідь Європейського парламенту «Протидія гібридним загрозам: співпраця ЄС-НАТО» (березень 2017 р.) та ін. [15, с. 96]. Ознайомлення з указаними документами повинно сприяти розвитку як фахових компетентностей в обраній предметній галузі, так і іноземної мови професійного спрямування.

У травні 2015 р. Рада міністрів закордонних справ Європейського Союзу, висловлюючи стурбованість ситуацією на континенті й у світі, закликала до «дієвих пропозицій, спрямованих на подолання гібридних загроз і зміцнення стійкості ЄС та її держав-членів, а також партнерів» [16].

У квітні 2016 р. Високий представник Європейського Союзу із закордонних справ і безпекової політики, заступник Голови Європейської комісії Федеріка Могеріні подала на розгляд керівних органів організації документ під назвою «Спільна програма з протидії гібридним загрозам: відповідь Європейського Союзу» (далі – Програма), у якому прямо йшлося про необхідність створення потенціалу стійкості як однієї з головних цілей ЄС. У документі зазначено, що стійкість ЄС у цілому залежить від стійкості його держав-членів. Більшість із 22 заявлених заходів закликає до підвищення стійкості в забезпеченні енергетичної й кібербезпеки, у протидії радикалізації та екстремізму, зокрема й через співпрацю із зовнішніми партнерами [17].

Так, на початку квітня 2016 р. Єврокомісія ухвалила «Спільні принципи протидії гібридним загрозам — відповідь Європейського Союзу», де, зокрема, наголошено на необхідності вироблення державами-членами ЄС узгоджених механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації й публічного викриття гібридних загроз; стратегічні комунікації повинні сповна

використовувати соціальні медіа, а також традиційні візуальні, аудіо- та інтернет-ЗМІ [18].

У листопаді 2016 р. Європейський парламент прийняв Резолюцію «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties) European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. Ухвалений документ ґрунтується на нормативних актах Європейського Союзу, прийнятих раніше. Зокрема, на Плані дій щодо стратегічних комунікацій (Action Plan on Strategic Communication) [19].

У березні 2018 р. Європейська комісія опублікувала доповідь експертної групи в складі 39 журналістів, медіа-менеджерів, професорів університетів і представників великих американських інтернет-концернів із викладом способів того, як ЄС упоратися з дезінформацією й підвищити медіа-грамотність. Нові пропозиції Єврокомісія має намір протестувати таким чином, щоб їх можна було застосувати вже на виборах у країнах ЄС, які відбудуться у 2019 р. [20].

Поряд з указаними інституціями важливу роль у практичній реалізації провідних напрямів інформаційної політики Європейського Союзу відіграє Європейське агентство мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), покликане допомагати Спільноті в забезпеченні особливо високого рівня мережевої й інформаційної безпеки; допомагати Комісії, державам-членам і бізнес-спільнотам у виконанні вимог мережної та інформаційної безпеки, у тому числі нинішнє й майбутнє законодавство Спільноти [21, с. 75].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розвиваючи знання студентів про інституційну структуру ЄС, потрібно докладніше звернутися до стратегічного значення «громадського компонента» в роботі наднаціональних інституцій ЄС, яке здійснено на основі аналізу роботи Європейської агенції з питань мережевої та інформаційної безпеки. Окрему увагу сконцентровано на дослідженні ролі громадянського суспільства (насамперед неурядових аналітичних центрів, експертного й наукового середовищ, волонтерів) у боротьбі з інформаційними викликами світової гібридної війни за взаємодії з міждержавними інституціями Європи (Європейський центр із протидії гібридним загрозам) і групами, діяльність яких спрямовано на боротьбу з поширенням дезінформації (СтратКом-Схід) [22, с. 8].

Отже, вважаємо за доцільне під час формування стандартів вищої освіти зі спеціальностей 256 «Національна безпека» і 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» передбачити формування компетентностей, виходячи з європейського досвіду планування й організації інформаційної політики як окремих держав-членів, так і ЄС загалом, а також звернути увагу на активізацію міждисциплінарних (політичних, правничих, інформаційних, безпекових та ін.) студій витоків, актуального стану й перспектив інформаційної політики Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гулай В. В. Досвід та перспективи підготовки фахівців за магістерською програмою «Інформаційно-аналітичне забезпечення зовнішньої політики європейських держав» в Національному університеті «Львівська політехніка». *Європейські студії в університетах України: матеріали наук.-метод. конф.*, 22 квіт. 2016 р., м. Київ. Київ: ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. С. 38–40.
2. Гулай В. В. Європейська компонента освітньо-професійних програм «Міжнародна інформація» спеціальності 055 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» в Національному університеті «Львівська політехніка». *Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 2 черв. 2017 р.). Київ: Укр. асоц. викладачів і дослідників європ. інтеграції; Терен, 2017. С. 87–91.
3. Пістракевич О. В. Агенції в Європейському Союзі. *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць Асоц. д-рів наук із держ. упр.* 2013. № 4(16). С. 71–78.
4. Чічановский А. А. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем: підручник. Київ: Грамота, 2010. 568 с.
5. Варго О. Інформаційна політика. *Політологічний енциклопедичний словник/уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна.* Харків: Право, 2015. С. 318.
6. Україна в процесах глобального інформаційного обміну. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 26–27 трав. 2016 р.)/вступ. слово. С. Павлюк; відп. ред. В. Гулай. Львів, 2016. 125 с.
7. Варго О. Інформаційна політика. *Політологічний енциклопедичний словник/уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна.* Харків: Право, 2015. С. 318.
8. Україна в процесах глобального інформаційного обміну. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 26–27 трав. 2016 р.)/вступ. слово. С. Павлюк, відп. ред. В. Гулай. Львів, 2016. 125 с.
9. Угрин Л. Інформаційна політика. *Політологія: навч. енцикл. слов.-довід. для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації/за наук. ред. д-ра політ. наук Н. М. Хоми; [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.].* Львів: «Новий Світ-2000», 2014. С. 270.
10. Балицька Ю. О. Формування нової стратегії публічності в інформаційній діяльності ЄС. *Медіа-форум: аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент.* 2014. Вип. 2. С. 101–116.
11. Золотар О. О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
12. Запорожець О. Ю. Політика Європейського Союзу в сфері інформаційної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. праць/Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин.* Київ, 2009. Вип. 87, ч. 2. С. 36–45.
13. Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace. URL: <http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/202369>
14. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council concerning measures to ensure a high common level of network and information security across the Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013PC0048>
15. Гбур З. В. Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 7. С. 97–99.
16. Council of the European Union. Council Conclusions on CSDP. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media/24520/st08971en15.pdf>
17. High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. Brussels, 8.4.2016. URL: <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/EU-160406JointFrameworkOnCounteringHybridThreats.pdf>

18. Даценко А. Ю. Європейський досвід протидії російській дезінформації періоду другої «холодної війни». *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. № 18–19 (2018). URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3381
19. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-ТА-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>
20. High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response*. Brussels, 8.4.2016. URL: <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/EU-160406-JointFrameworkOnCounteringHybridThreats.pdf>
21. Савич А. С. Європейські програми формування інформаційного простору ЄС. *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 9. С. 169–182.
22. Головка А. А. Громадянське суспільство як суб'єкт протидії загрозам національній безпеці в інформаційній сфері: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 21.01.01 «Основи національної безпеки держави (політичні науки)»/Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ, 2018. 20 с.

«INFORMATION POLICY OF THE EUROPEAN UNION» AS AN ACADEMIC DISCIPLINE AND A DIRECTION OF INTERDISCIPLINARY STUDIES

On the basis of the experience of transformation of educational activity of the Department of International Information of the National University «Lviv Polytechnic», the authors substantiate the introduction of a new subject «Information Policy of the European Union». Along with the solution of the actual educational tasks, the implementation of a strategic course for deepening Ukraine's cooperation with the member states of the European Union and EU institutions, the latter's information policy requires a separate scientific analysis based on the principles of an inter-disciplinary approach. It is quite obvious that the opinion was expressed on the intensification of the information and analytical support for the realization of the civilizational foreign policy vector of Ukraine - the acquisition in the optimum time period of full membership in the European Union in particular. Developing European studies, in particular, the coverage of the information policy of the European Union and individual Member States in recent years, the Department of International Information of the National University «Lviv Polytechnic» has held two international scientific and practical conferences with the publication of collections of materials. Based on the above theoretical and methodological principles of understanding modern information policy within the proposed discipline "Information Policy of the European Union", it is advisable to focus on the analysis of the common information policy and the main directions of cooperation of the European Union countries within the framework of integration process, which will allow its relevance to the strategic objectives and objectives of EU policy.

Keywords: *European Union, Ukraine, Information Policy, cooperation.*

REFERENCES

1. Hulai, V. V. (2016). Dosvid ta perspektyvy pidhotovky fakhivtsiv za mahisterskoiu prohramoiu «Informatsiino-analitychne zabezpechennia zovnishnoi polityky yevropeiskykh derzhav» v Natsionalnomu universytetu «Lvivska politekhnika». Materialy naukovykh konferentsii «Yevropeiski studii v universytetakh Ukrainy», 22 kvitnia 2016 r., m. Kyiv. Kyiv: IMV KNU im. T. Shevchenka, 2016, 38–40.
2. Hulai, V. V. (2017). Yevropeiska komponenta osvitho-profesiinykh program «Mizhnarodna informatsiia» spetsialnosti 055 «Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii» v Natsionalnomu universyteti «Lvivska politekhnika». *Yevropeiski studii v Ukraini: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy*. Zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 2 chervnia 2017 r.). Kyiv: Ukrainka Asotsiatsiia Vyklyadachiv i Doslidnykiv Yevropeiskoi Intehratsii; Teren, 2017, 87–91.

3. Pistrakevych, O. V. (2013). Ahentsii v Yevropeiskomu Soiuzi. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka*: zb. nauk. prats Asots. doktoriv nauk z derzhavnoho upravlinnia, 2013, № 4(16), 71–78.
4. Chichanovskyi, A. A. (2010). Informatsiini protsesy v strukturi svitovykh komunikatsiinykh system. Pidruchnyk. Kyiv: Hramota, 2010. 568 p.
5. Varho, O. (2015). Informatsiina polityka. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk/L. M. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk ta in. (uklad.); M. P. Trebina (red.). Kharkiv: Pravo, 2015, P. 318.
6. Ukraina v protsesakh hlobalnoho informatsiinoho obminu. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 26–27 travnia 2016 r.) / vstupne slovo. S. Pavliuk, V. Hulai (vidp. red.). Lviv, 2016, 125 p.
7. Varho, O. (2015). Informatsiina polityka. Politolohichni entsyklopedychnyi slovnyk/LM. Herasina, V. L. Pohribna, I. O. Polishchuk ta in. (uklad.); M. P. Trebina (red.). Kharkiv: Pravo, 2015, P. 318.
8. Ukraina v protsesakh hlobalnoho informatsiinoho obminu. *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 26–27 travnia 2016 r.) / vstupne slovo. S. Pavliuk, V. Hulai (vidp. red.). Lviv, 2016. 125 p.
9. Uhryn, L. (2014). Informatsiina polityka. Politolohiia: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk dlia studentiv VNZ I–IV rivniv akredytatsii/d-ra polit. n. N. M. Khomy (nauk. red.); [V. M. Denysenko, O. M. Sorba, L. Ya. Uhryn ta in.]. Lviv: «Novyi Svit-2000», 2014, P. 270.
10. Balytska, Yu. O. (2014). Formuvannia novoi stratehii publichnosti v informatsiinii diialnosti YeS. *Mediaforum: analityka, prohnozy, informatsiinyi menezhment*, 2014, 2, 101–116.
11. Zolotar, O. O. (2018). Informatsiina bezpeka liudyny: teoriia i praktyka. monohrafiia. Kyiv: TOV «Vydavnychi dim «ArtEk», 2018. 446 p.
12. Zaporozhets, O. Yu. (2009). Polityka Yevropeiskoho Soiuzu v sferi informatsiinoi bezpeky. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Zb. nauk. pr./Kyivskyi nats. un-t im. Tarasa Shevchenka, In-t mizhnar. vidnosyn. Kyiv, 2009, 87, 2, 36–45.
13. Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace. URL: <http://eur-lex.europa.eu/procedure/EN/202369>
14. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council concerning measures to ensure a high common level of network and information security across the Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52013PC0048>
15. Hbur, Z. V. (2018). Aktualni hibrydni zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 2018, 7, 97–99.
16. Council of the European Union. Council Conclusions on CSDP. URL: <http://www.consilium.europa.eu/media /24520/st08971en15.pdf>
17. High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response*. Brussels, 8.4.2016. URL: <https://ccdcoe.org/sites/ default/files/documents/EU-160406-JointFrameworkOnCounteringHybridThreats.pdf>
18. Datsenko, A. Yu. (2018). Yevropeyskyi dosvid protydii rosiiskii dezinformatsii periodu druhoi «kholodnoi vinyi». *Mizhnarodni vidnosyny. Seriia «Politychni nauky»*, 18–19. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3381
19. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0441+0+DOC+XML+V0//EN>
20. High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response*. Brussels, 8.4.2016. URL: <https://ccdcoe.org/sites/ default/files/documents/EU-160406-JointFrameworkOnCounteringHybridThreats.pdf>
21. Savych, A. S. (2014). Yevropeyski prohramy formuvannia informatsiinoho prostoru YeS. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 2014, 9, 169–182.

22. Holovka, A. A. (2018). Hromadianske suspilstvo yak subiekt protydii zahrozam natsionalnoi bezpetsy v informatsiinii sferi. Avtoref. dys. ... kand. polit. n.: spets. 21.01.01 «Osnovy natsionalnoi bezpeky derzhavy (politychni nauky)»/Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv, 2018. 20 p.

Матеріал надійшов до редакції 06.04.2019 р.

УДК 338(574):316.47

Роман Миколайчук,

студент 4 курсу освітньої програми «Міжнародні відносини»,

факультет міжнародних відносин,

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КАЗАХСТАНУ

У статті розкрито характеристику населення Республіки Казахстан, що відзначається зростанням за рахунок збільшення приросту й додатного сальдо міграції. Для країни властиве старіння нації, переважання жіночого населення, а особливо в середній і старшій вікових категоріях. Наголошено, що корисні копалини Казахстану одні з найбагатших на континенті та у світі. Тут наявні у великій кількості як паливні, так і рудні корисні копалини, зокрема нафта, газ, вугілля, залізна, марганцева й уранова руди. Також є значні поклади не рудних корисних копалин. Але, незважаючи на ресурсну забезпеченість, кліматичні умови не є сприятливими для освоєння цих здебільшого важкодоступних ресурсів, що значно підвищує ціну на сировину. Також клімат не дає змоги достатньою мірою розвивати сільське господарство, що через недостатність зрошення спричинило інтенсивніший розвиток тваринництва.

Казахстан відносять до країн із транзитною економікою та є індустріально-аграрною державою. Він володіє господарством, головна особливість якого – динамічний розвиток основних соціально-економічних показників. Проте існує значна залежність цих показників від цін на нафту й сировину, а також від економічного становища провідних торгових партнерів.

Господарство Казахстану представлене великою кількістю галузей, проте не всі вони розвинені достатньо, зокрема в обробній промисловості. Галузі видобувної промисловості домінують у структурі експорту промислових товарів. Існує проблема з недостатньою кількістю залучених інвестицій в економіку, зокрема в обробну промисловість і сільське господарство. Значна залежність розвитку рослинництва від природних умов. Характерною рисою сільського господарства є перевага тваринництва, проте здебільшого воно екстенсивне. Також спостерігаємо постійне збільшення частки сфери послуг у структурі господарства.

Економіка Казахстану розвивається, незважаючи на низку проблем, які з'явилися після розпаду СРСР через неправильний перехід до ринкової економіки, до яких відносять знецінення валюти, неефективну приватизацію, спад виробництва, занепад цілих галузей, недостатню кількість фінансових ресурсів. Проте на сучасному етапі

реалізовано комплекс реформ, що вивели країну з економічного краху та сприяють подальшому росту як економіки, так і якості життя населення.

Ключові слова: *Казахстан, соціально-економічний розвиток, природні ресурси, економіка, господарювання.*

1. ВСТУП

Постановка проблеми

Республіка Казахстан має індустріально-аграрну економіку й належить до постсоціалістичних республік із перехідною економікою, проте її часто відносять до країн, що розвиваються. Світовий науково-технічний прогрес призвів до кризи радянської державно-регулювальної системи господарства через її неспроможність адаптуватися до умов глобальної конкуренції. Кризові явища, що проявилися в соціально-економічній сфері за роки реформ, структурна перебудова супроводжувалася зниженням обсягів виробництва, ростом бідності, падінням народжуваності, ростом смертності, відтоком інтелектуальних ресурсів за межі.

Мета дослідження – провести комплексний аналіз сучасного соціально-економічного становища Республіки Казахстан.

Теоретичні та методичні основи дослідження. Природні умови та ресурси соціально-економічного розвитку Казахстану вивчали такі науковці, як Б. П. Алісов, Е. Н. Вилесов, А. А. Науменко, Л. К. Вєсьолова, Б. Ж. Аубекєров, І. П. Герасімов, Ф. Н. Мильков, В. М. Чупахін, В. М. Юрківський, М. С. Тонкопій. Використовували такі методи, як статистичний, метод систематизації, класифікації, порівняння, узагальнення й ін.

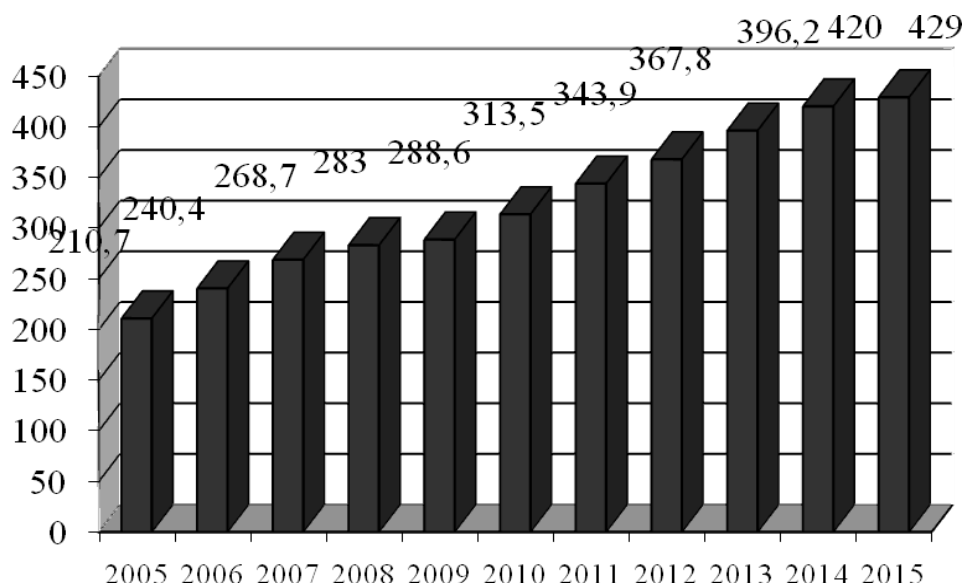
2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

За показником ВВП (ПКС) станом на 2015 р. Казахстан займає 42 місце в рейтингу МВФ (429 млрд дол. США). За останнє десятиліття ріст ВВП становить 103 %, що є 30-м результатом у світі. Середній щорічний приріст ВВП Казахстану був на рівні 7,4 %, проте цей період розвитку не є стабільним, хоча завжди залишався додатним. До 2008 р. приріст становив понад 10 %, а на 2009 р. у зв'язку зі світовою фінансовою кризою він знизився до 2 %, після чого декілька років коливався близько 7 %. І починаючи з 2014 р., знову спостерігаємо вповільнення приросту ВВП через падіння цін на нафту, а отже, і на інші сировинні товари, що залишаються головним джерелом доходів республіки (рис. 1) [1].

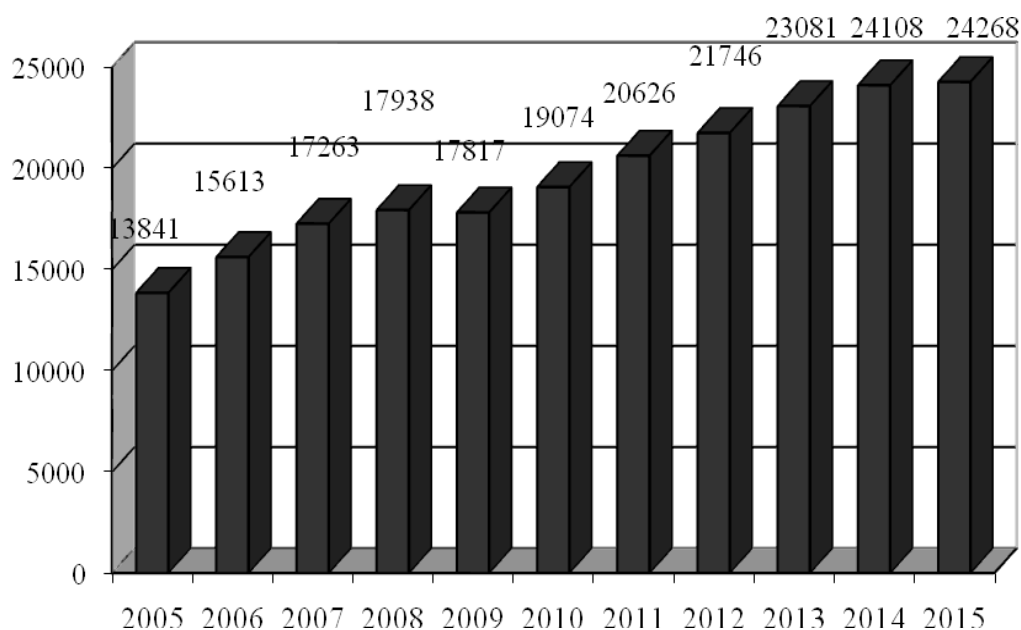
Структура ВВП Казахстану характеризує стан економіки. Частка промисловості в структурі ВВП дорівнює 36,1 %, сільського господарства – 3,4 %, сфери послуг – 60,5 %.

За показником ВВП (ПКС) на душу населення займає 52 місце та становить 24,3 тис. дол. на душу населення. ВВП на душу населення за останніх десять років зросло на 75 % (рис. 2) [2].

Рис. 1. Динаміка ВВП (ПКС) в Казахстані у 2005–2015 рр.

Рис. 2. Динаміка ВВП (ПКС) на душу населення в Казахстані у 2005–2015 рр.

Приріст цього показника значно зменшив приріст населення в Казахстані за останні роки, тому щорічні показники ВВП на душу населення дещо менші від сумарного ВВП у країні. Зокрема, у 2009 р. він був від'ємний і становив $-0,7\%$, а у 2015 р. він був мінімальний та дорівнював $0,7\%$.

У Казахстані досить непогана ситуація із зайнятістю, порівняно з іншими пострадянськими державами. РК, на відміну від Росії та України, змогла зберегти рівень безробіття в кризовому 2008-му й 2009 рр. на стабільному рівні. Проте вже у 2016 р. простежено зростання безробіття (рис. 3) [1].

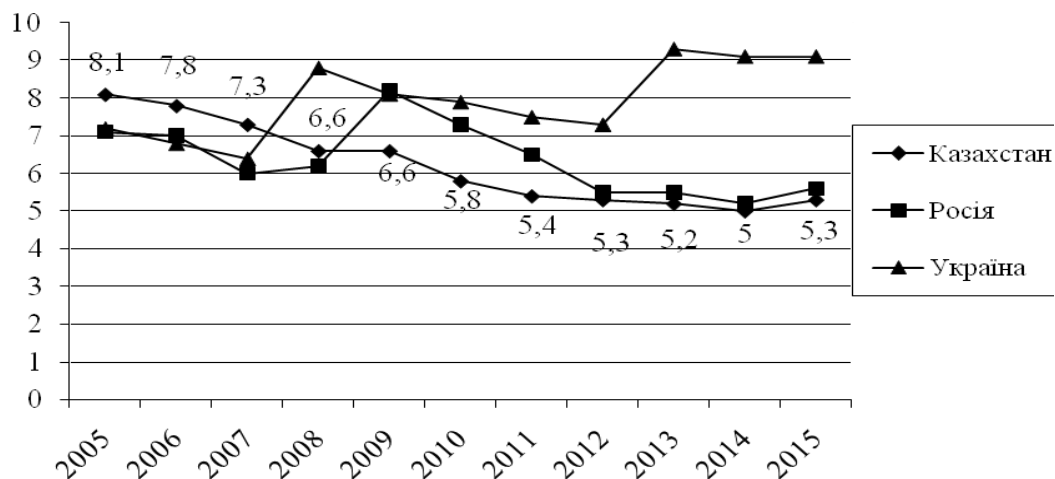

Рис. 3. Порівняння динаміки рівня безробіття в Казахстані, Україні та Росії у 2005–2015 рр.

Отже, Казахстан володіє господарством, головною особливістю якого є динамічний розвиток головних соціально-економічних показників. Проте існує значна залежність цих показників від цін на нафту та сировину, а також від економічного становища основних торгових партнерів.

Сьогодні найважливішим пріоритетом економічної політики Казахстану є зміцнення позицій республіки в регіональному енергетичному просторі. Казахстан входить у двадцятку найбільших виробників вуглеводів, нафтогазовий сектор становить до 25 % бюджету країни. Темпи видобутку казахстанських вуглеводів характеризуються динамікою інтенсивного росту поставок. Так, порівняно з 2000 р., виробництво вуглеводів збільшилося вдвічі. При цьому понад 80 % вуглеводів експортуються на світові ринки.

Провідними маршрутами казахстанської нафти на сьогодні є нафтопроводи Каспійського трубопровідного консорціуму (КТК); «Атирау – Самара»; «Казахстан – Китай» і морська система транспортування через порт Актау. Нафтопровід КТК загальною протяжністю 1510 км сполучає нафтове родовище «Тенгіз» і нафтоналивний термінал на російському узбережжі Чорного моря, поблизу порту Новоросійськ. Нафтопровід КТК є найбільшим напрямом експортних поставок казахстанської нафти [3].

Що стосується Транскаспійського газопроводу, то цей проект розглядаємо у зв'язку з реалізацією проекту Південно-Кавказького газопроводу Баку–Тбілісі–Ерзурум (БТЕ), будівництво якого завершено й трубопровід готовий до здійснення поставок газу. Маршрут дасть змогу експортувати природний газ до країн Європи через території Азербайджану, Грузії та Туреччини. Реалізація проекту Транскаспійського газопроводу з орієнтовною пропускною спроможністю 20 млрд куб. м у рік уможливить експорт казахстанського газу на ринки Європи шляхом подальшого приєднання до Південно-кавказького газопроводу БТЕ. Водночас потрібно зазначити, що реалізація цього проекту пов'язана з низкою ризиків, головними з яких є правовий статус Каспійського моря, що безпосередньо впливає на політику прокладки трубопроводу по дну моря, а також деякі політичні, екологічні та технологічні питання [4].

Багато нафтогазових родовищ Казахстану мають важкі умови видобутку, застаріле устаткування й низьку економічну ефективність, тому потребують великих капіталовкладень, що знижує їхню конкурентоспроможність, ефективність і призводить до порушень екології прилеглих регіонів у зв'язку з наявними випадками викидів нафти та газу через корозію нафтоналивних труб і несправностей обладнання. Оновлення активної частини основних виробничих фондів потребує притоку додаткових інвестицій. На сьогодні Казахстан вимушений продавати більшість видобутих вуглеводів у зв'язку з недостатніми капіталовкладеннями на її переробку [5].

Гірничодобувна промисловість є однією з головних галузей економіки Казахстану. Відмінна її особливість – велика різноманітність корисних копалин і, як наслідок, велика кількість підприємств, котрі працюють як безпосередньо у сфері розвідки й експлуатації родовищ, так і у сфері матеріально-технічного забезпечення процесів надрокористування.

Сучасні стратегічні завдання передбачають максимальне використання традиційних переваг Казахстану, до яких належить освоєння мінерально-сировинних ресурсів. З економічного погляду, важливою особливістю викопних ресурсів Казахстану є те, що вони часто залягають близько до поверхні землі й тому розробляються дешевим відкритим способом (у кар'єрах). Крім того, у низці випадків вони зручно розміщені для комплексного використання. Наприклад, у Центральному Казахстані порівняно близько один від одного розміщені руди кольорових і чорних металів, коксівне кам'яне вугілля, вапняки й вогнетривкі глини. Таке поєднання корисних копалин досить сприятливе для розвитку тут кольорової та чорної металургії й пов'язаних із ними хімічної промисловості та машинобудування.

Гірничодобувна промисловість Казахстану займає досить високі позиції у світі за обсягом виробництва. Відкриті й підземні рудники, а також підприємства з переробки руди були об'єднані та увійшли у власність різних груп підприємств. Лідуючі місця в гірничодобувній промисловості займають такі компанії, як «Казхром», «Казатомпром», «Казахмис», «Казцинк», «Казахалтин», «Арселор Міттал Теміртау» й ін.

Головним виробником вугілля виступає міжнародна металургійна компанія «ArcelorMittal», яка використовує вугілля для потреб власного великого заводу з виробництва сталі, розміщеного в цьому ж регіоні. Екібастузський басейн розміщений на північний схід від м. Астани, у Павлодарській області. На цей басейн припадає найбільша частка виробництва вугілля в Казахстані. Вугільні кар'єри Екібастузського басейну перебувають під управлінням державного підприємства «Богатир-Аксес», на частку якого припадає близько 35 % загального обсягу виробництва вугілля в країні.

У перспективі вугільна промисловість Казахстану отримає подальший розвиток. Крім реконструкції та технічного переобладнання низки шахт Карагандинського вугільного басейну, у роки незалежності розпочато освоєння Майкубенському буровугільного родовища, розміщеного на південний схід від Екібастуза, і розрізу «Приозерний» у Тургайському буровугільному басейні [6].

Із багатьох галузей машинобудування в Казахстані найбільш розвинені важке, сільськогосподарське машинобудування, верстатобудування, частково – приладобудування, а також електротехнічне машинобудування. Виходячи з потреб економіки, підприємства галузі випускають обладнання для гірничорудної, вугільної, нафтової, металургійної й харчової промисловості, машини для транспорту та будівництва. Також машинобудівні підприємства країни виробляють ковальсько-пресове обладнання (м. Шимкент), металорізальні верстати (м. Алмати), акумулятори (м. Талдикорган), відцентрові насоси (м. Астана), рентгенівське обладнання (м. Актобе).

Великими центрами виробництва промислового обладнання є м. Алмати, Караганда, Усть-Каменогорськ, Чимкент, Атирау; важливими центрами сільськогосподарського машинобудування – м. Астана й Павлодар. Нині в розвиток машинобудування залучаються іноземні інвестиції для організації в республіці нових виробництв, у тому числі медичного обладнання, сільськогосподарської техніки, дизельних двигунів, обладнання для харчової промисловості, електродвигунів та інших виробів [7].

Для розвитку хімічної промисловості в республіці є багата сировинна база: фосфорити, сірчаний колчедан, барит, бром, кухонна й калійна солі, сульфат натрію, відходи нафтопереробки й коксохімії, сірчані газид підприємств кольорової металургії. До сьогодні в республіці більш розвинені гірничо-хімічна промисловість та основна хімія, пов'язані з видобутком викопної хімічної сировини, виробництвом мінеральних добрив і неорганічних кислот – фосфорної й сірчаної. Водночас активно розвивається й нафтохімічна промисловість. У країні діють три нафтопереробні заводи – в Атирау, Павлодарі та Шимкенті, – що виробляють автобензин, дизельне, котельне паливо, авіаційний гас, нафтобітуми й інші нафтопродукти [8].

Із метою більш повного задоволення потреб республіки в нафтопродуктах найближчим часом передбачено побудувати ще один нафтопереробний завод на заході Казахстану, неподалік від м. Актау. Перспектива розвитку цієї галузі пов'язана з державною підтримкою й подальшими інвестиціями в комплексну переробку нафти.

Сільське господарство є однією з ключових галузей економіки Казахстану. На півночі країни кліматичні умови сприятливі для вирощування ярої пшениці, вівса, ячменю та інших зернових культур, а також дають змогу розвивати овочівництво, баштанництво й обробляти низку технічних культур – соняшник, тютюн та ін. На півдні республіки, у передгірській смузі й у долинах річок, де багато тепла, при штучному зрошенні високі врожаї дають бавовник, цукрові буряки, жовтий тютюн, рис; розвиваються садівництво та виноградарство.

Природні умови Казахстану, їх різноманіття зумовлюють значні потенційні можливості для розвитку тваринництва. У республіці традиційно займаються вівчарством, конярством, верблюдоводством, розведенням великої рогатої худоби. Пустельні та напівпустельні території в центральній і південно-західній частинах Казахстану широко використовуються як сезонні пасовища для худоби. Як літні пасовища застосовуються гірські луки на сході та південному сході

республіки. Будучи одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки республіки, сільське господарство має величезний потенціал із великими резервами. Аграрний сектор Казахстану має такі характеристики:

- різко виражена горизонтальна й вертикальна зональність ґрунтового та рослинного покривів. У лісостеповій і степовій зонах міститься 10 % усіх земель, у напівпустельній й пустельній – близько 60 %, у гірських областях – до 5 %. Усі землеробські зони країни характеризуються низькою кількістю річних опадів – 150–320 мм;

- загальна площа земель сільськогосподарського призначення – 222,6 млн га, із них під ріллею перебуває 24 млн га (10,8 %), під сіножатями – 5 млн га (2,2 %), пасовищами – 189 млн га (85 %);

- північні регіони спеціалізуються на вирощуванні зернових культур і тваринництві; південні регіони, де зрошення відіграє істотну роль, мають велику диверсифікацію вирощуваних культур (зернові, олійні, плодово-ягідні культури, овочі, бавовна);

- Казахстан є великим експортером пшениці й борошна (входить у десятку світових експортерів), значну частку в загальному експорті сільгосппродукції країни мають також бавовна (15 %), шкіра та шерсть (25 %);

- галузь тваринництва є для Казахстану традиційною.

На розвиток АПК Казахстану впливають такі негативні фактори:

- порушення спеціалізації національних АПК і міждержавного поділу праці, яке опиралося на максимальну відповідність із природно-економічними умовами;

- деградація великих переробних підприємств і галузей сільського господарства, які раніше орієнтувалися на міждержавні поставки;

- ріст собівартості продовольства, викликаний подорожчанням використовуваних ресурсів. Частковий вплив на зростання цін мають відкритість економіки й диспропорції світового ринку;

- низький рівень промислової переробки та незавантаженість потужностей переробних підприємств. У Казахстані потужності борошномельних заводів використовуються на 42,5 %, круп'яних – 29,6 %, молочних – 36 % і м'ясних підприємств – 42 %;

- споживання продовольства на національних ринках забезпечуються значною мірою за рахунок імпорту з держав далекого зарубіжжя. У республіці частка імпорту сільськогосподарської продукції й продовольства в ємності ринку перевищує 30 % [9].

Транспортна система Казахстану нині являє собою комплекс, до якого входить понад 115 тис км автодоріг із твердим покриттям; близько 14,4 тис км залізниць загального користування; 7,4 тис км під'їзних шляхів промислових підприємств; тисячі кілометрів трубопровідних магістралей для перекачування нафти, газу й нафтопродуктів; близько 4 тис км річкових шляхів, тисячі залізничних станцій, десятки великих портів, пристаней, перевалочних баз, аеропортів. Частка транспортно-комунікаційного комплексу Казахстану у ВВП країни становить – 10–12 %.

Залізничний транспорт у Казахстані є одним із найбільших секторів економіки країни, що розвивається (табл. 1) Перевезення вантажів на далекі відстані в Казахстані відбувається в основному залізничним транспортом, що характеризується високою перевізною спроможністю при порівняно невисокій вартості перевезень, великими капіталовкладеннями при будівництві залізничних доріг, які лише при значному залученні транспортних потоків. Недостатня забезпеченість вагонним парком, реальне становище робочого парку пасажирських вагонів у Казахстані є стримувальними факторами росту мобільності населення, що не може бути компенсовано пропозицією послуг інших видів транспорту через природно-кліматичні, географічні та економічні переваги залізничного транспорту.

Таблиця 1

Перевезення вантажів і вантажообіг за видами транспорту Казахстану у 2018 р. *

Вид транспорту	Млн т	Частка, %	Млн т км	Частка, %
Залізничний	184	25,9	135653	68,6
Автомобільний	382	53,8	5497	2,8
Повітряний	0	0	44	0,02
Трубопровідний	143	20,2	56573	0,02
Річковий	1	0,07	39	28,6
Усього	710	100	197806	100

*Складено за: [10].

Торгівля – одна з найбільших сфер економічної діяльності Республіки Казахстан, а її розвиток – одна з умов успішного функціонування економіки. Починаючи з 2003 р., частка галузі у валовому внутрішньому продукті республіки становить 11–12 %. У торгівлі зайнято до 15 % від загальної чисельності економічно активного населення. Обсяг товарообігу щорічно зростає з постійним приростом частки непродовольчих товарів. Крім того, у цьому секторі найбільш висока частка приватної власності, частка суб'єктів малого й середнього підприємництва, також ця галузь забезпечує повну та додаткову зайнятість для жінок, молоді. Саме тому соціально-економічне значення галузі торгівлі оцінюється досить високо. Розвиток галузі торгівлі в Казахстані відповідає світовим тенденціям. Воно характеризується витісненням традиційних форматів торгівлі сучасними, домінуванням великих роздрібних мереж, перебудовою системи поставок у сторону вертикальної інтеграції, використанням сучасних технологій продажів, маркетингу, появою нових форм торгівлі, таких як електронна й мобільна комерція.

Загалом, ринок Казахстану в перспективі є привабливим для розвитку роздрібною торгівлі. Найбільш динамічно в останні роки розвивається сегмент універсальної роздрібною торгівлі: cash-and-carry, супермаркетів, гіпермаркетів, торгових мереж. Крім того, торгові центри стають також і місцем проведення сімейного дозвілля, формуючи так звані торгово-розважальні центри. У Казахстані діє кілька великих торгових роздрібних мереж, представлені торгові центри, які використовують систему франчайзингу від міжнародних торгових компаній.

Отже, господарство Казахстану представлене великою кількістю галузей і має низку таких особливостей:

- переважання видобувної промисловості в структурі експорту;
- недостатня кількість залучених інвестицій в економіку, зокрема в промисловість і сільське господарство;
- значна залежність розвитку сільського господарства від природних умов;
- переважання в структурі с/г екстенсивного тваринництва;
- збільшення частки сфери послуг у структурі економіки.

Причини багатьох проблем Казахстану (спад виробництва, інфляція, нестійкість тенге, криза неплатежів) сягають у наявну централізовану систему господарювання та її спадок – монополізм і технічну відсталість. Реалізація ліберально-шокової програми переходу до ринку орієнтувалася на жорстку грошово-кредитну політику в поєднанні з лібералізацією цін і господарських зв'язків. Утручання держави в господарське життя країни обмежувалося разовими заходами. Цей курс можна визначити як монетаризм з елементами адміністративно-командного управління. Спроби проходження цього курсу призвели до неконтрольованого зростання цін і розвитку інфляційних процесів. Не спрацював механізм роздержавлення й приватизації, а монополізація виробництва посилилася. Зруйновано внутрішній ринок товарів народного споживання. Експорт та імпорт велися безсистемно та безконтрольно.

Навіть гіганти казахстанської індустрії були в скрутному становищі через брак оборотних коштів, втрати зв'язків із колишніми партнерами й традиційних ринків збуту, зниження інвестицій у модернізацію та структурну перебудову виробництва.

Купівельна спроможність більшості населення знижувалася через інфляцію, несвоєчасну виплату заробітної плати, пенсій, допомог і тривалого зростання цін на товари, продукти й послуги.

Головна причина негативних явищ – падіння виробництва. Криза виробництва – криза не лише всієї економіки, а й життя. Адже виробництво – не що інше, як процес створення матеріальних благ, необхідних для існування й розвитку як суспільства в цілому, так і кожного його члена. В умовах загального спаду виробництва підприємства з метою виживання займалися комерціалізацією, створенням малих підприємств, налагоджували виробництво тієї чи іншої продукції та знаходили ринок збуту. В очікуванні поліпшення стану справ з оплатою підприємства відвантажували свою продукцію споживачам, які потребували її, а ті, зі свого боку, займалися постачанням своїх товарів, не розраховуючи на швидке отримання прибутку через загальний дефіцит фінансів. Так, товаровиробники опинилися перед лицем відстрочки платежів [11].

У республіці росли ціни, оплата праці, наростав дефіцит бюджету, а виробництво знижувало випуск продукції. У результаті виникла інфляція, коли в обороті перебувала величезна маса грошей за нестачі споживчих товарів. Одна з причин різкого зниження інвестиційної активності й обмеження інтересів вкладників – знецінення їхніх заощаджень в ощадкасах. Інфляція також негативно позначилася на фінансовому становищі підприємств, унаслідок чого відбувалося знецінення оборотних коштів, амортизаційного фонду, подорожчання вплинуло на відсоткові ставки банківських кредитів [12].

У початковий період переходу до ринкових відносин в органах управління республіки відкидалася необхідність державного регулювання економіки, уважалося неприпустимим утручання уряду в перебіг передвиборних процесів в економіці. Ідея монетаризму настільки увійшла у свідомість правлячих структур, що державному регулюванню економіки не залишалася місця на шляху до ринкової економіки; на перший план поставлено грошово-фінансові справи, а виробництво – на другий. Розрахунок реформаторів на те, що відпустка цін стимулюватиме підприємства, підніматиме виробництво, щоб заробляти за рахунок нього кошти на оплату праці, не виправдався в Казахстані [11].

Малі приватні підприємства, кооперативи, селянські господарства не давали будь-яких помітних результатів, оскільки не чинили впливу на становлення ринкових відносин. На кризовому стані економіки не могла не позначитися й приватизація.

Необхідне розширення політики демонополізації на всі сфери економіки. Демонополізація та розукрупнення підприємств дасть змогу не лише створити умови для конкуренції, але й розв'язати проблему відсутності оборотних коштів у товаровиробників, забезпечить матеріальну базу для розвитку середнього й малого бізнесу. Розукрупнення підприємств дасть можливість залучити фінансові кошти середніх підприємців і, з іншого – оздоровити підприємства за допомогою відділення від основного виробництва неефективних служб [13].

Необхідне залучення іноземних інвестицій і державних капіталовкладень у найбільш важливі об'єкти економіки, переважно виробниче будівництво, наприклад у прокладку газонафтопроводів, оновлення технологічних ліній, на модернізацію підприємств, яким загрожує банкрутство. Якщо його використовувати розумно, поєднуючи його зі своїми внутрішніми можливостями, країна отримає новий вигляд і відродиться. Якщо будувати свою економічну стратегію в розрахунок на іноземний капітал при ослабленні власних зусиль, то Казахстан стане державою, залежною від кредитів розвинених країн Заходу [14].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливе значення має реорганізація збиткових підприємств шляхом санації й банкрутства. Це дасть змогу передати підприємства в руки ефективних власників, спроможних налагодити виробництво, погасити борг перед бюджетом, припинити практику прихованого дотування.

Отже, основні проблеми розвитку економіки – це необхідність поєднання державного регулювання економіки з грошово-фінансовою стабільністю, критичне сприйняття монетаризму. Переоцінка сформованого до теперішнього часу відносини між державою та підприємствами. Спад виробництва і його поглиблення, у чому зумовлені некерованістю із боку держави свободою й самостійністю товаровиробників в умовах зростаючої ринкової стихії, що призвело до розвалу економіки. Надійним інструментом впливу на ринкові відносини потрібно визнати поєднання плану та ринку, розробку на цьому етапі індикативного планування, охоплення широкого кола суб'єктів ринкових відносин. Декларування ролі підприємництва без реальної допомоги не дає йому

бажаних результатів. Проведена досі приватизація не досягла кінцевої мети, залишаючись самоціллю. По дорозі до ринку негативним фактором суспільного життя стала зростаюча тіньова економіка, яка стримує становлення цивілізованого переходу до ринку й сприяє поглибленню спаду виробництва.

Таким чином, господарство Казахстану незважаючи на цілий комплекс проблем, які з'явилися після розпаду СРСР, серед котрих – знецінення валюти, неефективна приватизація, спад виробництва занепад цілих галузей у 90-х рр., змогло порівняно швидко вийти на рівень 1991 р., проте повністю подолати наслідки цих проблем не вдалось.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валовой внутренний продукт стран в 1980–2015 гг. URL: <http://svspb.net/danmark/vvp-stran.php>.
2. Рейтинг стран по ВВП на душу населения 1980–2015 гг. URL: <http://svspb.net/danmark/vvp-stran-na-dushu-naselenija.php>.
3. Каледина Н. В. Экономическая, социальная и политическая география мира. Регионы и страны. Москва: Гардарики, 2002. 928 с.
4. Давильбекова Ж. Х. Развитие нефтегазового машиностроения. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 9. С. 92–99.
5. Алиев Т. Казахстан: многовариантность макроекономических показателей. *Мировая экономика и международные отношения*. 2013. № 2. С. 66–73.
6. Проект отраслевой программы по развитию нефтегазовой отрасли. URL: http://www.kazenergy.com/images/Otraslevie_Programy/program.doc.
7. Уровень безработицы в странах мира стран в 1980–2014 гг. URL: <http://svspb.net/danmark/bezrabotica-stran.php>.
8. Шувалова Г. Г. Экономика промышленности: учеб.-метод. разработка / Г. Г. Шувалова. Владивосток: Изд-во ВГУЭС – 2002 р.
9. Мировая экономика: учебник/под ред. А. С. Булатова. Москва: МАУП. 2004. 197 с.
10. Государственная статистика Казахстана. URL: <http://stat.gov.kz>.
11. Модели перехода от административной экономики к рыночной/под ред. С.Б. Байзакова. Алматы: Рауан, 1997. 276 с.
12. Аубакиров Я. Н. Экономические проблемы стратегии Казахстана. Алматы, 1997. 384 с.
13. Сундук А. М. Розвиток національної економіки в контексті глобальних викликів. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 101–110.
14. Назарбаев Н. А. Долгосрочная стратегия развития Республики Казахстан: «Казахстан-2030». Алматы: Рауан, 1998.

THE FEATURES OF CURRENT SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN

The article reveals that the population of the Republic of Kazakhstan is characterized by growth at the expense of increasing the growth and positive balance of migration. For this country characteristic features are the aging of the nation, the prevalence of the female population, and especially in the middle and older age categories.

It is noted that Kazakhstan's minerals are among the richest in the continent and in the world. There are large quantities of both fuel and ore minerals, in particular: oil, gas, coal, iron, manganese and uranium ore. There are also significant deposits of non-ore minerals. But despite resource availability, climatic conditions are not favorable for their development in most of the hard-to-reach resources, which significantly increases the price of raw materials. Also, the climate does not allow to sufficiently develop agriculture, which, due to insufficient irrigation, has led to more intensive livestock development.

Kazakhstan belongs to the countries with a transit economy and is an industrial-agrarian state. It owns an economy, the main feature of which is the dynamic development of basic socio-economic indicators. However, there is a significant dependence of these indicators on oil and raw material prices, as well as on the economic situation of major trading partners.

The economy of Kazakhstan is represented by a large number of branches, but not all of them are sufficiently developed in particular in the manufacturing industry. Extractive industries dominate the structure of exports of industrial goods. There is a problem with an insufficient number of investments in the economy, in particular, in the manufacturing industry and agriculture. Significant dependence of crop production on natural conditions. A characteristic feature of agriculture is the prevalence of livestock breeding but in the main it is extensive. There is also a steady increase in the share of services in the structure of the economy.

The economy of Kazakhstan, despite a number of problems that arose after the collapse of the USSR due to the wrong transition to a market economy, which include: currency depreciation, ineffective privatization, decline in production, decline in entire sectors, and insufficient financial resources. However, at the present stage, a complex of reforms has led to the country's economic collapse and contributes to the further growth of both the economy and the quality of life of the population.

Key words: Kazakhstan, socio-economic development, natural resources, economy, management.

Матеріал надійшов до редакції 11.10.2018 р.

УДК 323.2

Юлія Миндреску,

аспірантка кафедри політології та державного управління,
Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,
Чернівці, Україна
ulia8099@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ ТА РУМУНІЇ

Корупція як соціальне явище притаманна будь-якому суспільству, будь-якій державі. Жодна країна у світі сьогодні не може оголосити себе вільною від корупції. Однак окремим із них удається ефективно протистояти цьому негативному явищу, у тому числі й завдяки запровадженню антикорупційної політики, її послідовній реалізації з використанням всіх державних механізмів і можливостей громадянського суспільства. У статті визначено особливості формування інститутів антикорупційної політики в Україні та Румунії. Проаналізовано досвід сусідньої країни щодо розробки ефективних механізмів боротьби з політичною корупцією в системі державного управління, який може бути корисним для України.

Ключові слова: корупція, Румунія, Україна злочинність, політична корупція, прокуратура.

ВСТУП

Постановка проблеми. Корупція в сучасному світі долає кордони держав і стає національною та міжнародною загрозою для основних демократичних цінностей: справедливості, свободи, рівності. Незважаючи на відмінності в державному пристрої, і Україна, і Румунія визначалися раніше міжнародним співтовариством як країни з дуже низькою опірністю корупційній експансії. При цьому відсутність соціальних механізмів попередження корупції, спроба їх заміни репресивними правовими засобами негативно позначаються на сприйнятті громадян наших держав можливості використовувати владу для захисту прав і свобод людини [2]. Підвищенню ефективності протидії корупції сприяє впровадження в законодавство й практику антикорупційних концепцій і стратегій. Така діяльність узгоджується з реалізацією положень Конвенцій ООН проти корупції. Ними визначено, що кожна держава-учасник, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи, розробляє та здійснює скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства й відображає принципи правопорядку, відповідного управління державними справами та державним майном, чесності та непідкупності, прозорості й відповідальності [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній політичній науці розпочалося вивчення політичної корупції. В Україні лише постало питання про створення системи протидії корупції, тому досвід Румунії є цінним у практичному відношенні.

Мета статті – аналіз формування інститутів антикорупційної політики в Україні та Румунії.

З урахуванням особливостей проявів корупції в Україні й Румунії, законодавчого врегулювання правової відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, формування системи правоохоронних органів, уповноважених вести боротьбу з корупцією, доцільним для збагачення юридичної науки потрібно визнати вивчення досвіду законодавчого закріплення визначення поняття та ознак державної антикорупційної політики.

На сьогодні існує проблема, особливо в державах постсоціалістичного напрямку, яка полягає в недостатньому здійсненні контролю за працівниками й високопосадовцями державного апарату щодо виконання ними професійної діяльності. Це породжує корупційні схеми задля власної незаконної вигоди, а отже, і важкість викорінення такого негативного правового явища. Transparency International дослідила питання місця України серед країн, які борються з корупцією (120 місце зі 180 позицій за 2018 р.). Для порівняння наведемо Румунію, яка зайняла 61 місце в списку. Україна вчергове опинилася на одному щаблі з Угандою та Болівією як одна з найбільш корумпованих країн світу.

Так, в Україні прийнято кілька нормативно-правових актів, що містять у своїй назві або тексті словосполучення «антикорупційна політика». Зокрема, в Основах антикорупційної політики, схвалених Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р № 1688-р (Розпорядження втратило

чинність на підставі Постанови КМ № 1126 від 02.11.2011 р), антикорупційну політику визначено як «... комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, спрямованих на створення системи запобігання та протидії корупції та усунення причин її виникнення» [7]. Аналізоване поняття використовували й у назвах інших нормативних актів, що втратили чинність, зокрема в Постановах Кабінету Міністрів України «Питання реалізації державної антикорупційної політики» від 16 вересня 2009 р. № 1057, «Деякі питання Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики» від 28 квітня 2009 р. № 416, «Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань антикорупційної політики» від 24 квітня 2009 р. № 410, «Деякі питання реалізації державної антикорупційної політики» від 4 червня 2008 р. № 532 та деяких інших. У головному програмному антикорупційному документі – Державній програмі щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240, – констатується, що відсутність єдиної загальнодержавної антикорупційної політики в Україні є однією з причин неефективного реагування держави й суспільства на загрозу корупції. Для поліпшення стану запобігання та протидії корупції в цій програмі передбачено комплекс заходів, об'єднаних у такі групи: реформування системи державного управління та адміністративних процедур; зменшення адміністративного тиску на підприємців, запобігання тінізації економіки; забезпечення доброчесності на публічній службі й службі в органах місцевого самоврядування; поліпшення умов доступу фізичних, юридичних осіб та об'єднань громадян без статусу юридичної особи до інформації про діяльність органів державної влади й органів місцевого самоврядування; удосконалення системи використання державного майна та бюджетних коштів, оптимізація фінансування політичних партій і виборчих кампаній; удосконалення антикорупційної експертизи; формування громадської підтримки дій влади в запобіганні та протидії корупції; удосконалення системи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; підвищення кваліфікації суддів, працівників прокуратури та правоохоронних органів; запобігання проявам корупції в правоохоронних органах; удосконалення інституту відповідальності за корупційні правопорушення; зниження рівня корупції в приватному секторі; у сферах підвищеного корупційного ризику: правоохоронної, медичної, земельної, освітньої, податкової, митної, державних закупівель і державної служби, активізація міжнародного співробітництва в галузі запобігання та протидії корупції [8–10].

Наразі базовим документом у сфері антикорупційної політики є Антикорупційна стратегія на 2018–2020 рр., на основі якої здійснюється деталізація передбачених у ній заходів. Ефективній реалізації завдань Антикорупційної стратегії сприятиме збереження практики прийняття Кабінетом Міністрів України Державної програми з установленням заходів реалізації завдань Антикорупційної стратегії, ступінь виконання яких повинен слугувати оцінкою її ефективності. Закон України «Про засади державної антикорупційної

політики (Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки)» передбачав спрямування значних матеріальних і кадрових ресурсів на боротьбу з корупцією. Протягом останніх трьох років необхідні видатки з Державного бюджету України забезпечили створення й діяльність нової системи державних спеціалізованих антикорупційних органів. Наразі НАЗК, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) і Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів (АРМА), розглядаються суспільством і міжнародними партнерами України як ключові елементи подолання корупції. Водночас зберігається необхідність зміцнення довіри населення до них і їхньої спроможності боротися з корупцією. В Україні поки що не подолані протиріччя та взаємна недовіра суспільства й органів державної влади. За цих умов для ефективного запобігання корупції потрібно зміцнювати взаємодію органів державної влади та місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства [1, 3].

На відміну від України, стан корупції в Румунії викликав занепокоєння в інститутах Європейського Союзу й на момент приєднання країни до наднаціонального утворення (2007 р.) проблема недостатньої протидії цьому явищу вважалася головною претензією ЄС. Хоча на етапі підготовки до вступу Румунії до ЄС країна докладала багатьох зусиль у цьому напрямі. Протягом 1994–1999 р., за офіційними даними, у Румунії 2681 особа була засуджена за різні акти корупції, у тому числі 1359 – за отримання хабара (понад 50 %). Починаючи з 2000 р., законодавство про корупцію змінювалося в напрямі розширення сфери застосування вже наявних законів, а також збільшення деяких покарань. Однак цього виявилось недостатньо для ефективної протидії корупції [16].

На початку 2000-х років і на момент вступу до ЄС здобутки Румунії в напрямі протидії корупції оцінювалися надто скромно, зважаючи на такі обставини: а) практичну відсутність протидії політичній корупції, зловживанням і збагаченню на вищому політичному рівні; б) низьку кількість кінцевих обвинувальних вироків суду за корупційними справами (які вступили в законну силу) [12].

Рішення про створення окремого спеціалізованого органу для кримінального переслідування у сфері корупції прийнято у 2000 р., а у 2002 р. створено Національну прокурорську службу з боротьби проти корупції, яка внаслідок реорганізації у 2006 р. перетворена в Національний антикорупційний директорат (Directia Nationala Anticoruptie – DNA) як підрозділ Генеральної прокуратури при Верховному суді касації і юстиції. Статус Національного антикорупційного директорату (далі – НАД) закладено в надзвичайному рішенні (ордонансі) Уряду № 43/2002, яке підтверджено Законом № 503/20022. Цим законом водночас унесено зміни до надзвичайного рішення Уряду № 43/2002 (акт делегованого законодавства), зокрема ст. 8 у новій редакції встановлювала, що Головний прокурор Національного антикорупційного директорату призначається й звільняється з посади Президентом Румунії за погодженням із

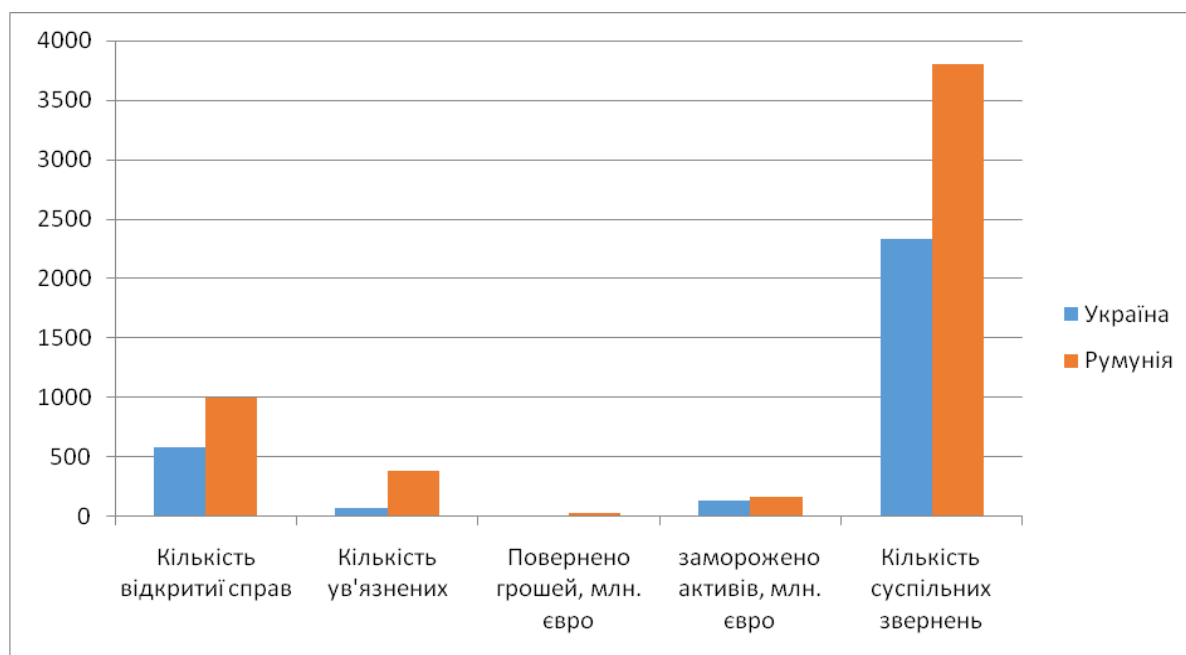
Вищою радою магістратури на підставі подання міністра юстиції (може бути повторно призначений не більше одного разу). У ст. 9 визначено, що для того, аби бути призначеним до НАД, прокурори повинні мати «видатні професійні якості й результати в боротьбі з корупцією» [13].

Директорату передано в підвідомчість справи за злочинами, перерахованими в Законі № 78/2000 «Про попередження, виявлення та судове переслідування злочинів, пов'язаних з корупцією» (із поправками 2003 і 2004 рр.). Згідно зі ст. 1 вказаного Закону він установлює заходи щодо попередження, виявлення й покарання корупційних діянь і застосовується до таких осіб: а) які здійснюють публічну функцію незалежно від того, як вони отримали доступ до неї, в органах державної влади або в установах; б) які постійно або тимчасово відповідно до визначеної законом функції або завдання беруть участь у прийнятті рішень або можуть впливати на надання публічних послуг у комерційних компаніях, національних компаніях, національних товариствах, кооперативних утворень або в інших одиницях; в) які здійснюють контроль за дотриманням закону; г) які забезпечують спеціалізовані підрозділи щодо нагляду за дотриманням пунктів а) і б) у частині, у якій вони беруть участь у прийнятті рішень або можуть впливати; ґ) які, незалежно від їх положення, посади, виконують контроль або надають спеціалізовану допомогу в частині, у якій беруть участь у прийнятті рішень або можуть впливати щодо: операцій, які включають циркуляцію капіталу, операції банку, іноземну валюту або кредити, інвестиційні операції у фондових біржах, страхування, взаємні інвестиції або про банківські рахунки й прирівняні до них, вітчизняні та міжнародні комерційні угоди; д) які обіймають ключові посади в політичній партії, профспілці, організації або є роботодавцями в некомерційному об'єднанні чи фонді; е) інші особи, ніж ті, про які йшлося в попередніх пунктах, якщо це передбачено законом [14].

Матеріальна юрисдикція НАД охоплює як традиційні склади злочинів, наприклад отримання й давання хабаря, так і низку злочинів, пов'язаних із корупцією, а також тих, які спрямовані проти фінансових інтересів Європейського Союзу. Поправки, що послідовно вносилися до законодавства, покликані зосередити зусилля НАД на виконанні завдання боротьби з корупцією серед високопосадовців. Менш значущі випадки корупції залишаються в юрисдикції звичайних органів прокуратури [15].

За останнє десятиліття результати діяльності у сфері протидії політичній корупції в цій державі настільки вражаючі, що слугують зразком для інших держав, у тому числі для України. Для протидії корупції на вищому рівні удосконалено нормативно-правову базу, у тому числі зроблено кроки з реформування Кримінального кодексу й Кримінально-процесуального кодексу, які набули чинності на початку 2014 р. Крім того, налагоджено взаємодію Національного антикорупційного директорату з іншими спеціальними службами, уповноваженими на протидію корупції, передовсім з Головним управлінням протидії корупції МВС (DGA), яке займається боротьбою з корупцією всередині поліції, та Національним агентством цілісності (ANI), що

виконує перевірку конфліктів інтересів, порушення вимог несумісності й випадки особистого збагачення державних посадових осіб.

Рис. 1. *Результати роботи антикорупційних органів України та Румунії*

Окремо наголосимо на результатах діяльності інститутів боротьби з корупцією, деякі з яких наведено в порівняльній перспективі на рис 1.

Дані, наведені на рис. 1, указують на те, що результати діяльності антикорупційних органів Румунії, на відміну від України, набирають обертів із року в рік. За 2018 р. загалом повернено в бюджет Румунії 24,3 млн євро, а в Україні – лише 3 млн євро. У Румунії направлено до суду 997 кримінальних справ, за якими 381 особу ув'язнено. Серед них були й чиновники, державні службовці, судді, адвокати, поліцейські, військовослужбовці. В Україні антикорупційні органи відкрили лише 577 справ, із яких лише 67 чоловік отримали покарання. Румунія під час перевірки заморозила 159,5 млн євро активів. В Україні ця сума становить 130,8 млн євро. Кількість суспільних звернень громадян до антикорупційних органів становила 3800 у Румунії, в Україні цей показник сягнув 2328 запитів.

Із початку року в Румунії множитья чисельність високопоставлених підслідних, серед яких – і ряд колишніх міністрів. Примітно, що вони отримують у суді реальні тюремні терміни. Один колишній суддя отримав 22 роки за винесення неправосудних вироків, два колишні міністри – від чотирьох до п'яти років за витік інформації в процесі приватизації державної власності. Також довелося піти у відставку міністру фінансів, проти якого порушено справу; проблеми виникли в керівника прокурорської групи з боротьби з організованою злочинністю; керівника контррозвідки, який нібито вимагав півмільйона євро в одного підприємця на підтримку телекомпанії.

По суті, під загрозою викриттів виявилася вся румунська верхівка, незалежно від партійної приналежності. З одного боку, румуни аплодують

рішучій боротьбі з корупцією, яка є невід'ємною частиною місцевого політичного життя, з іншого – стали виникати побоювання: замість корумпованих правлячих кіл, країна перетвориться в республіку, де панують прокурори та слідчі, і втратить політичну керованість.

Для формулювання стратегічних цілей України важливо знати, яка відстань відділяє нашу країну від європейського сусіда. Із кожним роком такий розрив скорочується, однак цьому сприяє загальна актуалізація проблеми корупції у світі. Тому очевидною залишається необхідність посилення роботи в цьому напрямку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підбиваючи підсумки вибудови системи протидії політичній корупції в Україні та Румунії, ми простежили, що вони мають різні показники. По-перше, визнаємо, що саме процес підготовки Румунії до вступу в Європейський Союз і перебування в умовах його правопорядку, стало найпершим фактором, який впливав на створення де-факто нової системи протидії корупції. Цей вплив проявлявся по-різному: через підготовку кадрів, допомогу фінансовими коштами, широке співробітництво зі спеціалізованими інститутами інших держав – учасників ЄС і найбільше – через жорсткий контроль інститутів Європейського Союзу в цьому питанні. По-друге, розвиток антикорупційної системи в Румунії засвідчив розуміння таких її параметрів, як комплексність і ґрунтовність. По-третє, масштаби діяльності щодо протидії корупції в Румунії, яка після вступу в ЄС у 2007 р. набула системного й цілеспрямованого характеру, відображаються в кількісних і якісних показниках. Якість кримінальних розслідувань та обґрунтованість доказовості зібраних матеріалів були встановлені судом, який виніс обвинувальний вирок щодо 90 % осіб, відправлених до суду. Якість результатів роботи з протидії корупції в Румунії проявляється додатково в таких показниках, як: а) неупередженість щодо політичних сил, перебування чи неперехування осіб на посадах у системі влади на момент їх звинувачення в корупційних злочинах. Звинувачувані особи представляють увесь політичний спектр країни, усі основні політичні партії, що зумовлює довіру суспільства до антикорупційної діяльності, унеможливлення використання боротьби з корупцією як механізму розправи над політичними опонентами; б) звинувачувані особи перебували на всіх типах посад в органах державної влади й у публічному секторі взагалі (від членів парламенту до мерів міст).

Україна, зі свого боку, протягом останніх років почала робити активні кроки на шляху протидії корупції. Дослідження обраних показників для аналізу ефективності антикорупційної політики держави дало змогу переконатися, що в Україні створено достатні законодавчі та організаційні підвалини для протидії корупції. Але на сучасному етапі формування й реалізації антикорупційної політики держави разом із прийняттям перспективної, довгострокової програми з протидії корупції у вигляді антикорупційної стратегії, ще потрібно виконати

низку завдань, які нададуть діяльності держави у сфері протидії корупції комплексності, системності та послідовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтернативний (тіньовий) звіт про виконання Україною рекомендацій, наданих за результатами третього раунду оцінювання в рамках Стамбульського плану дій Антикоруptionної мережі ОЕСР для країн Східної Європи та Центральної Азії. *Результати громадської оцінки станом на лютий 2014 р./за заг. ред. Р. Рябошапка, О. Хмари*. URL: <http://ti-ukraine.org/what-we-do/research/4653.html>
2. Волошенко А. В. Проблеми здійснення антикорупційних реформ в сучасній Україні та шляхи їх реалізації. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 8. С. 51–61.
3. Державна програма щодо запобігання та протидії корупції на 2011–2015 роки: утверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240. *Урядовий кур'єр*. 2011. № 238.
4. Заброда Д. Г. Поняття державної антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 98–104
5. Звіт національного антикорупційного бюро України за 2018 рік. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003, ратифікована Україною 01.01.2010. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49. У розділі ст. 2048.
7. Про Концепцію подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» [Указ Президента України від 11 верес. 2006 р. № 742/2006]. *Офіційний вісник України*. 2006. 27 верес. (№ 37). С. 9, 17.
8. Про Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки [Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1001/2011]. *Офіційний вісник Президента України*. 2011. 3 лист. (№ 29). С.13, 18.
9. Про Національну програму боротьби з корупцією/[Указ Президента України від 10 квітня 1997 р. №319/97]. *Офіційний вісник України*. 1997. 17 квіт. (№ 15). С. 11, 15. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки/ [Указ Президента України від 24 квіт. 1998 р. № 367/98]. *Офіційний вісник України*. 1998. 14 трав. (№ 15). С. 14, 16.
10. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»/Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015 р. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
11. Скулиш Є. Д. Державне бюро розслідувань як спеціально уповноважений суб'єкт протидії корупції. *Вісник Національної академії адвокатури України*. 2013. № 3. С. 68–72.
12. Україні. URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558>.
13. Федоренко С. Румунія: народ проти корупції. URL: <https://dt.ua/international/rumuniya-narod-proti-korupciyi-.html>
14. Шимон І. П. Протидія політичній корупції в Румунії: можливий досвід для України. *Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство*. 2016. С. 366–370.
15. Anticoruptie. URL : <http://www.lex.ro/Legea-503-2002-32254.aspx>
16. Legeanr privind prevenirea, descoperirea si sanctionarea faptelor de coruptie. URL: http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_prevenire_fapte_coruptie.php
17. Raportul de activitate pentru anul 2018. URL: <http://www.pna.ro/obiect2.jsp?id=376>

FORMATION OF INSTITUTES OF ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE AND ROMANIA

Corruption as a social phenomenon is inherent in any society, any state. No country in the world today can declare itself free of corruption. However, some of them can effectively counteract this negative phenomenon, including through the introduction of anticorruption policy, its

consistent implementation of the use of all state mechanisms and opportunities of civil society. The article outlines the peculiarities of the formation of institutes of anti-corruption policy in Ukraine and Romania. The experience of the neighboring country regarding the development of effective mechanisms for combating political corruption in the system of public administration, which may be useful for Ukraine, is analyzed.

Key words: corruption, Romania, Ukraine crime, political corruption, prosecutor's office.

REFERENCES

1. About the National Anti-Corruption Strategy for 2011–2015 [Decree of the President of Ukraine dated October 21, 2011, No. 1001/2011]. *Officer. Bulletin of the President of Ukraine*, 2011th, 3rd of November, (No. 29), p. 13, 18.
2. About the Strategy of Sustainable Development «Ukraine 2020». *Decree of the President of Ukraine*, No. 5/2015 dated January 12, 2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>.
3. An alternative (shadow) report on the implementation by Ukraine of the recommendations provided by the third round of evaluation under the OECD Anticorruption Network's Istanbul Action Plan for Eastern Europe and Central Asia. Results of public assessment as of February 2014 / per community. edit R. Ryaboshapka, O. Khmari. URL: <http://ti-ukraine.org/what-we-do/research/4653.Html>
4. Anticoruptie. URL : <http://www.lex.ro/Legea-503-2002-32254.aspx>
5. Fedorenko, S. Romania: People Against Corruption. URL: <https://dt.ua/international/rumuniya-narod-proti-korupciyi-.html>
6. Legeanr privind prevenirea, descoperirea si sanctionarea faptelor de coruptie. URL: http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_prevenire_fapte_coruptie.php
7. On the Concept of Overcoming Corruption in Ukraine «On the Road to Integrity»/ [Decree of the President of Ukraine dated September 11, 2006, No. 742/2006]. *Officer. Bulletin of Ukraine*, 2006, sep. 27 (No. 37), p. 9 17.
8. On the National Anti-Corruption Program [Decree of the President of Ukraine dated April 10, 1997, № 319/97]. *Officer. wisn Of Ukraine*, April 1997 – April 17 (No. 15), p. 11, 15. About the Concept of struggle against corruption for 1998-2005 [Decree of the President of Ukraine from April 24. 1998, № 367/98]. *Officer. Bulletin of Ukraine*, 1998, May 14 (No. 15), p. 14–16.
9. Raportul de activitate pentru anul 2018. URL: <http://www.pna.ro/obiect2.jsp?id=376>
10. Report of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine for 2018. URL: <https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit.pdf>
11. Shimon, I. P. (2016). Counteraction of political corruption in Romania: possible experience for Ukraine. *The legal system of Ukraine and international law, comparative law*, 2016, pp. 366–370.
12. Skulish, Ye. D. (2013). State Bureau of Investigations as a Specially Authorized Anti-Corruption Substance. *Bulletin of the National Academy of Advocacy of Ukraine*, 2013, No. 3, p. 68–72.
13. State Program for the Prevention and Counteraction of Corruption for 2011–2015: approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 28, 2011, No. 1240. *Урядовий кур'єр*, 2011, № 238.
14. Ukraine. URL: <http://kaas.gov.ua/law-library/articles/b/558>.
15. United Nations Convention against Corruption of 31.10.2003, ratified by Ukraine 01.01.2010. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2007, No. 49. In the section of Art. 2048
16. Voloshenko, A. V. (2016). Problems of implementation of anti-corruption reforms in modern Ukraine and ways of their realization. *Current problems of the economy*, 2016, No. 8, p. 51–61.
17. Zabroda, D. G. (2012). Concept of State Anticorruption Policy. *Law and Safety*, 2012, No. 2 (44), p. 98–104.

Матеріал надійшов до редакції 16.10.2018 р.

УДК 323.019.5(438:470+571)

Андрій Моренчук,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Анастасія Марчук

студентка 4 курсу, факультет міжнародних відносин

спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації

та регіональні студії»,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

АНТИУКРАЇНСЬКІ ПРОТЕСТИ В ПОЛЬЩІ: ПОЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА?

*У статті досліджено проблему антиукраїнської пропаганди як засобу інформаційної війни Росії. Проаналізовано механізми російського впливу на польське суспільство та основні теми, які використовуються для маніпуляцій. Виокремлено провідні антиукраїнські гасла та позиції радикальних польських сил, прояви дискримінаційного ставлення до українців. Досліджено діяльність груп та сторінок у Facebook, які об'єднують радикально налаштованих проти українців поляків. Серед них потрібно назвати *Ukrainiec nie jest moim bratem*, *Polski Lwów*, *Lwów Zawsze Polski*, *Pamiętam Wołyń*, *Sprawa Kresowa – Sprawa Narodowa*. Завдяки роботі українських активістів «Кіберхунти» й «Українського Кіберальянсу» (UCA) добуто докази причетності РФ до організації антиукраїнських протестів. У результаті їх аналізу можна зробити висновок, що громадянин Білорусі Олександр Усовський активно займався організацією антиукраїнських акцій у Польщі та інших країнах Східної Європи. Також наведено приклади інструментів впливу. РФ використовує дуже широкий набір важелів – від жорстких, таких як приховані військові загрози або економічний та енергетичний шантаж, до м'яких, таких як мережа російських і проросійських агентів, а також гібридних, як-от вплив за допомогою поширення дезінформації за посередництва ЗМІ та соцмережі.*

Оскільки проблема антиукраїнських протестів є складовою частиною російської інформаційної війни, то це становить велику загрозу для державності України. Вважаємо, що найкращою протидією поширенню негативної інформації на тему українців було б створення позитивних повідомлень та поширення правдивої інформації щодо настроїв польського суспільства. Потрібно проводити активну комунікаційну роботу й розкривати механізми впливу проросійських сил на польське (та не лише польське) суспільство й оприлюднювати результати досліджень. Також потребує детальнішого аналізу проблема фальсифікації історичних фактів, а виявлені в ході дослідження правдиві факти – більшого розповсюдження через різні канали зв'язку.

Ключові слова: зовнішня політика, інформаційна політика, антиукраїнська пропаганда.

1. ВСТУП

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання проблеми антиукраїнських протестів є складовою частиною російської інформаційної

війни. Антиукраїнська пропаганда в Польщі стала потужним засобом впливу на свідомість поляків і становить велику загрозу для державності України.

Аналіз досліджень. Протягом останніх років чимало аналітиків, журналістів і політиків займалися вивченням питань, що стосуються інформаційної війни та антиукраїнської пропаганди в Польщі. Серед них заслуговують на увагу дослідження таких авторів, як Войцех Кононьчук, Мачей Заневич, Петро Тима, Марек Трошинський, Максим Розумний, Іван Крупський і багато інших.

Войцех Кононьчук та Мачей Заневич у своїх публікаціях досліджували тему історичної пам'яті й взаємних звинувачень поляків та українців. Вони запевняють, що серед українських політиків та експертів потрібна глибока дискусія про те, як розвивати відносини з Польщею, особливо в контексті зростаючої кількості українців, котрі оселяються в Польщі [3].

Важливим і дуже корисним джерелом інформації є звіт Об'єднання українців Польщі під назвою «Українська меншість у Польщі та мігранти з України в Польщі. Аналіз дискурсу», опублікований у 2018 р. Голова об'єднання Петро Тима пояснив, що дослідження є реакцією на негативні дії щодо українців, які почастишали в різних регіонах країни, починаючи з 2014 р. За його словами, ініціатори дослідження прагнули донести до відома польської влади, що такі явища набули помітних розмірів і ними не можна легковажити. У дослідженні висвітлено те, як різні групи поляків, передусім активних у громадській діяльності та соцмережах, ставляться до українців. Метою цього звіту було не лише показати, але й протистояти різноманітним формам дискримінації стосовно української меншини та мігрантів з України. Крім того, завдання звіту полягає в поясненні громадським діячам і журналістам, як ними маніпулюють ті, хто організовує антиукраїнські кампанії [6].

Цінним джерелом є дані електронного листування проросійських діячів, добуті українськими активістами взимку 2017 р. Отримана інформація стала першим конкретним доказом того, що Росія проводить у Польщі антиукраїнські операції, а її союзниками, як і в Західній Європі, стали праві радикали [5].

Отже, тема антиукраїнської пропаганди вкрай важлива. Про це свідчать і кількість досліджень, і різноманітність публікацій. А насамперед актуальність цього питання показує сучасний стан відносин та чисельність дискримінаційних проявів. Ця проблема потребує глибокого аналізу й пошуку шляхів розв'язання.

Мета статті – дослідження питань антиукраїнської пропаганди як засобу інформаційної війни Росії та пошук шляхів боротьби з цією проблемою.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний стан українсько-польських відносин виглядає досить парадоксально. З одного боку, обидві держави мають багато спільних інтересів; подібне бачення різних міжнародних питань, уключаючи загрозу з боку Росії; активно розвиваються військова та економічна співпраця, а з іншого – тінню на зв'язки між Варшавою й Києвом лягає складна історія, яка через зміну політики

пам'яті обох країн призвела до найбільшого погіршення відносин із 1991 р. Передусім, ідеться про оцінку подій, що відбулися під час Другої світової війни між поляками та українцями на Волині й Галичині [8]. У Польщі через домінування історичного волинського нарративу дуже часто не зауважують того, що історія стала елементом інформаційної антиукраїнської війни.

Якщо в Польщі в Інтернеті пишуть про польсько-українську історію, то половина висловлювань негативна. В інтернет-коментарях на тему України досить часто повторюється думка про небезпечність теперішніх українців для поляків, оскільки в минулому ті проливали польську кров. Повторюється, що онуки підуть слідами дідів. Мовляв, якщо злочин на Волині відбувся 70 років тому, то й тепер увесь український народ лише чекає на те, щоб знову вбивати поляків. Або ж можна прочитати, що, приймаючи мігрантів з України, поляки погоджуються на те, що вони колись повбивають усіх поляків навколо себе [6].

Прикро те, що навіть деякі польські депутати теж поширюють такі антиукраїнські настрої серед свого електорату. Марек Якуб'як, який у 2017 р. претендував на посаду мера Варшави, писав: «Я кажу про своє ставлення до українців. Той факт, що українці вбили своїх сусідів на Волині, є таким, котрого не прощають. Тепер їм тут теж усе належить, вони приїжджають сюди тільки з міркувань комерційного зиску» [10]. Ще один депутат від Кукіза Томаш Жимковський у жовтні 2017 р. зазначав: «Українці роблять з нами те, що хочуть. Ми даємо їм гроші на дороги, а вони будують пам'ятники Бандері» [10].

На думку голови Об'єднання українців Польщі Петра Тими, помітне збільшення негативу щодо українців може бути організованою та продуманою кампанією [6]. Польща довгий час була адвокатом України в ЄС. У період Революції Гідності та після того, як Росія анексувала Крим, наша держава отримала ще активнішу громадянську та політичну підтримку від Польщі. Такий варіант поведінки не влаштовував російську владу. Це було небезпечно для Кремля, тому Росія почала проводити досить активну діяльність, пов'язану з поширенням дезінформації щодо України. Суттєво зросла кількість антиукраїнських випадів, починаючи з мови ненависті й знищення могил до мітингів та очорнення українських лідерів.

Найбільше статей із відверто антиукраїнськими гаслами та закликами до ворожнечі опубліковано в SputnikNews та Kresy.pl. Саме ці два видання, за даними звіту CEPA STRATCOM, що займається дослідженням російської інформаційної війни в Європі, є прокремлівськими [7].

Українським негативним показником є те, що географія антиукраїнських дій у Польщі теж розширилася. Раніше неприємні для українців ситуації – ображення чи агресія – траплялися, передусім, у прикордонних з Україною польських регіонах. Натомість тепер такі випадки повторюються в різних місцях країни. З одного боку, це пов'язано з наявністю великої кількості громадян України в Польщі, а з другого – зі зміною дискурсу, зокрема появою в ньому дуже сильних негативних меседжів. Тематика постів у соціальних мережах та аргументація польських радикальних сил суттєво розширилася й набула нових форм. Інфікування ненавистю до українців відбувається досить легко та швидко.

Новини про злочини, учинені українцями, такі як напади й постріли в Обішуві або дві бійки за участю українців в Олаві, викликають багато емоцій. Користувачі соцмережі Facebook писали: «Вплив українців у Польщі величезний. Їхня неймовірна злочинність... Залежно від воєводства, 50–70 відсотків злочинців – це українці. Це ознака того, що Україна – кримінально-фашистська держава, українець є ворогом» [2].

Популярною «страшилкою» є те, що українці приїжджають і забирають у поляків роботу. І це попри те, що в Польщі зараз спостерігається рекордно низький рівень безробіття (6,6 %) [2], а економіка країни, яка успішно розвивається, потребує все більше робочих рук. А в Польщі їх останнім часом справді бракує, оскільки кількість працездатного населення зменшується, а мільйони поляків виїхали на Захід у пошуках кращого життя й вищих заробітків.

Іншим маніпулятивним твердженням є те, що українці гальмують зростання заробітної плати в Польщі. Потрібно зазначити, що уряд нещодавно підняв мінімальний рівень погодинної оплати праці до 13 злотих брутто, нижче якої працедавець просто не може опуститися [3].

Проросійське видання Kresy.pl лякало поляків ще однією історією, яка навіть вийшла на парламентський й урядовий рівень. Ішлося про теорію, що польський платник податків змушений буде з власної кишені утримувати українських заробітчанин на пенсії в Польщі. Міністерство соціальної політики країни змушене було спростувати це твердження, наголошуючи, що пенсії українцям зможуть нараховуватися лише з розрахунку суми, яку українець заплатив в Управління соціального страхування (ZUS), ніяк не більше. До речі, на кінець третього кварталу 2017 р. 307 тис. українців сплачували соціальні внески до ZUS, що на 44 % більше, ніж за рік до цього. Відтак польські експерти наголошують, що українські заробітчани значною мірою допомагають покривати зростання витрат на виплату пенсій полякам з урахуванням зниження пенсійного віку в Польщі з 1 жовтня 2017 р. [2].

Трапляються також випадки дискримінаційного ставлення до українців. Наприклад, у 2017 р. на півночі Польщі власник одного з магазинів розпорядився, аби охорона перевіряла всіх українців після проходження каси. Був ще один випадок, коли власник підприємства поблизу Варшави переодягнув усіх українців у синьо-жовту форму, аби їх було видно здалеку [2].

Розпочали активно діяти групи та сторінки у Facebook, які об'єднують радикально налаштованих проти українців поляків. До них належать *Ukrainiec nie jest moim bratem* (66 тис. підписників), *Polski Lwów* (8 тис.), *Lwów Zawsze Polski* (11 тис.), *Lwów jest polski* (39 тис.), *Pamiętam Wołyń* (29 тис.), *Sprawa Kresowa – Sprawa Narodowa* (3,3 тис.) та багато інших (дані за 2018 р.).

Загалом антиукраїнські реакції користувачів можна поділити на дві групи. Перша – «ми ненавидимо українців, тому що вони вчинили геноцид поляків» (так трактується «Волинська трагедія»). Друга – «українці псують польський ринок праці й переповнюють Польщу». Мовляв, це лише початок, бо мусульмани й азіати слідуватимуть за українцями та змусять поляків емігрувати

[6]. Обидва судження дуже емоційні й посилюють польські страхи втрати праці та Батьківщини.

Кількість таких гасел, які все частіше лунають з уст поляків, наштовхує на думку, що певні дії й слова проросійських видань і пропагандистів «потрапили в родючу землю». Небажання порозумітись та ненависть, виражені в Інтернеті, почали проявлятися в «реальному світі».

Перший прояв цього простежено 11 листопада 2016 р. Невідомі спалили прапор України під час маршу, присвяченого Дню незалежності Польщі. Осіб, які це вчинили, установити не вдалося. За повідомленням польського новинного видання, вони були замасковані під уболівальників одного з варшавських футбольних клубів. Польська влада заперечила свою причетність до організації маршу, під час якого спалено прапор [1].

Проте траплялися випадки, коли влада міст відверто підтримувала такі прояви агресії. У грудні 2016 р. в польському Перемишлі учасники «Маршу орлят перемиських і львівських», що відбувся під патронатом мера міста, кричали «Смерть українцям». Організаторами заходу були праві організації, як-от: «Всепольська молодь» або «Національно-радикальний табір», неформальна група «Патріотичний Перемишль», а також установа культури Підкарпатського воєводства «Культурний центр у Перемишлі». До організаторів заходу приєдналася й державна установа Інститут національної пам'яті з Ряшева. Речник «Всепольської молоді» Матеуш Плавський сказав, що «запрошення сюди українців відповідає інтересам чужих корпорацій, а не інтересам польського народу» та пообіцяв стежити за скандальними прикладами діяльності українців, присутніх на ринку праці й у вищих навчальних закладах [1].

Якщо ж аналізувати 2018 р., то одним із найбільш поширених у медіа антиукраїнських проявів був мітинг у вересні 2018 р. у Вроцлаві. Його організатори заявляли, що через українців у Польщі піднімають вартість оренди та купівлі житла. Вони стверджували, що мітинг спрямований не проти самих людей, а проти антипольської міграційної політики. Виступаючи, пікетувальники заявили про «дискримінацію, оскільки українці заробляють більше й всюди чути не польську, а українську мову». На мітингу роздавали листівки. Там написано, що через вплив українців зростають ціни на оренду житла, а поляки втрачають робочі місця. Організатори мітингу закликали сказати «ні» економічній міграції та бойкотувати фірми, які беруть на роботу українців [10].

У погіршенні відносин між двома країнами не зацікавлена ні Україна, ні Польща. Завдяки роботі українських активістів «Кіберхунти» й «Українського Кіберальянсу» (UCA) до рук волонтерів InformNapalm потрапив скріншот пошти одного із сірих кардиналів російської зовнішньої політики в Європі – Олександра Усовського. Вони зазначають, що цей громадянин Білорусі, завзятий любитель «русского мира», активно займався організацією антиукраїнських акцій у Польщі та інших країнах Східної Європи [5].

У реалізації проектів йому допомагало офіційне прикриття – фіктивна недержавна організація «Східноєвропейська культурна ініціатива», що зареєстрована в столиці Словаччини в кінці 2013 р. Усовський шукав джерела фінансування, навіть звертався за грошима в структури ЄС. Спочатку він створив громадську організацію, яка працювала в інформаційному просторі Польщі, Чехії, Словаччини й Угорщини та просував ідеї «русского мира». Запланований бюджет проекту – 42 тис. євро на місяць. У Костянтина Затуліна, російського депутата й директора Інституту країн СНД, проект схвалили та взяли в розробку.

Усовський почав вивчати політичний простір Східної Європи й писати для російського депутата аналітичні записки. Він запевняв, що може не лише поширювати проросійську пропаганду, але й ефективно «вбити клин між Польщею та Україною». Згодом завзятий любитель «русского мира» почав з'являтися в ефірах російського телебачення як експерт із польських питань. Поступово Усовський почав спілкуватися з представниками ультранационалістичних польських організацій, євроскептиками, радикалами правого й лівого спрямувань.

Усовський організував кілька демонстрацій у Польщі, у яких узяли участь близько 100 осіб. На це він витратив 13,5 тис. євро. У цю суму входить також організація прес-конференцій. Згідно з даними листування, робота з депутатами в кулуарах польського Сейму коштувала дорожче. Серед файлів, отриманих із комп'ютера Усовського, є два документи під назвою «Проект Молдова – не Румунія» і «Проект Україна – не ЄС» [5].

Паралельно з великими проектами на території Польщі проходили й маленькі акції, які теж потребували грошей. Дані електронного листування, добутого хакерами, свідчать, що білорус листувався з російськими чиновниками та робив звіти про витрати на організацію антиукраїнської кампанії.

Усовський також успішно співпрацював із Матеушем Піскорським, який заснував відверто проросійську партію «Zmiana» й отримував російські гроші через білоруса. Вони обговорювали подальші антиукраїнські акції, а також реакцію на них із Москви. Усовський навіть надіслав Матеушу Піскорському відео, на якому проросійські бойовики з Донбасу дякують йому за підтримку та антиукраїнську діяльність [5].

Також елементом інформаційної війни стали й провокації на території України. Вони викликали шквал емоцій та коментарів як у соцмережах, так і в ЗМІ. Однією з таких провокацій був обстріл польського консульства в Луцьку у 2017 р. Консул Республіки Польща в Луцьку Кшиштоф Савіцькі заявив, що обстріл приміщення консульства був терористичним актом. А тисячі поляків обурювались у соцмережах, що це прояв істинного ставлення та ненависті до польського народу.

Українські політики й громадяни висловлювали жаль, що це трапилося саме в нас. Дуже слушну думку стосовно цього інциденту висловив голова Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович на сторінці у

Facebook. Він заявив, що ця ситуація свідчить про те, що провокації виходять на новий, ще більш небезпечний рівень: «Цілилися не лише в будинок польського консульства, а в польсько-українські стосунки. Причому знову з використанням історії: “напад”, “Волинь”, “польський” – слова, які нині почують у новинах наші західні сусіди, мають налякати не менше ніж сам факт обстрілу. Гадаю, кожен оглядач, який справді орієнтується в ситуації, може підтвердити загалом дуже приязне ставлення українців до поляків. Використання ж ворогом інформаційних рамок війни, що минула понад 70 років тому, у війні нинішній – впізнаваний почерк...», – написав Володимир В’ятрович [4].

Одним із найпопулярніших важелів у поширенні антиукраїнської пропаганди є розповсюдження фейкових новин та історичних фактів. Досліджуючи форуми або різні групи в соціальних мережах, можна натрапити на книгу Олександра Кормана «Ludobojstwo Ura Na Ludnosci Polskiej». Фото з цієї книги набули розповсюдження в Інтернеті. За версією Кормана, загиблі на фотографіях – це поляки, жертви «нападів УПА», але книга наскрізь просякнута фальсифікаціями й перекручуваннями, які робилися свідомо задля дискредитації українського національно-визвольного руху [9]. Цілком зрозуміло, чому ці фейки набувають такого поширення саме зараз, коли Росія веде активну інформаційну війну з Україною.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, Росія досить рішуче веде інформаційну війну. Інструменти впливу є багаторівневими й різноманітними. Працюючи з європейською думкою, РФ використовує дуже широкий набір важелів – від жорстких, таких як приховані військові загрози або економічний та енергетичний шантаж, до м’яких, як-от мережа російських і проросійських агентів, а також гібридних, як вплив через поширення дезінформації через ЗМІ та соцмережі.

Найкращою протидією поширенню негативної інформації на тему українців було б створення позитивних повідомлень і поширення правдивої інформації щодо настроїв польського суспільства. Комунікаційна робота України в інших державах має бути оперативною й точковою – меседжі, які діятимуть у Польщі, не спрацюють в Італії. Потрібно розкривати механізми впливу проросійських сил на польське (і не лише польське) суспільство та оприлюднювати результати досліджень.

Потребує детальнішого аналізу проблема фальсифікації історичних фактів, а виявлені в ході дослідження правдиві факти – більшого розповсюдження різними каналами зв’язку.

Для попередження майбутніх підливних дій Росії в Європі важливо зберігати санкційну політику. Україна повинна обмінюватися досвідом із країнами ЄС щодо найкращих практик протидії підливній діяльності Росії. Це має відбуватися на різних рівнях – як на урядовому, так і неурядовому.

Запорукою ефективної співпраці для протидії гібридним загрозам повинні бути довірливі, бажано дружні стосунки між першими особами держав, між

highlighted. The activities of groups and pages in Facebook, which unite the radically opposed Ukrainians Poles, are explored. Among them are *Ukrainiec nie jest moim bratem*, *Polski Lwów*, *Lwów Zawsze Polski*, *Pamiętam Wołyń*, *Sprawa Kresowa – Sprawa Narodowa*. Thanks to the work of the Ukrainian activists *Cyberhounds* and the Ukrainian *Kierralians (UCA)*, evidence was obtained of Russia's involvement in the organization of anti-Ukrainian protests. As a result of their analysis it can be concluded that the citizen of Belarus, Alexander Usovsky, a dedicated lover of the Russian world, was actively engaged in the organization of anti-Ukrainian actions in Poland and other countries of Eastern Europe. Examples of impact tools are also provided. The RF uses a very wide range of levers – from rigid ones such as hidden military threats or economic and energy blackmail to soft ones, such as a network of Russian and pro-Russian agents, as well as hybrid ones, such as influence through the spread of misinformation through the media and social networks.

Since the problem of anti-Ukrainian protests is part of the Russian information warfare, it poses a great threat to the statehood of Ukraine. We believe that the best counteraction to the dissemination of negative information on the topic of Ukrainians would be the creation of positive messages and the dissemination of true information about the mood of the Polish society. It is necessary to conduct active communication work and to reveal the mechanisms of influence of the pro-Russian forces on the Polish (and not only Polish) society and to publicize the results of the research. It also requires a more detailed analysis of the problem of falsification of historical facts, and the truth facts found during the investigation – more spread through various channels of communication.

Key words: foreign policy, information policy, anti-Ukrainian propaganda.

REFERENCES

1. Informatsiina viina Rosii: chy mozhlyva efektyvna protydiia? *Polske radio/efir* vid 13.01.2015. URL: <http://www.polradio.pl/5/39/Artykul/193547>
2. Banakhevych, Yurii. *Ukrainska mihratsiia do Polshchi: yakoiu vona stane?* URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2381161-ukrainska-migracia-do-polsi-akou-vona-stane.html>
3. Kononchuk, Voitsekh. *Polityka Ukrainy shchodo Polshchi. Pohliad z Varshavy*. URL: <http://prismua.org/політика-україни-щодо-польщі-погляд-з/>
4. Obstril konsulstva u Lutsku: reaktsiia Ukrainy i Polshchi. URL: <https://www.5.ua/polityka/obstril-konsulstva-u-lutsku-reaktsiia-ukrainy-i-polshchy-141840.html>
5. Mefodiiev, K. *Za antyukrainskymy aktsiiamy v Polshchi stoit Kreml – analiz vykrytoho lystuvanni*. URL: <https://informnapalm.org/ua/za-antyukrayinskymy-aktsiyamy-v-polshhi-stoyit-kreml/>
6. Savytskyi, Iu. *Antyukrainski vypady u Polshchi – tse rezultaty hibrydnoi viiny – zvit pro stavlennia poliakiv do ukrainsiv*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29011329.html>
7. Svit proty kremlivskoi propahandy: Mythbusters, boikot RT ta «antykolordski» nakleiky. *Tyzhden UA*/vid 15.04.2015. URL: <http://tyzhden.ua/News/135174>
8. Strilchuk, L. (2013). *Ukraina – Polshcha: vid dobrosusidskykh vidnosyn do stratehichnoho partnerstva (kinets KhKh – pochatok KhKhI st.)*. Lutsk: Volyn. starozhytnosti, 2013. 608 s.
9. Falshyvi foto «zvirstv UPA». URL: <https://reibert.info/threads/falshyvi-foto-zvirstv-upa.459179/>
10. Mierzynsa, Anna. *W mediach społecznościowych coraz więcej nienawiści do Ukraińców. Jak to wpłynie na politykę PiS?* URL: <http://wyborcza.pl/7,162657,23936923,w-mediach-spoeczno-sciowych-coraz-wiecej-nienawisci-do-ukraincow.html?disableRedirects=true>

Матеріал надійшов до редакції 17.10.2018 р.

УДК 329.5«71»

Наталія Ротар,

доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича,

Чернівці, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-6430-3460>

n.rotar@chnu.edu.ua

ДИНАМІКА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» У МОДЕЛЮВАННІ РЕІНТЕГРАЦІЙНИХ ПЕРСПЕКТИВ КРИМУ ТА ДОНБАСУ

У статті здійснено комплексний аналіз динаміки політичного дискурсу партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРНІСТЬ» у моделюванні реінтеграційних перспектив Криму та Донбасу. Доведено, що дискурс парламентської фракції партії відбувався навколо проблем адміністративно-територіального устрою Донецької й Луганської областей, ролі військово-цивільних адміністрацій, проблем децентралізації влади та незаконного характеру виборів Російської Федерації в Криму. Установлено, що роль і функції військово-цивільних адміністрацій визначалася фракцією, по-перше, як орган у звільнених районах Донецької та Луганської областей, який виконує функції тимчасово відсутніх представницьких органів місцевого самоврядування; по-друге – як інститут зниження рівня невдоволення серед населення, котре постійно проживає в Зоні антитерористичної операції. Засуджуючи вибори в тимчасово окупованих Криму та на Донбасі, парламентська фракція «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» використовувала всі доступні інструменти й установлювала зв'язок з усім комплексом прийнятих законодавчих ініціатив партії, що стосуються інтеграційних перспектив України. Артикуляція необхідності формування символічної політики та політики пам'яті українського Криму пов'язана, передусім, із парламентською діяльністю члена Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, члена фракції «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» Р. Чубарова, завдяки зусиллям якого український парламент на офіційному рівні засуджував порушення прав кримськотатарського національного самоврядування та переслідування кримських татар у Криму за політичні погляди й переконання. Інтеграція Криму та Донбасу в українській економічній простір визначена фракцією «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» як залежна від процесів деескалації, стабілізації й повернення Донбасу до політичного простору України.

Ключові слова: партія «блок Петра Порошенка «СОЛІДАРНІСТЬ», парламентська діяльність, деокупація, реінтеграція, Донбас, Крим.

ВСТУП

Постановка проблеми. Внутрішньополітичні виклики, які визначають особливості геополітичного позиціонування України, вимагають, щоб смислове наповнення партійного дискурсу парламентських партій працювало на випередження в постановці всієї варіативності інтеграційних перспектив України та реінтеграційних перспектив окупованого Криму й Донбасу. Такий підхід

сприятиме запобіганню невизначеності політичного майбутнього України як на рівні українського суспільства, так і серед її міжнародних партнерів. Проблема внутрішньої інтеграції України, зокрема реінтеграції Донбасу та Криму, на сьогодні потребує не лише нормативно-правового осмислення, але й вироблення стратегічного курсу з покроковою дорожньою картою, у якій відобразатимуться тактичні пріоритети в коротко- й середньостроковій перспективі. Це не тільки пришвидшить відновлення територіальної цілісності України, але й унеможливить перенесення проблеми реінтеграції Донбасу та Криму на периферію інтересів політичних партій, представлених у Верховній Раді України. У такому контексті на особливу увагу заслуговує проблема розгортання й динаміки дискурсу парламентських партій у Верховній Раді України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній політичній науці розпочалося наукове вивчення та моделювання процесів повернення Донбасу й Криму в український політичний простір у контексті визначення механізмів інтеграції тимчасово окупованих територій [1; 3]. Проте парламентські ініціативи політичних партій України лише стають частиною системного вивчення в контексті відновлення територіальної цілісності України.

Мета статті – визначення місця та змісту проблеми деокупації/інтеграції Криму й Донбасу в політичному дискурсі партії «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА «СОЛІДАРІСТЬ»» у моделюванні реінтеграційних перспектив Криму та Донбасу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дискурс інтеграції Криму та Донбасу в український політичний простір відбувався навколо позиції БПП щодо адміністративно-територіального устрою Донецької й Луганської областей, ролі військово-цивільних адміністрацій, проблем децентралізація влади та незаконного характеру виборів Російської Федерації в Криму.

Адміністративно-територіальний устрій Донецької й Луганської областей. Звернення до проблеми необхідності змін в адміністративно-територіальному устрої Донецької та Луганської областей пов'язувалося представниками парламентської фракції «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» із «захистом десятків тисяч людей, які кілька місяців не отримують зарплати і пенсій» [3], оскільки населенні пункти були розміщені на підконтрольній Україні території Луганської та Донецької областей, а центри призначення, насамперед пенсійного забезпечення – на тимчасово окупованій. Проекти постанов, запропонованих на розгляд парламенту, розроблялися спільно з народними депутатами від БПП і Донецькою, Луганською обласними державними адміністраціями, оскільки лише вони могли надати Верховній Раді України відповідні карти та достовірну інформацію [3].

Відповідно, Постановами Верховної Ради України задля впорядкування адміністративних зв'язків між окремими населеними пунктами, які розірвано внаслідок проведення антитерористичної операції, створення умов для

ефективного здійснення повноважень органами місцевого самоврядування адміністративно-територіальних одиниць, що розміщені поза межами Зони проведення антитерористичної операції, і забезпечення життєдіяльності були змінені: межі міст Золотого та Гірського Попаснянського району Луганської області [4]; межі Попаснянського, Слов'яносербського, Перевальського й Новоайдарського районів Луганської області [5; 6]; місто Соледар і місто Часів Яр Бахмутської міської ради Донецької області віднесено до категорії міст районного значення Бахмутського району Донецької області та змінено межі Бахмутського району Донецької області [7]; межі міст Горлівка, Слов'янськ і Слов'янського району Донецької області [8; 9]; Артемівського, Волноваського, Новоазовського та Тельманівського районів і міста Маріуполь Донецької області [10–12]. На нашу думку, зміна адміністративно-територіальних меж окремих адміністративних одиниць Луганської й Донецької областей є важливим інструментом інтеграційних ініціатив фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», оскільки вони вказують на важливість для Української держави інтересів і потреб її громадян, розв'язання яких пов'язано з процедурою отримання послуг на рівні інститутів місцевого самоврядування.

Військово-цивільні адміністрації. Із початком окупації частини Донецької та Луганської областей Російською Федерацією виникли проблеми з виконанням регіональними органами влади й місцевого самоврядування своїх прямих функцій, визначених на законодавчому рівні. Характеризуючи цю ситуацію народний депутат від фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» Ю. Луценко зазначав, що Луганська обласна рада фактично не існує, «депутати або втекли, або ховаються на тимчасово окупованих територіях. Господарські функції облводоканалу, обленерго немає кому виконати» [13], попри те, що більшість звільнених територій перебувають під надійним контролем Збройних сил України й державних органів влади, «є проблеми із виконанням ними державних функцій. Частина депутатів, зокрема Луганської обласної ради, районних, селищних, міських рад, сільські голови, на жаль, не виконують покладених на них законом функцій» [13]. Інтеграційним інструментом для розв'язання окресленої проблеми став ініційований Президентом України П. Порошенком проект Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» (серед чотирьох суб'єктів права законодавчої ініціативи троє народних депутатів України були членами фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”»: С. Кубів, Р. Князевич, Ю. Луценко) [14], який у Верховній Раді України представляли народний депутат України Ю. Луценко та секретар Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони І. Вінник.

Під час обговорення законопроекту про військово-цивільні адміністрації Ю. Луценко акцентував увагу народних депутатів на тому, що відповідно до проекту Закону у звільнених районах Донецької й Луганської областей виконання функцій тимчасово відсутніх представницьких органів місцевого самоврядування буде покладено на органи державної адміністрації, які мають право призначати на вакантні посади органів місцевого самоврядування цивільних або військових осіб: «Буде надано право, наприклад, Луганській

обласній держадміністрації встановлювати блокпости, визначати порядок їх перетину, режим торгівлі підакцизними товарами у прифронтовій зоні, приймати бюджет відсутньої обласної ради рішенням обласної держадміністрації, заміщувати відсутнього сільського голову цивільною або військовою особою. Таким чином буде забезпечено порядок і державний устрій на українській території Донбасу» [13]. Натомість І. Вінник більшою мірою акцентував на перспективах застосування положень цього Закону, коли «війна, врешті-решт, закінчиться, і буде багато територій, де місцеві органи самоврядування саморозпустилися, не буде кому виконувати повноважень виконавчої гілки влади: встановлювати тарифи, забезпечувати лікарні, школи, харчування в дитячих садках. ... Військово-цивільним адміністраціям будуть надані повноваження призначати вибори на звільнених територіях» [13]. Отже, народний депутат України окреслив інтеграційний потенціал цього законопроекту, відображений у політичній позиції України щодо вже сьогодні сформованих намірів із відновлення всіх окупованих територій, які незабаром будуть звільнені від російських окупантів-агресорів.

Основними аргументами на користь цього законопроекту, використаних членами фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» були такі: (1) військово-цивільні адміністрації утворюються в разі нескликання сесії відповідної районної, обласної ради у встановленому Законом України порядку, тобто є чітка кваліфікаційна ознака, коли їх треба утворювати; (2) необхідність виконання повноважень, покладених на виконавчу владу; (3) військово-цивільні адміністрації автоматично припиняють свої повноваження, щойно будуть проведені легітимні вибори відповідного органу самоврядування, які, власне, й формують ці військово-цивільні організації; (4) у прифронтовій смузі військові вже сьогодні допомагають цивільному населенню, забезпечуючи його життєдіяльність, тож цей законопроект спрямований лише на вноормування того, що в реальності вже існує; (5) військово-цивільні адміністрації потенційно можуть стати інститутом зниження рівня невдоволення серед населення, котре постійно проживає в Зоні антитерористичної операції [99]. Така аргументація виявилася переконливою й сприяла прийняттю 276 голосами Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» [15].

Згодом за ініціативи Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» внесено правки, що стосувалися гармонізації низки технічних аспектів повсякденної діяльності військово-цивільних адміністрацій Луганської та Донецької областей, зокрема стосовно визначення чіткого часу, коли припиняються повноваження відповідної ради й починаються виконання повноважень військово-цивільними адміністраціями; чітко регламентується, що в день набрання чинності акта Президента України про утворення військово-цивільних адміністрацій припиняються повноваження лише органів місцевого самоврядування, а не державних адміністрацій; уточнюється вид розпорядчого акта керівника військово-цивільних адміністрацій (наказ), уточнюється перелік повноважень військово-цивільних адміністрацій, додається положення про

схвалення перспективних планів території громад [16]. Саме в такій редакції фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» підтримала Проект Закону «Про військово-цивільні адміністрації» (за – 117, проти – 0, утримався – 1 (народний депутат України О. Дегтярчук), не голосували – 11, відсутні – 19) [17].

Децентралізація влади. Реформа децентралізації влади в Україні була й залишається пріоритетною для фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”». Під час обговорення Постанови Верховної Ради України «Про попереднє схвалення проекту Закону “Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади”», члени фракції, розуміючи, що реформа місцевого самоврядування не може бути здійснена на території Криму й на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, підтримали правову норму про те, що особливості реалізації місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей повинні визначатись окремим законом [18]. Саме особливості місцевого самоврядування не дають змоги наділити окремі райони Донбасу надмірними повноваженнями, тому що самоврядування може діяти лише в рамках Конституції та законів України.

Вибори Російської Федерації в Криму й на Донбасі. Ініціатива засудження намірів проведення Росією виборів в окремих районах Донецької та Луганської областей належить голові Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, члену фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» І. Геращенко, зусиллями якої підготовлено Звернення Верховної Ради України до держав-членів й інституцій Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Австралії, Канади, Японії та інших держав світу й міжнародних організацій щодо намірів проведення незаконних виборів в окремих районах Донбасу [19]. Провідною ідеєю цього документа було те, що проведення вільних, демократичних і прозорих виборів місцевих органів влади в окремих районах Донецької й Луганської областей повинно відбутися згідно з чинним українським законодавством та відповідно до стандартів ОБСЄ. Верховна Рада України, послідовно дотримуючись Комплексу заходів із виконання Мінських домовленостей, ухвалила Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», підтримала Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» в першому читанні, тому «... обурена повідомленнями про провокаційні наміри маріонеток Кремля провести псевдовибори в окремих районах Донецької та Луганської областей України 18 жовтня та 1 листопада 2015 року» [20]. Представниця фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» нагадала, що аналогічне рішення Російської Федерації й подальше проведення псевдовиборів в окремих районах Донецької та Луганської областей 2 листопада 2014 р. завдало значного удару по Мінських домовленостях і призвело до ескалації конфлікту на Донбасі. Позицію фракції БПП підтримано більшістю голосів [21].

Попри подібну позицію щодо організації виборів до органів влади на території тимчасово окупованого Криму, після їх проведення парламентська

фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», зокрема заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції М. Юнова звернула увагу парламентарів на те, що моніторингова місія ОБСЄ у звіті про проведення російських виборів у Криму не зробила жодної згадки про те, що такі вибори країни-агресора на тимчасово окупованій території України є грубим порушенням саме міжнародних стандартів проведення демократичного волевиявлення народу: «Місія ОБСЄ не мала доступу до кримських дільниць, бо немає консенсусу між країнами-членами ОБСЄ щодо статусу Криму та виборчих округів, утворених на його території, що вони чесно визнають» [22]. Виходячи з цього, депутат запропонувала проект Постанови Верховної Ради України про те, щоб остаточний Звіт ОБСЄ був визнаний міжнародною спільнотою як такий, що не відповідає дійсності.

18 березня 2018 р. процес виборів Президента РФ незаконно поширено на тимчасово окуповану цією країною територію України – АРК та м. Севастополь. Із цього приводу Верховна Рада України ухвалила постанови про їх невизнання [22] і звернення до Діючого головування в Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі і парламентів держав-учасниць Організації з безпеки та співробітництва в Європі щодо міжнародного спостереження Організації з безпеки та співробітництва в Європі на виборах Президента Російської Федерації 2018 р. [23].

Українська делегація в ПАРЄ, очолювана народним депутатом від фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», віце-президентом Парламентської асамблеї Ради Європи В. Ар’євим, подала заявку на проведення дебатів із питання невизнання російських виборів в анексованому Криму на квітневій сесії 2018 р. Асамблеї в Страсбурзі. Він зазначив, що «Україна має звертатися до міжнародного співтовариства, щоб засудити незаконні вибори на анексованому півострові. Принаймні я, як голова делегації в ПАРЄ, уже подав заявку на проведення поточних дебатів на квітневій сесії в Страсбурзі. Ми можемо віддати перевагу підтримці термінових дебатів щодо розширеної тематики Росії, якщо таке подання на розширену тематику зробить делегація Великої Британії» [24].

Отже, засуджуючи вибори в тимчасово окупованих Криму та на Донбасі, парламентська фракція БПП намагалася використовувати всі доступні інструменти та встановлювала зв’язок з усім комплексом прийнятих законодавчих ініціатив партії, що стосуються інтеграційних перспектив України.

Дискурс парламентської фракції ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» щодо перспектив інтеграції Криму та Донбасу в український соціокультурний простір конкретизувався через обговорення й політичне позиціонування таких тем, як права внутрішньо переміщених осіб, українська символічна політика та політика пам’яті в Криму й на Донбасі, інформаційна реінтеграція тимчасово окупованих територій, дотримання там прав людини.

Права внутрішньо переміщених осіб. Важливим інструментом інтеграції Донбасу та Криму в український соціокультурний простір для фракції БПП стало визначення позиції про формування комплексу прав внутрішньо переміщених

осіб і їх дотримання. Підтримуючи всі законодавчі акти, якими регулюються права внутрішньо переміщених осіб [25], члени фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» багато уваги приділяли процедурі дотримання цих прав на регіональному й локальному рівнях. Однією з найважливіших проблем для внутрішньо переміщених осіб є проблема працевлаштування. Уже на початок 2015 р. до реєстру Міністерства соціальної політики внесено 953 тис. вимушених переселенців, із яких кожен одинадцятий (85,5 тис.) потребував працевлаштування [26]. За даними, наведеними Головою Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції, членом фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» І. Геращенко, з усієї кількості вимушених переселенців на облік із проханням працевлаштування стали лише 40 тис., а працевлаштовані 7 тис., «що, звичайно, не є нормально» [26], але ефективно вирішувати ці питання в умовах створеної законодавчої бази можна за наполегливої позиції регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування.

Ще одним комплексом проблем стосовно прав внутрішньо переміщених осіб є проблема їх участі у виборах до органів місцевого самоврядування на території теперішнього проживання та проблема проведення виборів на тій території України, яка є підконтрольною Україні, але на якій проходить антитерористична операція. У статті 24 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» зазначено, що внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами й свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, котрі постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація під час реалізації ними будь-яких прав і свобод на підставі того, що вони є внутрішньо переміщеними особами [27]. Проте здебільшого відбувається ігнорування міжнародних стандартів щодо участі внутрішньо переміщених осіб на місцевих виборах. Саме для подолання цієї ситуації 27 березня 2017 р. у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньопереміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян)» [28], котрий забезпечує виборчі права внутрішньо переміщених осіб шляхом зміни виборчої адреси без зміни реєстрації в паспорті (на сьогодні не обговорювався на пленарному засіданні Верховної Ради України). Серед авторів цього законопроекту були й члени фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» М. Найєм, С. Заліщук, Р. Чубаров, М. Джемільєв, О. Черненко, М. Єфімов, Д. Лубінець, М. Іонова, І. Луценко, О. Юринєць. У проекті Закону України «Про забезпечення доступу до виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян» пропонується усунути допущені порушення прав громадян і привести чинне законодавство у відповідність до Конституції України та міжнародних стандартів виборчого процесу. Важливим аспектом цього законопроекту було те, що у визначенні цілей і завдань законопроекту йшлося про посилення «інтеграції внутрішньо переміщених осіб, інших громадян, які є мобільними всередині країни, за новим місцем проживання» та усунення

«порушення виборчих прав громадян» [30]. У разі ухвалення цього законопроекту Верховною Радою України буде забезпечена можливість внутрішньо переміщеній особі, іншим мобільним усередині країни громадянам реалізувати свої законні й конституційні виборчі права на місцевих виборах; запобігти дискримінації за місцем проживання та регіональною ознакою громадян під час реалізації виборчих й інших прав; гармонізувати законодавство України з міжнародними стандартами політики щодо внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів та інших категорій громадян; створити сприятливі умови для інтеграції внутрішньо переміщених осіб і їх рівноправної участі у вирішенні питань загальнонаціонального та локального значення; знизити соціальну напругу у взаємодії між органами державної влади та мобільними всередині країни громадянами. Зауважимо, що парламентські дискусії щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб точилися в українському парламенті від моменту виникнення цієї проблеми в політичному просторі країни, однак лише досягнення консенсусу про те, що внутрішньо переміщені особи позиціонуватимуться як частина населення, охопленого внутрішньою міграцією, стало можливим формулювання основних положень проекту Закону.

Достатньо непримиренною та непохитною є позиція фракції «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» щодо проведення виборів у Зоні проведення антитерористичної операції; «Ми казали, що вибори на Донбасі мають відбутися там, де їх безпечно проводити. Ступінь безпеки встановлює військово-цивільна адміністрація через ЦВК. ... Є абсурдом голосувати за депутатів у Широкіному або інших населених пунктах, які знаходяться безпосередньо на лінії зіткнення» [29].

Проблема здобуття освіти для внутрішньо переміщених осіб і громадян України, котрі проживають на тимчасово окупованих територіях як інструмент соціокультурної інтеграції, потрібно розглядати в декількох контекстах. Насамперед, це забезпечення права на здобуття вищої освіти особами, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України. Саме представник парламентської фракції «ПАРТІЯ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА»» перший заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти О. Співаковський представляв основні положення проекту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо забезпечення права на здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України» (№ 6116) [30]. Народний депутат наголошував, що «цей законопроект дає два дуже прості меседжі для тимчасово окупованого Криму. Перший – ми на законодавчому рівні запрошуємо кримських випускників шкіл навчатися на території України, ми тут на них чекаємо. І другий дуже важливий меседж пов'язаний із тим, що ми пропонуємо цим випускникам будувати кордон інтелекту, кордон освіченості на території Запорізької, Миколаївської, Херсонської, Одеської областей. На території цих областей розташовані 120 вищих навчальних закладів, і той, хто думає, що це резервація, глибоко помиляється. Це дуже важливий кордон, не менш важливий, ніж кордон армії»

[31]. Саме цей законопроект зорієнтований на виконання інтеграційної та об'єднавчої функцій, оскільки сприяє випускникам шкіл, які здобули середню освіту в тимчасово окупованому Криму, отримати українську вищу освіту без ЗНО. Ним пропонувалося виділення 1 тис. місць у 120 університетах України за державний кошт (близько 25 млн грн), що в інтеграційному сенсі було сигналом для населення окупованих територій і європейських партнерів про те, що «ми не покидаємо там наших дітей» [31].

Виголошуючи офіційну позицію фракції, заступник Голови Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, член фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» В. Курило нагадав, що у 2016 р. подібні заходи вжито для випускників шкіл із Донбасу, але завдання української влади залишається незмінним – витягнути дітей із тимчасово окупованих територій «і зробити все можливе, щоб вони закінчували вищі навчальні заклади в Україні, залишалися тут, щоб вони були справжніми громадянами Української держави» [31]. Під час обговорення цього законопроекту висловлено позицію, що такий підхід порушує принцип рівних умов для вступу до вищих навчальних закладів, але перший заступник Голови Верховної Ради України І. Геращенко наголосила, що в умовах, коли Російська Федерація надає квоти для навчання українських дітей із тимчасово окупованих територій, запроваджують численні гуманітарні, якими надають квоти для навчання, у тому числі для дітей з українських територій, Українська держава зобов'язана «боротися за дітей, які вимушені сьогодні проживати на окупованих територіях і які просто не мають доступу до української освіти, до отримання українського атестата про середню освіту» [31]. Потужним інструментом у такій боротьбі є саме гарантоване забезпечення певної кількості державних місць у вищих навчальних закладах України для навчання дітей із тимчасово окупованих територій. За забезпечення державних місць у вищих навчальних закладах України для навчання дітей із тимчасово окупованих територій проголосувало 95 членів фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», проти – 0, утрималися – 6 (народні депутати України А. Вадатурський, В. Кривохатько, Н. Новак, В. Пинзеник, Т. Ричкова, Р. Чубаков), не голосували – 29, відсутні – 10 [32].

Оцінюючи ухвалення Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” щодо забезпечення права на здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України», голова підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони, член фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» А. Герасимов дуже влучно охарактеризував його як «основу побудови інтелектуального мосту між Україною та окупованими територіями» [33].

Українська символічна політика та політика пам'яті в Криму й на Донбасі. Артикуляція необхідності формування символічної політики та політики пам'яті

українського Криму пов'язана з діяльністю членів фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», головою підкомітету Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин М. Джемільєвим та члена Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин Р. Чубарова. За період своєї депутатської діяльності у Верховній Раді України восьмого скликання політики привернули увагу на багато проблем, пов'язаних з інтеграцією Криму в український політичний та соціокультурний простір, однак найбільш важливими досягненнями народних депутатів ми вважаємо ствердження Криму в системі української символічної політики й політики пам'яті, що відбувалося за допомогою внесення та ухвалення:

– Постанови Верховної Ради України «Про присвоєння імені Амет-Хана Султана міжнародному аеропорту “Сімферополь” у травні 2015 р.» [34]. Це символічний і надзвичайно важливий крок, яким висловлювалася підтримка боротьби кримськотатарського народу та його солідарність з українським народом за незалежність України й свободу кримськотатарського народу. Водночас перейменування аеропорту створює проблеми для держави-окупанта, оскільки в усіх міжнародних документах під час виконання авіарейсів повинна фігурувати саме нова назва.

– Постанови Верховної Ради України «Про звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ світових лідерів та всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу» [35], спрямованої на привернення уваги світового співтовариства до становища кримськотатарського народу, який перебуває на тимчасово окупованій території окупації. Під час обговорення тексту Постанов Р. Чубаров зауважив, що «сьогодні історія повторюється для кримських татар. Російська Федерація не просто окупувала нашу Батьківщину. Держава-агресор розпочала неприховані репресії, спрямовані на фізичне й духовне знищення корінного народу Криму, його витискання з рідної землі. Відбуваються переслідування за сфабрикованими справами тисяч активістів і пересічних кримців. Буквально кожний кримський татарин відчуває, що завтра можуть прийти за ним» [31].

– Постанови Верховної Ради України «Про внесення доповнень до Постанови Верховної Ради України “Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році щодо вшанування дня пам'яті депортації кримськотатарського народу”, відповідно до якої 18 травня вшановувався 71 рік із дня депортації кримськотатарського народу (1944) на загальнодержавному рівні [36].

Загальна позиція фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» відображена в результатах голосування за Постанови Верховної Ради України, якими створювався контент символічної політики кримських татар як громадян України (табл. 1).

Таблиця 1

Результати голосування фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» за ствердження Криму в українському символічному просторі та політиці пам’яті

Постанова Верховної Ради України	Результати голосування				
	за	проти	утрималися	не голосували	відсутні
Про присвоєння імені Амет-Хана Султана міжнародному аеропорту «Сімферополь. Постанови Верховної Ради України	95	0	1	22	26
Про звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, світових лідерів та всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу	108	0	0	11	25
Про внесення доповнень до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам’ятних дат і ювілеїв у 2015 році щодо вшанування дня пам’яті депортації кримськотатарського народу	104	0	0	13	27

Джерело: складено за: [37–39].

Українська символічна політика та політика пам’яті на Донбасі не набули на рівні фракції БПП такого ж систематичного й результативного подання в публічному просторі. На нашу думку, це пов’язано з тим, що до фракції БПП не потрапив жоден україноцентричний регіональний політик із Донецької та Луганської областей.

Дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» «відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта відповідно до норм і принципів міжнародного права» [40]. Проте це не вказує на можливість України брати участь у моніторингу дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях чи якось впливати на характер їх дотримання. Найбільш комплексно українська позиція та позиція фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» висловлена І. Геращенко: «Ви знаєте, на окупованих територіях ми бачимо гуманітарну катастрофу, і світ мовчить про це. Світ дуже уважно відслідковує виконання Мінських угод у питанні безпекової ситуації або в питаннях політичного блоку, дуже багато уваги приділяється виборам чи внесенню змін до

Конституції. Але коли ми чули, щоб світ говорив про гуманітарні питання, про те, що не виконується пункт про звільнення заручників, про те, що немає допуску міжнародних гуманітарних організацій на окуповані території? ... Це неприпустимо». Тобто, не маючи власних ресурсів впливу на гуманітарні процеси на Донбасі, фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» наполягала на тому, щоб європейська спільнота інтегрувала питання захисту саме гуманітарних прав і прав людини до сфери своєї уваги.

Дотримання прав людини у Криму є одним з елементів позиціонування проблеми окупації та повернення Криму в дискурсі члена Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, члена фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» Р. Чубарова. Для нього є характерним фокусування уваги, по-перше, на порушенні прав кримськотатарського національного самоврядування («Зараз за ґратами в Криму 11 наших товаришів, зокрема Артем Чийгоз, заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу, Алі Асанов, Мустафа Дегерменджі ... Це не просто 33 людини – члени Меджлісу, це більш ніж 250 місцевих меджлісів, сільських, міських, селищних, це 22 регіональні меджліси, це вся конструкція органів кримськотатарського національного самоврядування, це близько 2,5 тисячі людей. Вони хочуть їх оголосити екстремістами і засудити» [41]); по-друге, на переслідуванні кримських татар у Криму за політичні погляди та переконання («на сьогодні в Криму 17 заручників кримських татар знаходяться за ґратами, 17 патріотів України переслідуються окупантами за свою вірність українській державі, за вірність своїй релігії, за гідну і достойну поведінку в окупованому Криму» [42]).

Якщо у вересні 2015 р. народний депутат України підкреслював, що ані Україна, ані міжнародна спільнота «сьогодні не змогли задіяти ефективних механізмів захисту прав і свобод громадян України, що живуть на територіях окупованого Криму» [43], то в березні 2016 р. стверджував, що весь світ став на захист Меджлісу кримськотатарського народу («Це обговорювалося під час виступу Мустафи Джемілева, лідера кримськотатарського народу, на засіданні Ради Безпеки ООН, що проводилося 18 травня 2016 р. Це обговорювалося після мого виступу в Раді ООН з питань прав людини 22 березня в Женеві» [41]), тож «тепер уже час долучитися парламенту України до захисту Меджлісу кримськотатарського народу, до захисту кримськотатарського народу, до захисту всіх громадян України, які живуть у тимчасово окупованому Криму» [41].

Щодо інтеграції Криму й Донбасу в український економічний простір, то згідно з роз'ясненням Міністерства закордонних справ України, логіка Мінських домовленостей полягає в послідовних деескалації (припинення вогню й відведення важких озброєнь, що має бути перевірено ОБСЄ; звільнення заручників і незаконно утримуваних осіб); стабілізації (виведення іноземних збройних формувань та найманців, відновлення Україною контролю над усією ділянкою російсько-українського кордону; започаткування діалогу про формат проведення вільних і справедливих місцевих виборів, відповідно до стандартів ОБСЄ); відродженні Донбасу (відновлення банківських платежів, поновлення

соціально-економічних зв'язків, відбудова інфраструктури, політична й соціально-економічна реінтеграція Донбасу) [44]. Якщо передумови для політичної реінтеграції можуть бути сформовані на рівні парламентського та президентського дискурсів, на рівні символічного простору й політики пам'яті, коли формуються інтеграційні меседжі та за допомогою механізмів ЗМІ впливають на масову політичну свідомість населення тимчасово окупованих територій України, то створення меседжів економічної інтеграції є доволі проблематичним. Їх поява можлива лише після завершення етапів стабілізації та відновлення. Саме це є основною причиною відсутності на сьогодні чітких стратегій економічної реінтеграції Донбасу, а йдеться про «відновлення Донбасу», яке потрібно здійснювати комплексно.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дискурс інтеграції Криму та Донбасу в український політичний простір відбувався навколо позиції фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» щодо адміністративно-територіального устрою Донецької й Луганської областей, ролі військово-цивільних адміністрацій, проблем децентралізація влади та незаконного характеру виборів Російської Федерації в Криму. Ініційована членами фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» зміна адміністративно-територіальних меж окремих адміністративних одиниць Луганської й Донецької областей на рівні Закону України була важливим інструментом реалізації інших інтеграційних ініціатив фракції, оскільки вказувала на важливість для Української держави інтересів і потреб її громадян, розв'язання яких залежить від процедури отримання послуг на рівні інститутів місцевого самоврядування. Роль військово-цивільних адміністрацій визначалася фракцією «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”», по-перше, як орган у звільнених районах Донецької та Луганської областей, який виконує функції тимчасово відсутніх представницьких органів місцевого самоврядування; по-друге, як інститут зниження рівня невдоволення серед населення, котре постійно проживає в Зоні антитерористичної операції. Засуджуючи вибори в тимчасово окупованих Криму й на Донбасі, парламентська фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» використовувала всі доступні інструменти та встановлювала зв'язок з усім комплексом прийнятих законодавчих ініціатив партії, що стосуються інтеграційних перспектив України.

Дискурс парламентської фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» щодо перспектив інтеграції Криму й Донбасу в український соціокультурний простір конкретизувався через обговорення та політичне позиціонування таких тем, як права внутрішньо переміщених осіб, українська символічна політика й політика пам'яті в Криму та на Донбасі, інформаційна реінтеграція тимчасово окупованих територій, дотримання прав людини на тимчасово окупованих територіях. Фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» виступила із законодавчою ініціативою вношення забезпечення можливості для внутрішньо переміщених осіб реалізувати свої законні й конституційні виборчі

права на місцевих виборах через запобігання дискримінації за місцем проживання та регіональною ознакою громадян під час реалізації виборчих й інших прав відповідно до міжнародних стандартів політики щодо внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів та інших категорій громадян. Можливість здобуття освіти для внутрішньо переміщених осіб і громадян України, котрі проживають на тимчасово окупованих територіях, позиціонувалася фракцією «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» як створення інтелектуального мосту між Україною та окупованими територіями.

Артикуляція необхідності формування символічної політики й політики пам'яті українського Криму пов'язана, передусім, із парламентською діяльністю члена Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, члена фракції «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» Р. Чубарова, завдяки зусиллям якого український парламент на офіційному рівні засуджував порушення прав кримськотатарського національного самоврядування та переслідування кримських татар у Криму за політичні погляди й переконання. Українська символічна політика та політика пам'яті на Донбасі не набули на рівні фракції БПП такого самого систематичного й результативного подання в публічному просторі, що пов'язано з відсутністю серед членів фракції україноцентричних регіональних політиків із Донецької та Луганської областей. У ситуації відсутності власних ресурсів впливу на гуманітарні процеси на Донбасі фракція «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» наполягала на тому, щоб європейська спільнота інтегрувала питання захисту саме гуманітарних прав і прав людини до сфери своєї уваги.

Інтеграція Криму та Донбасу в українській економічний простір визначена фракцією «ПАРТІЯ “БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА”» як залежна від процесів деескалації, стабілізації й повернення Донбасу до політичного простору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕЖЕРЕЛ

1. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія/за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ: НІСД, 2015. 474 с.
2. Ротар Н. Проблема деокупації/інтеграції Криму та Донбасу в стратегії парламентської діяльності політичної партії «НАРОДНИЙ ФРОНТ». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Міжнародні відносини»*. 2018. № 5 (378). С. 139–153.
3. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Перша сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень* 6. Ч. II). Засідання шосте, ранкове (Четвер, 11 груд. 2014 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/33088.pdf>
4. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Луганської області, зміну і встановлення меж міст Золотого та Гірського Попаснянського району Луганської області. *Постанова Верховної Ради України від 8 вересня 2016 року*. № 1517-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1517-19>
5. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Луганської області, зміну і встановлення меж Попаснянського і Слов'яносербського районів Луганської області. *Постанова Верховної Ради України від 11 лютого 2015 року*. № 177-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/177-19>
6. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Луганської області, зміну і встановлення меж Перевальського і Попаснянського районів Луганської області. *Постанова*

Верховної Ради України від 7 жовтня 2014 року. № 1693-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1693-18>

7. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж Бахмутського району Донецької області. *Постанова Верховної Ради України від 8 вересня 2016 року*. № 1519-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1519-19>

8. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж міста Горлівка та Бахмутського району Донецької області. *Постанова Верховної Ради України від 8 вересня 2016 року*. № 1520-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1520-19>

9. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж міста Слов'янськ та Слов'янського району Донецької області. *Постанова Верховної Ради України від 8 вересня 2016 року*. № 1518-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1518-19>

10. Про зміну і встановлення меж Артемівського району Донецької області. *Постанова Верховної ради України від 20 травня 2015 року*. № 458-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/458-19>

11. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж міста Маріуполь, Волноваського, Новоазовського та Тельманівського районів Донецької області. *Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року*. № 32-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32-19>

12. Про зміни в адміністративно-територіальному устрої Донецької області, зміну і встановлення меж Артемівського району Донецької області. *Постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 року*. № 31-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/31-19>

13. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Перша сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 2. Засідання друге, вечірнє (вівторок, 3 лют. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/34358.pdf>

14. Про військово-цивільні адміністрації. *Проект Закону України*. № 1855 від 27 січ. 2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53705; Про військово-цивільні адміністрації. *Закон України*. № 141-VIII від 3 лютого 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-viii>

15. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Третя сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 34. Засідання тридцять четверте, вечірнє (четвер, 26 лист. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36059.pdf>

16. Поіменне голосування про Проект Закону України про військово-цивільні адміністрації (№1855) – за основу та в цілому 03.02.2015 17:07. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=557

17. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Друга сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень Позачергового засідання від 31.08.2015*. позачергове засідання (понеділок, 31 серп. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36086.pdf>

18. Звернення Верховної Ради України до держав-членів та інституцій Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Австралії, Канади, Японії та інших держав світу та міжнародних організацій щодо намірів проведення незаконних виборів в окремих районах Донбасу № 717-VIII від 6 жовт. 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/717-19/sp:java-max100>

19. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Третя сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень* 9. Засідання дев'яте, ранкове (четвер, 17 верес. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36032.pdf>

20. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Шоста сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 10. Засідання десяте, ранкове (четвер, 23 лют. 2017 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/40682.pdf>

21. Про Заяву Верховної Ради України стосовно невизнання Україною легітимності виборів Президента Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України – Автономній Республіці Крим та місті Севастополь. *Постанова Верховної Ради України*. № 2371-VIII від 22 берез. 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2371-viii>

22. Про Звернення Верховної Ради України до Діючого головування в Організації з безпеки та співробітництва в Європі, Парламентської асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі та парламентів держав-учасниць Організації з безпеки та співробітництва в Європі щодо міжнародного спостереження Організації з безпеки та співробітництва в Європі на виборах Президента Російської Федерації 2018 року. *Постанова Верховної Ради України*. № 2436-VIII від 17 трав. 2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2436-19>

23. Українська делегація подала заявку на проведення дебатів з питання невизнання російських виборів у анексованому Криму на квітневій сесії Асамблеї в Страсбурзі [20.03.2018]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2425768-ukraina-podala-zaavku-v-parena-debati-sodo-viboriv-rf-v-krimu.html>

24. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Проект Закону України*. № 1496 від 17 груд. 2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52974

25. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Перша сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 4. Засідання п'яте, вечірнє (четвер, 5 лют. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/34361.pdf>

26. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Закон України*. № 1706-VII від 20 жовт. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

27. Про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян). *Проект Закону України*. № 6240 від 27 берез. 2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425

28. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Третя сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 14. Засідання чотирнадцяте, ранкове (середа, 7 жовт. 2015 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36037.pdf>

29. Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо забезпечення права на здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України. *Проект Закону України*. № 6116 від 22 лют. 2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61199

30. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Шоста сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 37. Засідання тридцять сьоме, ранкове (вівторок, 16 трав. 2017 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/42713.pdf>

31. Поіменне голосування про Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо забезпечення права на здобуття вищої освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія України (№ 6116) – за основу та в цілому 16.05.2017 11:05. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=12138

32. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Шоста сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 43. Засідання сорок третє, ранкове (вівторок, 23 трав. 2017 р.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/42719.pdf>

33. Про присвоєння імені Амет-Хана Султана міжнародному аеропорту «Сімферополь». *Постанова Верховної Ради України*. № 411-VIII від 14 трав. 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-19>

34. Про звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, світових лідерів та всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу. *Постанова Верховної Ради України*. № 412-VIII 14 трав. 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/412-19/conv>

35. Про внесення доповнень до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році щодо вшанування дня пам'яті депортації кримсько-татарського народу». *Постанова Верховної Ради України*. № 434-VIII від 14 трав. 2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/434-19>

36. Поіменне голосування про проект Постанови про присвоєння імені Амет-Хана Султана міжнародному аеропорту «Сімферополь» (№ 2796) – за основу та в цілому 14.05.2015 10:33. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=1938

37. Поіменне голосування про проект Постанови про звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, світових лідерів та всіх членів міжнародного співтовариства щодо засудження порушень прав і свобод кримськотатарського народу (№ 2821) – за основу та в цілому 14.05.2015 10:42. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=1941

38. Поіменне голосування про проект Постанови про внесення доповнень до Постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році» (щодо вшанування дня пам'яті депортації кримськотатарського народу) (№ 2794) – за основу та в цілому 14.05.2015 18:10. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=2030

39. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. *Закон України*. № 1207-VII від 15 квіт. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

40. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Четверта сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 21. Засідання двадцять перше (четвер, 31 берез. 2016 р.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/38127.pdf>

41. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. П'ята сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 9. Засідання дев'яте (середа, 21 верес. 2016 р.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/38755.pdf>

42. Стенографічні бюлетені пленарних засідань Верховної Ради України. Третя сесія Верховної Ради України восьмого скликання. *Бюлетень*. № 8. Засідання восьме (середа, 16 верес. 2015 р.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/36031.pdf>

43. МЗС України. Мінські Домовленості: усі деталі та подробиці. [28.03.2016]. URL: <https://goo.gl/Kv8v8a>

44. МЗС України. Мінські Домовленості: усі деталі та подробиці. [28.03.2016]. URL: <https://goo.gl/Kv8v8a>

DYNAMICS OF THE POLITICAL DISCOURSE OF THE PARTY «BLOCK OF PETRA POROSHENKO “SOLIDARITY”» IN MODELING THE REINTEGRATION PROSPECTS OF THE CRIMEA AND DONBAS

The article provides a comprehensive analysis of the dynamics of the political discourse of the «PARTY “PETRA POROSHENKO”» Solidarity «PARTY» in modeling the reintegration prospects of the Crimea and Donbas. It is proved that the discourse of the parliamentary faction of the party was centered around the problems of the administrative and territorial structure of the Donetsk and Lugansk regions, the role of civil-military administrations, the problems of decentralization of power and the illegal nature of the elections of the Russian Federation in Crimea. It was established that the role and functions of the military-civil administrations were determined by the faction, firstly, as a body in the liberated districts of the Donetsk and Lugansk regions, which performs the functions of temporarily absent representative local governments; secondly, as an institution for reducing the level of discontent among the population permanently residing in the zone of the antiterrorist operation. Condemning the elections in the temporarily occupied Crimea and the Donbass, the parliamentary faction «Party “BLOCK PETRA POROSHENKO”» used all available tools and established communication with the

entire complex of adopted legislative initiatives of the party. The articulation of the need to form a symbolic and memory policy of the Ukrainian Crimea is associated primarily with parliamentary activities of a member of the Verkhovna Rada Committee on Human Rights, National Minorities and Interethnic Relations, a member of the faction PETRA UNION POROSHENKO R. Chubarov, official level condemned violations of the rights of the Crimean Tatar national self-government and the prosecution of the Crimean Tatars in Crimea for their political views and convictions beliefs. The integration of the Crimea and the Donbass into the Ukrainian economic space is determined by the faction «PETRA POROSHENKO BLOCK» as dependent on the processes of de-escalation, stabilization and return of the Donbass to the political space of Ukraine.

Key words: «party “Block of Petra Poroshenko “Solidarity”», parliamentary activity, deoccupation, reintegration, Donbas, Crimea.

REFERENCES

1. *Donbas i Kry`m: cina povernennya*. Monografiya. V. P. Gorbulina, O. S. Vlasyuka, E. M. Libanovoyi, O. M. Lyashenko(zag. red.). Kyiv: NISD, 2015, 474.
2. Rotar, N. (2018). Problema deokupaciyi/integraciyi Kry`mu ta Donbasu v strategiyi parlaments`koyi diyal`nosti polity`chnoyi partiyi «NARODNY`J FRONT». *Naukovy`j visny`k Sxidnoyevropejs`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Lesi Ukrayinky`. Seriya «Mizhnarodni vidnosy`ny`»*, 2018, № 5 (378), 139–153.
3. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Persha sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, 6 (chasty`na II), zasidannya shoste, rankove (chetver, 11 grud. 2014 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/33088.pdf>
4. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Lugans`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh mist Zolotogo ta Girs`kogo Popasnyans`kogo rajonu Lugans`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 8 veres. 2016 r. № 1517-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1517-19>
5. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Lugans`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh Popasnyans`kogo i Slov`yanoserbs`kogo rajoniv Lugans`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 11 lyut. 2015 r. № 177-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/177-19>
6. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Lugans`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh Pereval`s`kogo i Popasnyans`kogo rajoniv Lugans`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 7 zhovt. 2014 r. № 1693-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1693-18>
7. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Donecz`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh Baxmuts`kogo rajonu Donecz`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 8 veres. 2016 r. № 1519-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1519-19>
8. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Donecz`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh mista Gorlivka ta Baxmuts`kogo rajonu Donecz`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 8 veres. 2016 r. № 1520-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1520-19>
9. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Donecz`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh mista Slov`yans`k ta Slov`yans`kogo rajonu Donecz`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 8 veres. 2016 r. № 1518-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1518-19>
10. Pro zminu i vstanovlennya mezh Artemivs`kogo rajonu Donecz`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi rady` Ukrayiny`*, vid 20 trav. 2015 r. № 458-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/458-19>
11. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Donecz`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh mista Mariupol`, Volnovas`kogo, Novoazovs`kogo ta Tel`manivs`kogo rajoniv

Donec`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 11 grud. № 32-VIII. 2014 r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32-19>

12. Pro zminy` v administraty`vno-tery`torial`nomu ustroyi Donec`koyi oblasti, zminu i vstanovlennya mezh Artemivs`kogo rajonu Donec`koyi oblasti. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, vid 11 grud. 2014 r. № 31-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/31-19>

13. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. *Persha sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. Byuleten`*, № 2, zasidannya druge, vechirnye (vivotrok, 3 lyut. 2015 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/34358.pdf>

14. Pro vijs`kovo-cy`vil`ni administraciyi. *Proekt Zakonu Ukrayiny`*, № 1855 vid 27 sich. 2015 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53705; Pro vijs`kovo-cy`vil`ni administraciyi. *Zakon Ukrayiny`*, № 141-VIII vid 3 lyut. 2015 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-viii>

15. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Tretya sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 34, zasidannya try`dcyat`chetverte, vechirnye (chetver, 26 ly`st. 2015 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36059.pdf>

16. Poimenne golosuvannya pro Proekt Zakonu Ukrayiny` pro vijs`kovo-cy`vil`ni administraciyi (#1855) – za osnovu ta v cilomu 03.02.2015 17:07. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=557

17. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Druga sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten` Pozachergovogo zasidannya*, vid 31.08.2015. Pozachergove zasidannya (ponedilok, 31 serp. 2015 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36086.pdf>

18. Zvernennya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` do derzhav-chleniv ta insty`tucij Yevropejs`kogo Soyuzu, Spolucheny`x Shtativ Amery`ky`, Avstraliyi, Kanady`, Yaponiyi ta inshy`x derzhav svitu ta mizhnarodny`x organizacij shhodo namiriv provedennya nezakonny`x vy`boriv v okremy`x rajonax Donbasu, № 717-VIII vid 6 zhovt. 2015 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/717-19/sp:java-:max100>

19. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Tretya sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, 9, zasidannya dev`yate, rankove (chetver, 17 veres. 2015 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/36032.pdf>

20. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Shosta sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 10, zasidannya desyate, rankove (chetver, 23 lyut. 2017 r.). URL: <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/40682.pdf>

21. Pro Zayavu Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` stosovno nevy`znannya Ukrainoyu legity`mnosti vy`boriv Prezy`denta Rosijs`koyi Federaciyi na ty`mchasovo okupovany`x tery`toriyax Ukrayiny` – Avtonomnij Republici Kry`m ta misti Sevastopol`. *Postanova Verxovnoyi rady` Ukrayiny`*, № 2371-VIII vid 22 bereznia 2018 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2371-viii>

22. Pro Zvernennya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` do Diyuchogo golovuvannya v Organizaciyi z bezpeky` ta spivrobitny`cztva v Yevropi, Parlaments`koyi asambleyi Organizaciyi z bezpeky` ta spivrobitny`cztva v Yevropi ta parlamentiv derzhav-uchasny`cz` Organizaciyi z bezpeky` ta spivrobitny`cztva v Yevropi shhodo mizhnarodnogo sposterezhennya Organizaciyi z bezpeky` ta spivrobitny`cztva v Yevropi na vy`borax Prezy`denta Rosijs`koyi Federaciyi 2018 roku. *Postanova Verxovnoyi rady` Ukrayiny`*, № 2436-VIII vid 17 trav. 2018 r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2436-19>

23. Ukrayins`ka delegaciya podala zayavku na provedennya debatiz z py`tannya nevy`znannya rosijs`ky`x vy`boriv u aneksovanomu Kry`mu na kvitnevij sesiyi Asambleyi v Strasburzi [20.03.2018]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2425768-ukraina-podala-zaavku-v-parena-debati-sodo-viboriv-rf-v-krimu.html>

24. Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakonodavchy`x aktiv Ukrayiny` shhodo posy`lennya social`nogo zaxy`stu vnutrishn`o peremishheny`x osib. *Proekt Zakonu Ukrayiny`*, № 1496 vid 17 grud. 2014 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52974

25. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Persha sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 4, zasidannya p'yate, vechirnye (chetver, 5 lyut. 2015 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/34361.pdf>

26. Pro zabezpechennya prav i svobod vnutrishn`o peremishheny`x osib. *Zakon Ukrayiny`*, № 1706-VII vid 20 zhovt. 2014 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

27. Pro vnesennya zmin do deyaky`x zakoniv Ukrayiny` (shhodo vy`borchy`x prav vnutrishn`operemishheny`x osib ta inshy`x mobil`ny`x vsередy`ni krayiny` gromadyan). *Proekt Zakonu Ukrayiny`*, № 6240 vid 27 berez. 2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425

28. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Tretya sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 14, zasidannya choty`rnadcyate, rankove (sereda, 7 zhovt. 2015 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/36037.pdf>

29. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny` «Pro vy`shhu osvitu» shhodo zabezpechennya prava na zdobuttya vy`shhoi osvity` osib, miscem prozhy`vannya yaky`x ye ty`mchasovo okupovana tery`toriya Ukrayiny`. *Proekt Zakonu Ukrayiny`*, № 6116 vid 22 lyut. 2017 r. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61199

30. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Shosta sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 37, zasidannya try`dcyat` s`ome, rankove (vivorok, 16 trav. 2017 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/42713.pdf>

31. Poimenne golosuvannya pro Proekt Zakonu Ukrayiny` pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny` «Pro vy`shhu osvitu» shhodo zabezpechennya prava na zdobuttya vy`shhoi osvity` osib, miscem prozhy`vannya yaky`x ye ty`mchasovo okupovana tery`toriya Ukrayiny` (№ 6116) – za osnovu ta v cilomu 16.05.2017 11:05. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=12138

32. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. Shosta sesiya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 43, zasidannya sorok tretye, rankove (vivorok, 23 trav. 2017 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/42719.pdf>

33. Pro pry`svoeyennya imeni Amet-Xana Sultana mizhnarodnomu aeroportu «Simferopol`. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, № 411-VIII vid 14 travnya 2015 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-19>

34. Pro zvernennya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` do Organizaciyi Ob'yednany`x Nacij, Yevropejs`kogo Parlamentu, Parlaments`koyi Asambleyi Rady` Yevropy`, Parlaments`koyi Asambleyi OBSYe, svitovy`x lideriv ta vsix chleniv mizhnarodnogo spivtovary`stva shhodo zasudzhennya porushen` prav i svobod kry`ms`kotatars`kogo narodu. *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, № 412-VIII 14 trav. 2015 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/412-19/conv>

35. Pro vnesennya dopovnen` do Postanovy` Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` «Pro vidznachennya pam'yatny`x dat i yuvileyiv u 2015 roci shhodo vshanuvannya dnya pam'yati deportaciyi kry`ms`kotatars`kogo narodu». *Postanova Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`*, № 434-VIII vid 14 trav. 2015 r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/434-19>

36. Poimenne golosuvannya pro proekt Postanovy` pro pry`svoeyennya imeni Amet-Xana Sultana mizhnarodnomu aeroportu «Simferopol`» (№ 2796) – za osnovu ta v cilomu 14.05.2015 10:33. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=1938

37. Poimenne golosuvannya pro proekt Postanovy` pro zvernennya Verxovnoyi Rady` Ukrayiny` do Organizaciyi Ob'yednany`x Nacij, Yevropejs`kogo Parlamentu, Parlaments`koyi Asambleyi Rady` Yevropy`, Parlaments`koyi Asambleyi OBSYe, svitovy`x lideriv ta vsix chleniv mizhnarodnogo spivtovary`stva shhodo zasudzhennya porushen` prav i svobod kry`ms`kotatars`kogo narodu (№ 2821) – za osnovu ta v cilomu 14.05.2015 10:42. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=1941

38. Poimenne golosuvannya pro proekt Postanovy` pro vnesennya dopovnen` do Postanovy` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` «Pro vidznachennya pam'yatny`x dat i yuvileyiv u 2015 roci» (shhodo vshanuvannya dnya pam'yati deportaciyi kry`ms`kotatars`kogo narodu) (№ 2794) – za osnovu ta v cilomu 14.05.2015 18:10. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_golos?g_id=2030

39. Pro zabezpechennya prav i svobod gromadyan ta pravovy`j rezhy`m na ty`mchasovo okupovaniy tery`toriyi Ukrayiny`. *Zakon Ukrayiny`*, № 1207-VII vid 15 kvitnya 2014 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

40. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. Chetverta sesiya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 21, zasidannya dvadcyat` pershe (chetver, 31 berez. 2016 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/38127.pdf>

41. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. P'yata sesiya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 9, zasidannya dev'yate (sereda, 21 veres. 2016 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/38755.pdf>

42. Stenografichni byuleteni plenarny`x zasidan` Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. Tretya sesiya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` vos`mogo skly`kannya. *Byuleten`*, № 8, zasidannya vos`me (sereda, 16 veres. 2015 r.). URL: <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/36031.pdf>

43. MZS Ukrayiny`. *Mins`ki Domovlenosti: Usi detali ta podroby`ci*. [28.03.2016]. URL: <https://goo.gl/Kv8v8a>

44. MZS Ukrayiny`. *Mins`ki Domovlenosti: Usi detali ta podroby`ci*. [28.03.2016]. URL: <https://goo.gl/Kv8v8a>

Матеріал надійшов до редакції 17.10.2018 р.

РОЗДІЛ IV

Рецензії

УДК 342.98(075.8)

Ігор Лопушинський,

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри державного управління
та місцевого самоврядування,
Херсонський національний технічний університет

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ

(Рецензія на книгу: Малиновський В. Я. Публічна служба в Україні: підручник. Київ: Кондор, 2018. 312 с.)

У 2018 році вітчизняному інституту державної служби виповнилося 100 років. Цій визначній даті українського державотворення відомий учений, професор Малиновський Валентин Ярославович присвятив чергову наукову працю – підручник «Публічна служба в Україні».

Як і попередня навчальна література у сфері публічного управління автора, це видання вирізняється оригінальністю, професійним і творчим підходом до його структурної побудови, аргументованістю та доступністю матеріалу, термінологічною логічністю, що, безумовно, робить його цінним не лише для навчального процесу, а й для розвитку вітчизняної управлінської науки.

Вихід підручника є, безумовно, вчасним, адже реформування публічної служби, що зараз відбувається в Україні, не може здійснюватися без відповідного теоретичного забезпечення. Кардинальні зміни, котрі спостерігаємо в системі публічної служби, підготовка фахівців зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» потребують відповідного науково-методичного забезпечення. З огляду на це, дослідження теоретичних засад публічної служби набуває важливого значення з позицій сучасного розуміння цього комплексного інституту й особливостей його функціонування в умовах демократизації суспільства, реформи децентралізації влади.

Маючи значний досвід роботи в органах публічної влади, наукової та педагогічної діяльності, професор В. Я. Малиновський як практик і теоретик творчо застосовує його в процесі написання наукових праць, поєднуючи фундаментальні й прикладні дослідження з безпосередньою практикою публічного управління. Надзвичайно цінним є те, що під час написання підручника автор творчо опрацював і використав сучасні теоретико-

методологічні досягнення управлінської науки в поєднанні з практикою управлінської діяльності. Відповідно, такий підхід не міг не позначитися на якості рецензованої праці та його структурі. Викладений матеріал ґрунтується на найновіших законодавчих і нормативно-правових актах. У процесі підготовки книги автором використано численні літературні джерела, зокрема проаналізовано наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, документальну базу у сфері публічного управління й публічної служби (закони, нормативно-правові акти, управлінські документи), узагальнено практичну діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування в контексті переходу до нового розуміння завдань і функцій публічної влади в умовах децентралізації влади. При цьому подання навчального матеріалу здійснено в доступній для студентської аудиторії формі.

Зазначимо, що за теоретичним охопленням видів публічної служби ця праця не має аналогів у вітчизняній навчальній літературі. Автор запропонував оригінальну систематизацію видів публічної служби, окремі з яких поки що не отримали адекватного теоретичного опрацювання у вітчизняних наукових розробках, що підвищує цінність видання. Зокрема, політична служба як один із видів публічної служби є новим дослідницьким напрямом автора. Заслужують на увагу й нові поняття, запропоновані науковцем. При цьому важливо, що автор не побоявся запропонувати власне трактування окремих визначень, котрі ще перебувають у стані наукової дискусії, зокрема ключового поняття «публічна служба», що є дуже цінним і важливим для подальшого розвитку управлінської науки.

Зважаючи на сказане вище, можемо передбачити практичну цінність підручника для фахової підготовки студентів спеціальності «Публічне управління та адміністрування», підвищення кваліфікації публічних службовців й усіх, хто цікавиться проблемами публічного управління.

Очевидно, що окремі наукові підходи вченого можуть і повинні викликати професійну дискусію, що цілком природно для молоді в Україні науки. Адже окремі положення, запропоновані автором, ще не здобули остаточного трактування серед представників управлінської науки. Але цей недолік є радше перевагою, адже спонукає до серйозної наукової розмови задля остаточного врегулювання всіх спірних питань, що стримують розвиток управлінської думки.

Усе сказане вище свідчить про високий науково-методичний рівень запропонованої праці професора Малиновського В. Я., яка, без сумніву, є вагомим внеском у розвиток управлінської науки. Окрім того, підручник стане вкрай потрібним сьогодні для всіх, хто вивчає відповідні дисципліни у вищих навчальних закладах, а також працює в органах публічної влади.

Антоніна Шуляк,

професор, доктор політичних наук,

завідувач кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

(Рецензія: Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах: монографія.

Київ: Вадекс, 2019. 442 с.

(Серія «Комунікації XXI століття»)

ISBN 978-966-9725-46-2)

Дослідники вважають, що поживлення стратегічних комунікацій в Україні – це багато в чому результат «гібридної війни», розв’язаної у 2014 р. Російською Федерацією проти України та всього цивілізованого світу. Саме пошук ефективних методів відсічі агресору змусив Україну й інших міжнародних акторів, які вже відчували на собі агресивний тиск російського

неоімперіалізму, удосконалювати шляхи та механізми внутрішніх і зовнішніх стратегічних комунікацій. Ідеться, зокрема, про нейтралізацію інформаційних впливів РФ, які дестабілізують міжнародні відносини та міжнародний інформаційний контент, уносять істотні збурення в міжнародну й внутрішню картину стратегічних комунікацій, світовий та регіональний «порядок денний».

Саме тому початок 2019 р. знаменувався виходом рецензованої колективної монографії, у якій досліджуються концептуальні й прикладні аспекти стратегічних комунікацій як інноваційного інструментарію у сфері міжнародних відносин; аналізується роль стратегічних комунікацій у практиці дипломатичної діяльності провідних міжнародних акторів та України.

Авторський колектив складається з дванадцяти відомих науковців, які працюють у різних наукових й освітніх закладах України: більшість – в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка; окремі – у Національному інституті стратегічних досліджень; службі інформаційної безпеки Апарату РНБО України; Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки.

У першій главі монографії *І. Погорська* досліджує стратегічний наратив як науковий дискурс, стверджує, що ідея наративу як способу спілкування й стратегічної розповіді для практикуючих на міжнародній арені комунікаційних систем є організаційним описом, що передає стратегічно важливі елементи знання щодо ідентичності та намірів дії акторів. Науковець зазначає, що

узагальнення різних способів використання суб'єктами міжнародних взаємодій свідомого сприйняття власної стратегічної історії й урахування ймовірної рефлексії підсвідомості під впливом цієї історії підтверджують висновок про те, що матеріальні інтереси та нормативні конструкції активно взаємодіють у сучасних міжнародних процесах.

М. Ожеван, розглядаючи глобальну війну гранд-нарративів у сучасну добу, звертає увагу на те, що нарративи є неодмінною складовою частиною різноманітних емоційно навантажених комунікацій, які, зі свого боку, є потужним знаряддям отримання підтримки «народних мас» на революцію, реформи або ж, навпаки – на збереження наявного порядку, на користь війни або миру тощо. Учений стверджує, що і на Заході, і на Сході всі серйозні політики розуміють: гібридна війна може тривати дуже довго на принципах нового «контейнменту» Росії, але рано чи пізно це має закінчитися або новою «розрядкою», або ж «великою війною», у якій боротимуться не лише нарративи. *Tertium non datur!* (Третього не дано!)

У третій главі монографії *В. Копійка* пропонує власне бачення стратегічних комунікацій у міжнародних відносинах. Він вважає, що сучасна логіка становлення нового світового порядку підтримується інформацією й комунікацією, а нова міжнародна практика спрямована на моделювання навколишнього соціального середовища всередині та за межами національної території. Ця мета породжує стійкі комунікаційні стратегії, які повинні змінити поведінку або ставлення до ситуації інших акторів на рівні спілкування як режиму соціального управління.

Досліджуючи історію, доктрину й практику стратегічних комунікацій США, *Є. Макаренко* особливу увагу звертає на концептуальні засади стратегічних комунікацій в американському науковому дискурсі: теорії міжнародних систем; теорії міжнародного порядку; теорії міжнародної безпеки; теорії комунікації та комунікативістики. Дослідниця підкреслює, що ефективність і сучасність інструментарію стратегічних комунікацій змушує США до їх уключення в зовнішню й безпекову політику та національні програмні документи для представництва держави в міжнародній взаємодії, оскільки наразі саме інноваційні комунікативні технології сприяють забезпеченню міжнародних і національних інтересів у сучасному турбулентному світі.

У п'ятій главі *Є. Тихомирова* аналізує пріоритети стратегічних комунікацій у сфері зовнішньої й безпекової політики ЄС. Вона стверджує, що специфіка стратегічних комунікацій ДАШ та Росії потребує протидії з боку окремих європейських СтратКомів, що вже діють в арабському й східному регіонах Європейської політики сусідства, а також розширення діалогу, співробітництва та координації дій ЄС і НАТО у сфері стратегічних комунікацій на східному й південному напрямках.

О. Шевченко акцентує увагу на стратегічних комунікаціях ЄС щодо кліматичних змін. Дослідниця підкреслює, що більшість європейських інформаційних кампаній у рамках стратегічних комунікацій зі зміни клімату зосереджена на роз'ясненні цільовим аудиторіям причин, загроз і наслідків

глобальних кліматичних змін, моделей поведінки та дій, які дають змогу адаптуватися й пом'якшити негативні кліматичні наслідки. Вона визначає лідерство ЄС у цьому питанні та наголошує на необхідності більш активного залучення громадськості інших європейських країн – не членів ЄС, особливо на проведенні в цих державах інформаційної роботи й формуванні обізнаності щодо кліматичних цілей, визначених Паризькою Угодою та зафіксованих в основних стратегічних документах ЄС.

У главі сьомій *І. Мінгазутдінов* і *Г. Мінгазутдінова* аналізують стратегічні комунікації європейських країн: Великої Британії, Франції, ФРН. Науковці роблять висновок, що управління інформацією з метою формування суспільної думки всередині країни становить стратегічний підхід до висвітлення важливої публічної інформації, за допомогою якого уряди держав здійснюють управління комунікаціями для впливу на цільову аудиторію (громадян) і формування їхнього ставлення до порядку денного у сфері міжнародних відносин і суспільно-політичного буття, а зміни в галузі ресурсів реалізації стратегічних комунікацій у Західній Європі в перспективі можуть призвести до зміни щодо здійснення державної політики в цілому. Учені стверджують, що для країн Західної Європи в цьому плані принципова як реалізація заходів колективної безпеки в рамках структур Європейського Союзу, так і на рівні індивідуальної безпеки – держав-членів ЄС.

Зовнішньополітичні, економічні та безпекові аспекти стратегічних комунікацій КНР досліджував *В. Бебик*. Учений акцентував увагу на особливій ролі в здійсненні інформаційної політики КНР за кордоном ЦК КПК загалом і, зокрема, Міжнародного відділу ЦК КПК, який співпрацює з лідерами громадської думки (колишніми й майбутніми) та зарубіжними засобами масової інформації, які в умовах формування глобального інформаційного суспільства стають дедалі впливовішими. Науковець зауважує, що існує системна координація діяльності Державної ради КНР, МЗС КНР, ЦК КПК і МДБ КНР, які планують й узгоджують свою діяльність щодо захисту національного інформаційного простору Китаю та активної інформаційно-впливової роботи за кордоном, забезпечуючи інформаційну підтримку глобального лідерства КНР у сучасному міжнародному середовищі.

В. Петров аналізує Євроатлантичний вимір системи стратегічних комунікацій у форматі відносин НАТО–Україна. Він вважає, що в межах співпраці України та НАТО з питань стратегічних комунікацій започатковано процес розбудови національної системи стратегічних комунікацій, що стало своєрідним поштовхом до очевидних зрушень щодо посилення інформаційного потенціалу Української держави в протидії російській інформаційній агресії, становлення системи стратегічних комунікацій. На сьогодні розроблено модель координації спільних зусиль партнерів, які беруть участь у розбудові StratCom в Україні (Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій).

У десятій главі *Н. Піпченко* дослідила стратегічні комунікації України й зробила висновки, що комунікативні технології можуть стати ефективним механізмом налагодження зв'язку між владою та громадянами, інструментом

управління громадською думкою й засобом організації дій прихильників різних політичних, соціальних або культурних уподобань, що сприятиме ефективному державному управлінню на всіх рівнях. Це сприятиме виконанню ключових завдань зовнішньої політики України та підтримці достатнього рівня обороноспроможності країни за рахунок створення сучасних засобів реагування й запобігання глобальним інформаційним загрозам.

У главі 11 *Є. Макаренко* звертається до розгляду національної ідеї як інструменту деструктивних стратегічних комунікацій. Деструктивні стратегічні комунікації відзначаються нею як тенденційно спрямований пропагандистський контент проти критично важливих сфер життєдіяльності й функціонування міжнародного співтовариства, небезпечного за результатами свого впливу на масову свідомість, що зумовлюють необхідність створення міжнародного механізму протидії та попередження інформаційно-пропагандистського втручання в діяльність міжнародних акторів у рамках політичної компетенції міжнародних і національних інституцій.

Завершує монографію глава, підготовлена *С. Даниленко*, у якій проведено аналіз фахового концепту стратегічних комунікацій. Дослідник вважає, що зусилля професійних товариств, які об'єднують фахівців у сфері комунікацій, а також представників вищих навчальних закладів, державних установ, у тому числі й центральних органів державної влади, із цього питання мають бути спрямовані, передусім, на перегляд нормативних актів, що регулюють освітній процес у вищій школі, із метою належного представлення серед переліку галузей знань та спеціальностей тих, що забезпечують розвиток сфери комунікацій. Це, на його думку, дасть можливість оновити й актуалізувати систему підготовки у вищій школі фахівців із питань комунікацій відповідно до запитів ринку та державного управління й посилить на державному рівні роль фахівців у сфері комунікацій.

Отже, рецензована колективна монографія «Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах» є цілісним та актуальним виданням, що спроможне забезпечити інтерес до проблем міжнародно-комунікативного розвитку. Це монографічне дослідження актуальне, відрізняється новизною постановки й розв'язання проблеми. Мова монографії чітка, доступна, незважаючи на складність проблематики. Сподіваємося, вона стане корисною науковцям, держслужбовцям, аналітикам, а також студентам, які вивчають міжнародні відносини.

Для нотаток

Наукове видання

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ**

№ 1(5)

2019

Редактор і коректор: Г. О. Дробот
Технічний редактор: І. С. Савицька

Формат 60×84¹/₁₆. Обсяг 8,83 ум. друк. арк., 8,2 обл.-вид. арк. Наклад 100 пр. Зам. 110.
Виготовлювач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 29-90-65).
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.